

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Feljegyzések a Nemzeti Kulturális Alapról

Az a vélemény, amely szerint nincs szükség a magyar kultúrát támogató alapítványi háttérre, tökéletesen megalapozatlan. Nem ismerünk egyetlen olyan európai országot sem, ahol valamilyen módon az állami költségvetés ne támogatná a nyelvi önazonosság és a közösségi emlékezet megőrzésében nélkülözhetetlen kultúrát és benne az irodalmat. Az NKA fenntartása ezért alapvető nemzetstratégiai érdek.

A támogatás főösszege évről évre csökken, a feladatok pedig évről évre növekednek. Első és legfontosabb lépés az volna, hogy a felhasználható összeg tervezhető és stabil legyen.

Mindenképpen profiltisztításra volna szükség az NKA-ban. A legfőbb rendszeridegen elem a költségvetési intézmények NKA-ban jelentkező programtámogatási igénye. Számukra a saját költségvetési keretükön keresztül kellene biztosítani a szakmai programjukhoz szükséges összegeket is, nem pedig vegyesen.

Az ominózus folyóirat-támogatási ügy abból keletkezett, hogy a 2016. január 1-én bevezetett, új NKA-struktúra a korábbi 9 kollégiumból 17 kollégiumot alakított ki. Az átalakítás következtében a folyóiratok támogatása 2016-tól a szakmai területekhez került vissza. A megszüntetett szisztéma is hagyott kívánni valókat maga után, de a bázis-folyóiratok ún. hároméves programja, amely során egyszerre nyerhették el a nyomtatott és az online-változatok költségtámogatását, a hosszabbtávú tervezést és a minőségi szakmai munka biztonságát – szerkesztők, szerzők kinevelését stb. – tette lehetővé.

Az új kollégiumi struktúrában a hároméves programok éves költségkeretét az egyes kollégiumok rendelkezésére álló támogatási összegek már nem tartalmazták. Ez a költségvetési helyzet természetesen a legnagyobb gondot a Szépirodalmi Kollégiumban idézte elő, mert itt évente együttesen 10 budapesti és vidéki irodalmi folyóirat hosszútávra elnyerhető támogatási programjának hiányzik a fedezete (évi kb. 150-200 millió Ft). Tudjuk, sajnós, hogy a szépirodalomnak nincsenek felsőoktatási intézményei, nincsenek az állami költségvetésből finanszírozott műhelyei, intézményrendszere 80%-ának (könyvkiadóknak, lapkiadóknak, helyi és országos irodalmi rendezvényeknek, íróiskoláknak stb.) szakmai programjai az NKA-pályázatokon elnyert támogatások segítségével valósulnak meg (szegényes és bizonytalan feltételek között). Ebben a helyzetben bombaként robbant az egyetlen – viszonylagos biztonságot jelentő – pályázati program törlése. A Szépirodalmi Kollégium pályázati keretében az online folyóiratokra sincs pályázható összeg, pedig esetükben is szükség van az online felületen túl költséges, speciális szoftve-
rekre, szerkesztő-munkatársakra, képszerkesztőkre, írókra, költőkre stb.

Ha valaki bemegy akárcsak egy benzinkútra, mindenütt tele falakat lát színes, igényes kivitelű – többnyire multinacionális kiadók által finanszírozott – nyomtatott folyóiratokkal. Miért épp a kortárs magyar irodalom legfőbb szakmai nyilvánosságát jelentő, az íróknak szinte egyedül szerény tiszteletdíjat biztosító magyar irodalmi folyóiratoknak kell belátni, hogy korszerűtlenek, és beszüntetni megjelenésüket?

Annyit sikerült a kuratóriumok tagjainak utóbb elérniük, hogy a pályázó folyóiratok közt feloszthatták egy félévre az egész évi költségvetést, így azok a folyóiratok is – a legismertebbek, legjobbak – a közös folyóirat-támogatási keretből kaptak néhány hónapra szóló támogatást, amelyek eddig a hároméves programok segítségével tartották fent magukat.

Mezey Katalin – Oláh János

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Munkatársak:

Berta Zsolt
(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
magyarnaplo@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)
E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)
E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)
E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Szentmártoni János**
(Fotó: **Bíró Gergely**)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Mezey Katalin – Oláh János: *Feljegyzések a Nemzeti Kulturális Alapról* 1

SZEMHATÁR

Ágh István: <i>Eljött az én estém éjszakája</i>	3
Dobozi Eszter: <i>Tankák</i>	4
Czigány György: <i>A nyár föltámadása; Esti dal</i>	6
Domokos Kinga: <i>Besúgók és besúgottak</i> <i>Marsall László, az érintetlen célpont</i>	7
Vörös István: <i>Mikor már mindenki; A tábornok útvesztője</i>	12
Horváth (EÖ) Tamás: <i>A Város veszésének igaz története</i>	13
Végh Attila: <i>A halószoba; Zeusz dala Homéroszhoz</i>	19
Dimény-Haszmann Árpád: <i>3. példabeszéd</i>	20
Kelemen Erzsébet: <i>Kép a képben</i> <i>L. Simon László Japán hajítás című kötetéről</i>	21
Oravecz Péter: <i>Áramszünet; Dob, szó</i>	28
Oláh Katalin Kinga: <i>Hiszen a fa él</i> <i>Beszélgetés Katona Zsuzsa szobrászművésszel</i>	29
Both Balázs: „ <i>És megyünk mi vígan a télbe...</i> ” <i>Beszélgetés Takács Mártával</i>	31
Bolemant László: <i>Tisza-tavi jegyzetek</i>	34
Döme Barbara: <i>A hosszú rét</i>	35
<i>A szív</i>	36
Simon Adri: <i>Hazafelé; Stáció</i>	39
Madár János: <i>Balkányi ménés; Békesség; Megfénylik az ég</i>	40
Pósa Zoltán: <i>A diktatúra láthatatlan ökle.</i> <i>Szemadám György Háromperhármasok című dokumentumregényéről</i>	41
Gabriel Chifu: <i>egy meg egy az kettő</i>	46
<i>végtelen léte; máskor</i>	47
<i>a határtalan vendég; papirusz</i>	48
Adrian Alui Gheorghe: <i>A lakatlan város</i>	49
<i>Teaceremónia</i>	50
Valentin Iacob: <i>A világ teremtésének kvantumritmusa</i>	50
<i>A Robinson-kocka; Baudelaire-kabaré</i>	51
Szentmártoni János: <i>Apák temetése</i>	52

NYITOTT MŰHELY

Bíró Gergely: <i>Az idő csak kiszáritja a sebeket, de be nem gyógyítja</i> <i>Beszélgetés Szentmártoni Jánossal</i>	55
--	----

KÖNYVSZEMLE

Borbély László: „ <i>Ott légy termőfa, ahová születél</i> ” <i>Ferdinandy György: Álomtalánítás</i>	60
Zsille Gábor: <i>Szelíd tengeren hajózni</i> <i>Ughy Szabina: Séták peremvidéken</i>	61
Varga Viktor: <i>Valami búzlik Skandináviában</i> <i>Kjell Westö: Délibáb</i>	62
Tóth Gábor: <i>Reneszánsz és barokk festőgénuszok egy kötetben</i> <i>Árkossy István: Nagymesterek – Reneszánsz és barokk festőművészek</i> <i>arcképcsarnoka</i>	63
Aniszi Kálmán: <i>A kritikus etikája és dilemmái</i> <i>Hegedűs Imre János: Repkény a falon</i>	64
Kovács István: <i>Elfelejtett hősök, láthatatlan emlékművek</i> <i>Margittai Gábor: Szamár-sziget szellemkatonái.</i> <i>A nagy háború eltitkolt halálmarsa</i>	66

SZERZŐINK 68

Számunkat Katona Zsuzsa szobrászművész munkáiról készült felvételekkel illusztráltuk.

ÁGH ISTVÁN

Eljött az én estém éjszakája

*Eljött az én estém éjszakája,
éjfél mutat órám nemsokára,
sietteti gyorsabb szívverésem,
hogy a két mutató összeérjen,*

*készülök az ágyba, vonakodva,
nem tudhatom nyilván, mi okozza,
csecsemőkoromnak gyermekágyi
félelmével tudnám magyarázni?*

*vagy most is az álmaidtól tartok?
hiszen immár álom nélkül alszom,
s ha elalszom, ami engem illet,
az akkor is velem történik meg,*

*majd ha sárga hangon üt az éjfél,
ki áll fölém hátradőlt fejemnél?
érkezése nincs előjegyezve
annak, aki mindig elvihetne,*

*befejeztem mindent, amit kezdtem,
ami másnak befejezhetetlen,
közben föléről világít egy ablak,
az, amitől lámpám elbúcsúzhat,*

*közvetlen ha nem is arról van szó,
s nem ami a sötétben riasztó,
csak arról, hogy időm zsugorgatja
morzsánságként a vénség Harpagonja,*

*elnyújtánám azt a másodpercet,
melyben a mutatók egybekelnek,
ha oly gyorsan rövidül az élet,
mint ahogy a napok véget érnek.*

DOBOZI ESZTER

Tankák

I.

*alkonyodott épp,
a sír föltárulva állt –
fogadni végképp
a koporsót, apánkat,
s madarak szóltak a fán*

II.

*sebzettként a kert
dolgos kézéért hiába
áhítozik már,
árva palánták zúgják:
torzó lesz minden élet*

III.

*szélhozta virág
szikrázott a nyáron át
cserépedényben,
szemmel növelte őszig...
és most ki óvja, őrzi?*

IV.

*ötéves voltam,
csengő barackot hoztál,
míg a kórház már
elnyelni készült, de Te
fiatal voltál, erős*

V.

*etettünk volna
bármivel, hogy újra járj;
csak fájó testem
tudtam cipelni Hozzád,
és erőtlenségemet*

VI.

*hoztam a teád,
hoztam almát, banánt is,
s Te nem válaszolsz:
egy kis nedvesség borzong
csukott pillák árnyékán*

VII.

*vannak, akiket
dolguk öröl, éget el
mindhalálukig,
van, kit a tétlensége,
Ő terveket szőtt tovább*

VIII.

*üres a széked,
a hálóban az ágyad;
sokan vagyunk itt,
s üres a ház, hiányod
mutatja meg, ki voltál*

IX.

*még egyszer láttuk
Őt: élettelen is bölcs
volt az arc, a szem
zárva – végérvényesen,
s már semmi sem ugyanaz*

CZIGÁNY GYÖRGY

A nyár föltámadása

*Hátát boldog napfény veti a sárga
uszodafalaknak. Egy fa törzse gyúl ki
fehéren, és ujjong a cseréptető, színeikben
a leveles ágak, az aszfalt!
Minden ragyogás.*

*Nem volt betegségtudata.
A nyár föltámadását szerette.
Mehalt ma délután a fiam.*

*Hátát boldog napfény veti a sárga
uszodafalaknak. Egy fa törzse gyúl ki,
ujjong a cseréptető: a leveles ágak,
az aszfalt. Minden ragyogás.*

Esti dal

*Erdő zúg, sereg lány, mintha
rég halott fák
évgyűrűi fonnák,
ereznék hangszerré lett
testük érzékeny útjait: felnő
bennük a múlt, bujdosó-ének
szakad fel melleikből.
Eleven húrjai a szónak
a kamasz-erek.
S lánytestű hegedűk szózat
sikolyából holtak,
jobbágyok, kurucok, szegények
sütik ránk véres szemüket.*

DOMOKOS KINGA

Besúgók és besúgottak

Marsall László, az érintetlen célpont

2015 őszén kutatási engedélyt kértem az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, hogy megtekinthessem a Marsall Lászlóra vonatkozó dokumentumokat. Az engedélyt az intézmény hamarosan megadta, és októberben megkezdtem a kutatást a Levéltárban.¹

A munka elvégzéséhez először az adott jogi és technikai feltételeket kellett megismernem. A szabályoknak megfelelően a levéltár épületén belül tanulmányozhattam – méghozzá digitalizált formában – mindazoknak az ügynököknek, titkos megbízottaknak a munkadossziéit, akiknek jelentéseiben Marsall László neve előfordul. Ezeknek az ügynököknek a megkeresésében, és a munkadossziék törvényes előírásoknak megfelelő előkészítésében az intézmény referense volt állandó segítségemre.²

A munkadossziékat minden esetben végigolvastam, függetlenül attól, hol és hányszor fordult elő bennük Marsall László neve. Egy-egy anyag minden ügynök esetében sok száz oldal, aminek tanulmányozására csak magának a kutatónak van ideje. Az intézménytől fedőnevük alapján lehet kérni az ügynökök azonosítását. A levéltár – lehetőség szerint – teljesíti is a kérést. Ez további segítség az adott szituációk tisztázásához és értékeléséhez.

A munka közben természetesen nemcsak a technikai, hanem a szellemi és érzelmi megközelítés módját is meg kellett találnom; megszoknom és értelmezniem a különböző ügynökök stílusát, jelentéseiken átszűrődő személyiségüket, a jelentések valószínűsíthető valóságtartalmát – többször nyilvánvaló tévedésekkel is szembesülve. Hasonló volt a helyzet a jelentéseket átvevő hálózati tisztek értékelésével, további tevékenységre utasításaival is. Vagyis ezeken a munkadossziékon keresztül ismertem meg az egész rendszer működését. (Feladatom nem lehet az anyag teljes

közlése és értékelése, mivel kutatásom kifejezetten Marsall László személyére, az ő megfigyelésére és annak hátterére vonatkozik.)

Ma már publikus, és bárki számára hozzáférhető információ, mikor alakították ki a szovjet típusú Főcsoportfőnökséget (maga a szó is „recsegő-ropogó” műfordításnak hangzik) a hozzátartozó öt csoportfőnökséggel együtt. Természetesen a „felszabadulás” után azonnal létrehozták a kommunista államvédelmet (ismert nevén ÁVO, ÁVH – 1950 és 1953 között, teljesen önállóan, a Belügyminisztériumtól függetlenül is működött), majd az 1956-os forradalom után a rendőrség kereteibe helyezték át, látszólag „megszüntetve”, de inkább beolvasztva a III-as Főcsoportfőnökségbe. (Az átszervezésre 1962–63-ban, az amnesztia és a nyugati hatásra történő „enyhülés” idején került sor.)

Az egyes alosztályok – III/I: hírszerzés, III/II: kémelhárítás, III/III: belső elhárítás, III/IV: katonai elhárítás, III/V: a technikai háttér biztosítása – szoros kapcsolatban álltak egymással, állandó adatokat szolgáltatottak egymásnak. Kialakították a beszerzések különböző típusait. Az ok bármi lehetett: a börtönből szabadulók számára a „fokozatos” meggyőzés, „börtönelhárítás”, „kompromittálás”, amelyhez elég volt bármilyen külföldi rokon vagy levelezési kapcsolat megléte, ismerete. A feladatot mindig a tartótiszt határozta meg; ez általában egy adott személy vagy személyek általános megfigyelése, mozgásuk, kapcsolataik felderítése és jelentése volt, amit aztán operatív szempontból értékelték. Mai szemmel nézve elképesztő, hogy olykor milyen jelentéktelen személyek és események megfigyelésére fordítottak rengeteg időt, munkát és – feltehetően – pénzt is, nem beszélve a gyakran érezhetően megrémített, frissen beszerzett ügynökök szakszerűtlen, saját ellenőrizhetetlen véleményükkel is ellátott jelentéseiről. A '70-es években alakult ki az a gyakorlat, miszerint az ipari, nagyüzemi, mezőgazdasági kémkedés területére is bevonták ezeket a tartótiszteket és ügynököket, nem lévén elég használható ember egyik feladat ellátására sem.

Végül úgy találtam, hogy három ügynök munkadossziéjában fordul elő Marsall László neve. Ezek fedőneve (időrendben): „Juhász Lajos” (1958–63), „Végső Géza” (1963–67) és „Sziklai Barna” (1971–79). A továbbiakban az ő jelentéseiket fogom röviden ismertetni, Marsall László akkori életkörülményeivel együtt.

1 Kutatásomhoz támogatást kaptam a Petőfi Irodalmi Múzeum – Digitális Akadémia igazgatójától, E. Csorba Csillától, amit ezúton is köszönök.

2 Ezért a rendkívül időigényes, komoly képzettséget igénylő munkáért nagy köszönettel tartozom Sonnevend Gergelynek, az intézmény munkatársának, aki személyes tanácsaival is segített az eligazodásban.

„Juhász Lajos” ügynök „bemutatásához” nem kellett a Történeti Levéltár hivatalos segítségét kérnem. Már évek óta ismert tény, hogy az 1921-ben született, 2010-ben elhunyt Kristó Nagy István irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, kritikus személye áll a fedőnév mögött. Beszervezési aktáját, 6-os kartonját (amely az ügynök személyes adatait, iskolai végzettségét, származását, esetleges párttagságát, szervezése körülményeit, annak megszüntetését, személyes minősítését tartalmazza) megsemmisítették.

Az általam tanulmányozott munkadosszié 1958 májusától 1963. januári lezárásáig olvasható, ő azonban évtizedekig jelentett tovább szinte az egész magyar íróársadalomról. Idézhetem Anna Ahmatova elhíresült mondatát 1956-ból, Hruscsov ismert „desztalinizáló” beszéde után: „A letartóztatottak most visszatérnek, és két Oroszország néz egymás szemébe: az, amelyik leültetett, és az, amelyiket leültettek.” Ez nemcsak az akkori Oroszországra (Szovjetunióra), hanem valamennyi úgynevezett „szocialista” országra igaz.

Az első dosszié tehát 1958 májusában indul; tartalma szerint még a Magyar Testvéri Közösség vélt vagy valós tagjait is meg kell figyelni. Júniusban általános hangulatjelentéssel folytatódik, majd június 17-én, a Nagy Imre-csoport kivégzése után, az ezt követő általános megdöbbenést írta le a lakosság körében. (A kivégzés hírére először a rádió mondta be, 1958. június 17-én, pontban éjfélkor – egyetemista társaimmal dermedten ültük körül a rádiót.) A közvélemény értetlenül fogadta a hírt – írta az ügynök; Kádár talán nem is tudott róla, mondják, hiszen ez a kommunista pártnak ártott a legtöbbet. Szó esik arról is, hogy nem tudják, hol vannak az előzőleg Snagovban fogva tartottak gyerekei, sőt, Rajk Lászlóné hollétéről sem tudnak semmit.

Már májusi dátummal említett „Juhász” egy „modernista” csoportot, akik Tellér Gyula lakásán találkoznak. A csoport tagjai: Tellér Gyula (műfordító, szociológus, akkor naponta vidékre ingázó általános iskolai tanár), Csoóri Sándor költő, Somos Miklós festőművész, Tornai József költő (az akta folyamán sokszor felmerül a neve mint „Juhász” gyakori beszélgetőpartnere) és Marsall László (akkor „foglalkozás nélküli”, sehol sem publikáló költő, aki szüleivel és első feleségével él, alkalmi munkákból). A találkozó helye Tellér Gyula óbudai, Szomolnok utcai lakása. Az ügynök személyes véleménye: lehet, hogy jobb lenne „felrobbantani ezt a csoportot, mert még

kiderül, hogy összeesküvők”. (A valóságban főleg három fiatal házaspár: Csoóriék, Somosék és Marsallék jártak össze baráti beszélgetésekre, valószínűleg politikáról és művészetről is szó volt, de időnként még táncolni is elmentek.) Ezekre a találkozókra az ügynök még egy májusi jelentésében is utal.

1958. december 2-án „Juhász” ismét megemlíti a találkozókat, ezúttal mint Csoóri társaságát. Az összejöveteleken egymásnak olvassák fel írásaikat, majd meg is vitatják azokat. A fiatal írók polgári irányzathoz csatlakozó köre összetart. Csoóri kedvence Marsall László, aki valóban nagyon tehetséges.

1959-ben mindössze háromszor szerepel Marsall László neve a jelentésekben. A Belvárosi Kávéházban tartott összejövetelekkel kapcsolatban nem történik említés róla, bár ő maga több visszaemlékezésében és interjúban utalt ezekre (a Magyar Naplóban 1989 decemberében megjelent *Nemzedékem legkülönbjének csoportképe a közelmúltból* című írásában még azt is megemlíti, hogy a besúgók köztük ültek.)

1959. máj. 15-én jelenti „Juhász”, hogy a „modernisták” Tellér-köre: Tellér Gyula, Csoóri Sándor, Tornai József, Marsall László, Somos Miklós a Múzeum Kávéházban találkoztak.

1959. nov. 5. 18 óra: „Lakásomon”, jelenti „Juhász”, találkoznak Csoóri, Tornai, Marsall, Fodor András, Hernádi Gyula. Tornai felszólal a Magvető Kiadóval és a Kortárssal kapcsolatban. A Tüztánc antológia írói távol maradnak. (Marsall is említi, hogy tőlük távol tartották magukat.) „Jó elvtársak és rossz költők” – mondja „Juhász”.

1959. dec. 1. 18 óra. A Belvárosi Kávéházban Tornai átadja a „szokásos társaságnak” Marsall és Tellér tanulmányát (*Formai vizsgálódások a magyar költészet területén*), amely már megjelent a Jelenkorban. (Ekkor feltehetően a szerzők is jelen vannak.)

Az 1961-es „Juhász”-aktákban mindössze egyszer bukkan fel Marsall László neve, a Petrigalla Pál belvárosi (Vécsey utca 5. szám alatti) lakásán rendezett „lemezkoncertek” (vagy „szeánszok”) egyikén. A mai olvasónak a helyzet megértéséhez azonban többet kell tudnia Petrigalláról és a lakásán rendezett különböző célú összejövetelekről.

„Személyisége mindenki számára rejtély volt” – írja Szemadám György *Háromperhármasok* című dokumentumregényében, majd Bódi Lóránt Új Forrás-beli cikkére hivatkozva megemlíti, hogy Munkácson született 1917-ben, jogot tanult Prágában, később minisztériumi állást kapott Budapesten. 1945

után tanított, fordított, de személyi igazolványba bejegyzett munkahelye nem volt, és valószínűleg országos szinten egyedülálló, 2500 darabos hanglemezugyűjteményének kölcsönzéséből, „lemezkoncertek” rendezéséből, valamint alkalmi fordításokból élt. Többször is letartóztatták, ám rejtélyes módon mindig elkerülte a börtönt. Átlagos méretű belvárosi polgári lakásában egy-egy alkalommal 50-80 ember is összegyűlhetett, hogy értékes komolyzenei műveket hallgathasson. E koncertek műsorán az akkori zsdanovi esztétika értelmében tiltott művek, oratóriumok, teljes operák (például Wagner) és kortárs zene (például az úgynevezett új bécsi iskola, Schönberg, Berg, Webern darabjai) szerepeltek. Szemadám „rendkívül tájékozott, fanyar humorú, alacsony, kopasz, eleven tekintetű különcnek” írja le Petrigallát, akit magam is ismertem, ha ismeretségnak nevezhető, hogy zeneakadémista társaimmal, zenész kollégákkal éveken keresztül, több lemezkoncertjén jelen voltunk. Elsősorban a kortárs művek miatt, amelyek élő koncerten nem voltak hallhatók, és más módon sem lehetett megismerni őket. A lakásban kortárs képzőművészek alkotásaiból száznál több kiállítást is rendeztek.

Egy ilyen környezetben igazi „csemegének” tűnik a terep „Juhász” ügynök számára.

Jelentés: 1961. júl. 22. Petrigalla lakásán (Vécsey u. 5.) Műsoron: Krenek, Xenakis, Ferrari, Kotonsky művei. Ismerteti és elemzi: dr. Végh László (pszichiáter, az Országos Neurológiai és Pszichiátriai Intézetben, Szemadám információja szerint „Orvos” fedőnéven maga is ügynök, aki előszeretettel jelentett Petrigalláról, de már régebben „dekonspirálta”, azaz leplezte magát.) „A művek pszichológiai tartalma: rettegés, magány, félelem.” A darmstadti iskola (ismert zenei műhely az adott időben Nyugat-Németországban) – „zsákutca”. Jelen vannak: Marsall László tanár, fordító, Havas Ágnes színésznő, további 20-25 éves fiatalok. A hozzászólók közt „Juhász” azonosítja önmagát („hozzászól Kristó Nagy István”).

Utasítás: kideríteni, van-e „ellenséges célja” a vitáknak? Honnan jön a zenei anyag? Ki fedezi anyagilag?

1961. júl. 11. Házi hangverseny, Petrigalla.

Műsor: Schönberg, Bartók, Stockhausen. Petrigalla elemzése szerint ezek tartalma az erőszak, rettegés, kétségbeesés. Saját életét hozza példának, amelyben nem ért el semmit: élete a rettegés.

Értékelés: antirealista zenei társaság, tudják, hogy törvénybe ütköző dolgot csinálnak. Dr. Végh és Petrigalla összedolgoznak.

1961. júl. 29. Petrigallánál. Szervánszky Endre zeneszerző tartalmilag elemzi az új zenét. Dr. Végh László kiáltványt olvas fel a konkrét zenéről. Jelen vannak: Kurtág György zeneszerző, Sólyom György zenetörténész, ismeretlen költők. A sorozat velük folytatódik.

1961. aug. 16. Petrigalla lakásán. Jelen vannak: sok fiatal; főiskolai hallgatók, dr. Végh László, Lisziák Elek (grafikus). Petrigalla elmondja, hogy a „Musica Nova” új zenei irányzat, az ’50-es években kezdődött. A szocialista országokban betiltották, nem tudni, miért. Ő maga szívesen előadna erről, akár a Filharmóniában is, de nem lehet. Stockhausen zenéje „kegyetlen, agresszív, idealista”, hiányzik belőle az „emberközelség”. „Meg kell bírálni” – ez vonatkozik az egész darmstadti iskolára is. Dr. Végh nem ezt tartja követendő útnak. A legfrissebb „humánus” tartalmat Boulez, Varése és az új magyar iskola (amelyhez ő maga is tartozik) hordozza. Megemlíti Ligeti György zeneszerző és Losonczy Andor zongoraművész nevét. (Ez időben mindketten Nyugaton éltek: Ligeti Kölnben, Losonczy Salzburgban élt.)

1961. aug. 26. Petrigalla lakásán.

Irodalmi est, dr. Végh helyett Kozák, Balla és Lisziák Elek vezetik. A hallgatóságban fiatal zenészek. A lemezkoncertek is folytatódnak.

Értékelés: dr. Végh és Petrigalla körül „ellenséges csoport” van, és „ellenséges tevékenység” folyik.

(A továbbiakban „Juhász” ismert képzőművészek megfigyeléséről számol be, akik Vajda Lajos festőművész halála évfordulójára emlékeznek: Vajda Júlia, Levendel László, Bálint Endréné, Jakovits József, Gyarmathy Tihamér, Papp Oszkár.)

A munkadosszié lezárva: 1963. január 19.

Véleményem szerint Marsall László említése a „Juhász”-aktákban – valószínűleg a valóságnak megfelelően – szinte kizárólag arra vonatkozott, hol és mikor jelent meg különböző baráti társaságokban. „Juhász” utal a Tellérel közösen írt tanulmányra. Egy alkalommal tévesen – mint „tanár, fordító”-t – nevezi meg a költőt. A Petrigalla-jelentések valóság-tartalmával kapcsolatban azonban vannak kétségeim, hiszen – mint említettem – magam is jártam ezeken

a lemezkonzerteken. Ám sohasem tapasztaltam, hogy Petrigalla vagy dr. Végh zenetörténeti vagy esztétikai bevezetőt tartott volna; elképzelhető, hogy más alkalommal ez megtörtént, az azonban nehezen hihehető, hogy bármelyikük a kommunista ideológia esztétikájának megfelelően értékelje és ítélje meg a kortárs műveket („erőszak, rettegés, kétségbeesés”, „kegyetlen, agresszív, idealista”); ha így van, minek szervezénének koncertet, vagy teremtenének lehetőséget az ilyen művek hallgatására? Mintha inkább „Juhász” igyekezne a hozzáértését bizonyítani.

A következő ügynök „Végső Géza”, a volt elítélt, aki 1956 után „izgatásért” ült néhány évet. Azonosítása, az egykori 6-os karton alapján, a következő:

Családi neve – utóneve: Litauszky István

Születési éve, helye: 1934, Budapest

Foglalkozása: alkalmazott

Munkahelye: Ajkai Kultúrház

Lakcíme: Budapest, X. Mádi utca (több más cím után)

Iskolai végzettsége: 4 év egyetem

Pártállása: pk. (pártonkívüli)

Szociális származása: munkás

Állampolgársága, nemzetisége: magyar

Milyen kategóriához tartozik: egyéb ellenséges kategória

Beszervezés ideje: 1962. augusztus 29.

A beszervezést végezte: Lantos F. rendőrhadnagy.

BM. III. Főcsoportfőnökség I. osztály

A beszerzés oka: fokozatos

A foglalkoztatás vonala: börtönelhárítás

Fedőneve: „Végső Géza”

Kelt: Bp. 1962. VIII. 31.

Lezárva: 1967. X. 3. H (hálózati) munka megtagadása (07)

Minősítés: Szigorúan titkos! Különösen fontos!

Csak a BM. politikai szervek használatára.

(Minősítés törölve, aláírás nem olvasható)

Ez tehát az ún. 6-os karton, a személyi azonosító. „Végső Géza” sem személyében, sem politikai szempontból nem tűnik kiemelkedő ügynöknek (jelentései alapján legalábbis ezt feltételezhetjük). Irodalmi tevékenysége, ha volt is, nem lehetett jelentős. Alapvetően két személyt (és azok környezetét) kellett megfigyelnie. Egyikük Berza László, a Rádió munkatársa, akit „Végső” 1960 óta ismer, a szintén rádiós Papp Zoltánon keresztül. Berza mindenkinek segít, akinek valami köze volt az 1956-os forradalomhoz.

A nemrég szabadult „Végsőnek” is állást szerez, aki „hálából” „határozottan károsnak” nevezi tevékenységét.

1963. június 4-én az ELTE bölcsészkarán működő irodalmi körökkel kapcsolatban említi Bella Istvánt és Ágh Istvánt. Augusztus 12-én beszámol egy 9-én folytatott beszélgetésről Papp Zoltánnal és Berza Lászlóval, amikor Berza azt ígérte, hogy elviszi egy társaságba, valahol vidéken, a Duna partján, ahol érdekes emberekkel találkozhat, például Lendvai Györggyel (rádió-rendező), Neményi Kázmérral (magyar–olasz szakos gimnáziumi tanár), és „Végső” arra következtet, hogy ide tartozhat Marsall László író is.

Feladat: Papp Zoltánon keresztül többet megtudni erről a társaságról. Ám később nem kerül elő ez a téma.

(Marsall László ezekben az években, nyaranta gyakran táborozott a Duna-parton, Nagymaros-Kisymaros környékén, egy akkoriban szerveződött baráti társasággal, amelynek, többek közt, a régebbi társaságból Tellér Gyula is tagja volt.)

„Végső Géza” másik megfigyelt embere Balaskó Jenő, az ő működése és kapcsolatai. Sikerült megakadályoznia a sokat támadott Dózsa-poéma megjelenését. Jelentései bizonyára hozzájárultak Balaskó 1965. februári letartóztatásához (később kiengedték). Ám ez már egy másik történet, mivel az 1967. októberi akta-lezárásig Marsall László személye már nem került szóba.

„Végső Géza”, azaz Litauszky István személyiségét a mából visszatekintve nehéz értékelni. A jelentések megfogalmazásából úgy tűnik: kezdetben rémülettel tölthették el a beszerzéssel járó feladatok. Megbízását igyekezett minél jobban teljesíteni, tevékenysége helyességét személyes véleményével is alátámasztani (ahogy már említettem: az őt álláshoz juttató Berza működését „határozottan károsnak” minősíti). Később „lelkesedése” csökken, majd azzal ér véget, hogy megtagadja a „hálózati munkát”. Az akkori szabályzat értelmében ilyenkor az ügynököt, ennek megjelölésével, el kellett bocsátani a hálózattól, megtorlás nélkül (bár nyilván évekig figyelte még egy másik ügynök.)

Időrendben a harmadik: egy „Sziklai Barna” fedőnevű titkos megbízott, akinek az 1973 és 1979 között írt jelentéseit tanulmányozhattam. Egyes források szerint Szekeres László személye áll a fedőnév mögött. Ő is a magyar irodalmi élet ismert személyisége, az akkori Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa

volt. Erre utal 1973. március 6-i jelentése is, amelyben a már 12 évvel azelőtt, 1961-ben elhunyt Petőfi-kutató, Dienes András „ártatlanul és értelmetlenül” történt letartóztatásáról, valamint a kutatással összefüggő kéziratok sorsáról számol be.

Mint feltehetően szinte bárhová bejáratos ember, 1973 júliusában a Magyar Rádió irodalmi osztályán „dolgozik”; itt kerül kapcsolatba Parancs János költővel és Papp Zoltán műfordító, dramaturggal, tőlük szerez információkat Marsall Lászlóról.

Az 1973. július 5-én kelt jelentésben, egy Parancs Jánossal folytatott beszélgetés alapján, „Sziklai” azt írja, hogy a feleségétől válófélben lévő Marsall lelkileg zilált állapotban van, a rádióban is felmondott, Parancs János szerint meggondolatlanul, mert valami pénzt mégis csak kapott.

Értékelés: az adott információ bővíti az eddigi ismereteket, és megerősíti a családi helyzetre vonatkozó adatokat. További információkat kell gyűjteni Marsall Lászlóról.

A következő információ Papp Zoltántól származik, akit „Sziklai” öt-hat éve ismer. Eszerint Marsall Svédországba akar menni. Családjával megszakadt a kapcsolata, bár ugyanabban a lakásban laknak, ő egy külön kisházba költözött, „jelenleg” teljesen megtört ember.

Ennek az információnak a valóságtartalma megkérdőjelezhető. Akkori és későbbi barátai, sőt, saját személyes ismereteim szerint Marsall soha nem akarta elhagyni az országot, olyan erősen kötődött hazájához, a magyar nyelvhez, a magyar kultúrához. Idegen nyelven nem beszélt – a gimnáziumban nyolc évig tanult latin nyelv maradt meg benne a legjobban; útlevéle 1986-ig nem volt. Akkor kért első útlevelét azonnal visszavonták, mivel aláírta a magyar írók Duray Miklós letartóztatása elleni tiltakozását. Ez a kötődés későbbi költészetében is jól ismert, „...itt vagyok itthon... kérek Magyarországtól menedékjogot” – írta *El nem mondott zsoltár elé* című versében, 2005-ben.

1973. szept. 13-án „Sziklai” jelenti, hogy Marsall László „hálózati munkára nem alkalmas”, további megfigyelése nem szükséges. (Ezeknek a megfigyeléseknek egyik célja valóban az volt, hogy kiderüljön, kit lehet – bármilyen okkal – beszervezni és „hálózati munkára” alkalmazni.)

„Sziklai” folytatja a megfigyeléseit és jelentéseit, elsősorban Kiss Ferencről, az ő környezetéről, mozgásáról, később erdélyi írókról, az Erdélyben kialakuló helyzetről is. Az általam tanulmányozott dossziét 1979 januárjában zárják le. „Sziklai” alaposságára jellemző, hogy a megfigyelt személyek betűsoros névmutatója több mint 50 nevet tartalmaz.

Angyal II. (fotó: Kiss Lenke Dorottya)

A teljesség igénye nélkül: Albert Zsuzsa, Bata Imre, Czine Mihály, Csoóri Sándor, Eörsi István, E. Fehér Pál, Fekete Sándor, Fejtő Ferenc, Ilia Mihály, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Kiss Ferenc, Kormos István, Kukorelly Endre, Király Károly, Litván György, Mezei András, Marsall László, Mészöly Miklós, Nagy Pál, Nagy László, Püske Sándor, Papp Tibor, Parancs János, Páskándi Géza, Sütő András, Szécsi Margit, Vezér Erzsébet.

Összefoglalásul csak személyes véleményemet, megérzéseimet tudom hozzátenni az ügynökök szorgalmas jelentéseihez; történelmi, politikatörténelmi vagy irodalomtörténelmi értékelésre nem vállalkozhatom.

A három ügynöki dosszié ismeretében úgy vélem: nem igazán sikerült fogást találni Marsall Lászlón. Mint ahogy a „Juhász”-akták végén megjegyeztem: ő is, mint a másik két ügynök, csak azt tudta jelenteni róla, hogy hol, mikor, milyen társaságban látták, kikkel volt együtt, vagy mit mondtak róla (vélt vagy valós) barátai, ismerősei. „Ellenséges tevékenységen” nem tudták rajtakapni, bár tulajdonképpen egész élete, költészete, a tizennégy éven át meg nem jelent korai versektől kezdve az utolsó kötetekig, tiltakozás és tagadás volt az egész kommunista rendszerrel szemben. Érintetlenül „sétált át” a kommunizmuson, saját költői személyisége irányítását követve, időnként derűsen vagy gyilkos iróniával, elkeseredve vagy a szellemi magaslat távlatából – egy pillanatnyi megingás nélkül.

VÖRÖS ISTVÁN

Mikor már mindenki

*Mikor már mindenki tud
verset írni, összeomlik az irodalom.
Mikor már mindenki tud
énekelni, örökös némaság ereszkedik
ránk, csak a rigók füttye
hallatszik a városban, még az autók és a gépek
is elvesztik a hangjukat,
nagy csend hullámszik végig
a házak között, mint szökőár
a tengerparti utcán.
Mikor már mindenki tud
focizni, elgurul a labda. A jövő
leeresztett bőrlabdája egy büdös
tócsában megállapodik.
Mikor már mindenki tud
valamit a borkészítésről,
beáll az országos alkoholizmus,
sebességkorlátozás alá esnek az idegpályák,
nem pörög a nyelv, a Föld megbillent
kacsalábon forgó kastély.
Mikor már mindenki tud,
akkor lényegében nem tud senki sem.*

A tábornok útvesztője

*A teremtő a munkáját
szolgákra bízhatta. Vagy
kénytelen volt rájuk bízni,
mert a fizikai és más természeti
törvények akkor is erősebbek
voltak nála? A teremtés
befejeztével (egy hétig tartott
talán?) munkája véget ért, olyan
lett ő, mint egy nyugdíjas
tábornok, aki a békét is
élvezi. Rászokik a szivarra,
macskákat tart. A tábort
konyha helyett otthon ebédel.
Szerelmes lesz. Mákos tésztát
követel minden második nap.
Közben a közlegények
az ablaka alatt gyakorlatoznak.
Zajos tőlük a laktanyaudvar.*

*Sok csillogó szurony és sisak.
A törvények vezényszavai
parancsolnak bolygóknak,
víznek, ami folyton
lefelé tör, és talán a folyton
fölfelé törekvő hadnagyoknak
is. A víz karrierje a bukás:
legyen az egy vízesés,
vagy maga a tenger.
De ki akar rabszolga lenni?
A fizikai törvények nem
érvényesek az atomnál
mélyebben fekvő világban.
Ahogy az ólomkatonák is
egyetlen kisfiúnak
engedelmeskednek. Apja,
a szivarozó tábornok,
be se lép a gyerekszobába.*

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
**A Város veszésének
 igaz története**

Ez a Krónika, akár lesz erőm bevégezni, akár nem, napvilágra nem kerül. Volt egy pillanat, amikor hiúságomnak engedve, nem feleltem elég gyorsan és határozottan. Ennek az árát fizetem most.

Ügyelnem kell rá, hogy pontosan, röviden, kertezés és szépítés nélkül fogalmazzak. Akármennyire is sietős a dolgom, nem végezhetek fél munkát. Egyfajta elégtétel ez a botlásaimért. Aztán jöhet bármi.

Rám találnak, és megölnék. Nem azért, mert más írok, mint amit vártak. Ha percről percre, betűről betűre követném elképzelésüket, az sem változtatna sorsomon. Az ágyast megfojtják, az építőmestert a bástyafokról taszítják le, s a hadvezérnek mérget kevernek italába.

És akik ellenem készülnek, azok sem lehetnek biztosak semmiben. Fenik már a kést az arra felbéreltek. Nekik az a tisztük, hogy eltakarítsanak minden nyomot. Hogy meddig fickándozhatnak eleve a csapdában, azt ők sem tudják.

A társadalom alsóbb rétegei előbújnak a csatornákból. Rabolnak, gyilkolnak, erőszakoskodnak. A helyi őrőség és a katonaság együttes erővel sem képesek őket megfékezni. A külváros, a szemét-nyegyed lánokban áll.

Tekercek hevernek körülöttem szanaszét. Lesz-e időm biztonságba helyezni őket? Vagy kikerekíteni, lezárni valamiképp a történetírást? Nem mindegy. Akik rám vadásznak, nem elégszenek meg azzal, hogy eltegyenek láb alól. Összes munkámat, amit fellelnek, azonmód, olvasatlanul tüzre vetik. Mint valami ragály hordozóját.

Mindazonáltal nem szabad, hogy ez legyen a legelső bajom. Nem nyomorult kis életemet, még csak nem is a holt betűt kell óvnom, hanem magát a Történetet. Amit idelent pergamenre vetek, annak nyoma lesz odaát, az Örök Krónikában is. Magam is eszerint esem ítélet alá.

Nem tudni, életben van-e még az Uralkodó. Egyszerre mindegy és mégsem. Utolsó szövetségeseimnek tekinthettem. Valójában ő is adhatott parancsot az életemre töröknek, mint ahogy bármelyik trónkövetelő, összeesküvő.

Bárcsak beszélhetnék Vele. Leheletnyivel könnyebb lenne elfogadni sorsomat. Talán. Egy hete keresett fel. Igyekeztem úgy beszélni, hogy ne érzékelje: összeacsapnak fejem felett a hullámok. Tegnapelőtt láttam még. Valami hájfejű próbálta becserkészni magának. Az sem kizárható: ismerte már régebről. Ahogyan az sem, hogy semmi sem történt közöttük. Meglehet, él, és biztonságban van. Nem szeretném, ha bármi módon érintené balsorsom. Fialat és szép. Felettem eljárt az idő.

Jószerevel képes is lennék bevégezni, lekerekíteni a Krónikát. Bizonyos pillanatokban teljesen megfedlek róla, hogy az életemmel fizetek.

A fegyveresek lényegében elsőre megfutamodtak. Meg sem próbálták visszaverni az aljánép rohamát. Nem látszott ijedség az arcukon. Egykedvűen vállaltak, és elhagyták posztjukat. Mint akik tévedésből kerültek oda.

Jólesne, ha azt írhatnám: az Uralkodó jó. Bölcseséggel és türelemmel igazgatja a népet. Letöri a hatalmasok féktelenségét, és nem hagyja elveszni a szükkölködőt. Szeretném hinni: ő a másik.

Szerencsétlenségemért amúgy magamon kívül más nem okolhatok. Hiúságom azóta sem lett kevesebb. Máskülönb pedig szerencsés szerencsétlenség ez. Megdőlhettem volna, áruba bocsáthattam volna szavamot, lelkiismeretemet. Akkor sem lenne egyéb a fizetségem: egy dőfés a bordáim közé.

– Hívat az Uralkodó.

Achát úr, egykori előjáróm fegyveresek kíséretében keresett fel, s én megrettentem azonmód. Mekkora és miféle vétséget követhettem el, hogy ily erős fedezettel citálnak a legmagasabb ítélőszék elé?

Máskülönb nyilván követhettem, s követtem is el, mint bárki a Birodalomban. S bár részletes és szigorú rendelkezések szedték lajstromba a különféle kihágásokat, a közszej többnyire csak ezen passzusok meglehetősen tágas értelmezéséről tudott. Jelenkéntelen svihákokat ítétek hosszas és gyötrelmes halálra, s országrontók, testvérgyilkosok, vérfertőzők távozhattak büntetlenül.

De ezek csak szóbeszédék voltak...

Nem fogtak le, s meg sem ütöttek. Szerfelett elcsodálkoztam ezen. Látják nyilván, mennyire szerencsétlen, esett fickó vagyok, mennyire képtelen ellenállni bármiféle kényszernek.

Mindazonáltal figyeltem az utat. Bástyafok, gyilkos, magas mellvéd közelében vezetnek-e? Csak

ellankad a figyelmük, s én akkor a mélybe vethetem magamat.

– Semmi bolondsággal ne próbálkozz – szolt rám ekkor Achát úr. Mintha gondolataimban olvasott volna.

Amúgy nem a Fellegvár irányába tereltek. Az Alsóváros egyik sikátorában kinyitottak egy elrejtett ajtót, ott folytatódott utunk. Fuldokoltam a szűk folyosókon, nemegyszer úgy kellett magamat keresztülpréselnem. Különös, hogy ez a nálam jóval természetesebb, jóltápláltabb öröknek ment minden akadály nélkül.

Kéltek híresztelések a Birodalom várbörtöneiről, ahol százak, ezrek sínylődnék. Ahol elevenen foszlik le a hús a csonttól, s a nyomorult fogoly hasztalan sóvárog a megváltó végre. Nagy fenntartással kezeltem mindig ezeket. Az Uralkodó kegyes, és mindig méltányos ítéletet hoz.

Valami előcsarnokfélébe érkeztünk a titkos ajtón. Viszonylag sokan tartózkodtak itt. Egykori előjáróm alig leplezett bosszúsággal húzta el a száját. Félhangos megjegyzéseket eresztett el a mindenféle lóti-futikról, kik nem képesek megmaradni az alfelükön mindenféle csip-csup gondjkkal.

Egek! Mekkora hibát ejthettem, ha valamikori feljebbvalóm lóti-futiknak nevezte a körös-körül ácsorgó biborba, brokátba öltözött előkelőségeket? Mennyivel lehet súlyosabb az ügyem az övékéénél?

– Egytől egyig cégéres gazember. Két holdtölte, és mindnek ott szárad feje a bástyafokon. – Achát úr nem is igyekezett lehalkítani a hangját.

A körös-körül várakozók pedig mintha nem is hallották volna.

Egy kis ajtócskára figyeltek inkább, nem messze a Nagy Fogadócsarnok bejáratától. Akörül tolongtaknyüzsögtek. Ahonnét nagy sokára kikecmergett egy cifra öltözetű szolga. Eszüket veszve rohamozták. Ordítottak, taszigálódtek. Egymással és a küldöncel is. Egyedül volt felettesem vonta ki magát ebből az alantas hajcihőből. Mint akinek nem is érdeke, hogy mihamarabb bebocsátást nyerjen.

Magam sem tudom, hogyan intézte, de mire a szolga fordult volna, ő már mellette termett. Nem pörölt, nem lökdösődött, éppen csak félrevonta a hivatalnokot. Amaz pedig megijedt láthatóan. Hajlongott, szabadkozott. Úgy viselkedett, mint akit súlyos mulasztáson értek.

Achát úr a következő pillanatban ismét mellettem termett.

– Rettentően kínos, hogy az embernek folyton-folyvást a fülükbe kell rágnia elemi kötelességük. Csöcselék.

Nem láthattam szemtől szembe az Uralkodót. Valami kárpitfélét – függönyt, szőnyeget – vonhattak elé, hogy takarják a közönséges halandók tekintete elől.

Térdre borultam. Gondoltam, ez a megfelelő formája a hódolat kifejezésének.

– Arcra, szerencsétlen, arcra – sziszegte a fülembé valamikori előjáróm. S a nyomaték kedvéért alaposan beletérdelt a gyomromba. – Bármi történik, nem emeled fel a fejedet a földről. Nem kérdezel, nem válaszolsz. Egyáltalán: ki sem nyitod a szádat. Akkor sem, ha személy szerint hozzád intéznek kérdést.

Elképedtem. Miként védem magamat, ha bármi-féle vád ér? Habár kezdtem kapiskálni: valami másról lesz szó.

Vartyogás, hörgés, lihegés hallatszott a kárpit irányából. Akár ha nem is emberi lény tartózkodna ott. Valaki, vagy inkább valami, ami baromnak már nem nevezhető, de nem ért fel odáig, hogy érző, értelmes lénynek lehessen nevezni.

– Arc a padlón! – ripakodott rám félhangosan, és oldalba rúgott. Az járt az eszemben: jó-e nekem, ha bántatlanul távozhatom innét? – Felség, a por-ivadék. Rest és engedetlen, de lehetnek olyan képességei, melyeknek következtében használhatóvá válik. Példás és szigorú büntetést érdemelne minden hűtlenségéért, ám engesztelésül felajánlja neked csekélyke tudását, cserébe szennyes kis életéért. Felületes és türelmetlen, ám a szavakkal viszonylag ügyesen bánik.

Szörcsögés, zihálás. A hideg kőpadló térdemet, homlokomat nyomja.

– Ó, Napnál Is Fényesebb Orcájú! Nem ítélni meg pontosan, birtokában van-e annak a tudásnak, amit állít, vagy szédít minket csupán eme senkifia? Elejét veendő mindenféle felültetésnek, rendkívül szigorú feltételeket javaslok. A legkínosabb és legszégenteljesebb halállal lakoljon, ha csak a legkisebb mértékben is alkalmatlannak bizonyul a feladatra. Nehéz időket él birodalmunk. Egyetlen homokszem is végzetesnek bizonyulhat, ha bekerül a gépezetbe. Miért bízunk akárkiben?

Mindazonáltal biztosíték ezen mihasznának az érintetlensége. Restsége, felületessége, vagy nem is tudom, mi miatt, még nem állt be senki mögé. Senkinek sem kötelezte el magát, igaz, neked sem, de ez akár hasznunkra is válhat.

Búcsúzól még oldalba taszított az egyik strázsza dárdájának nyelével. Levegőt nem kaptam jó ideig.

– Tiszta szerencséd, hogy nem a boldogabbik végével kaptad – okított Achát úr. – Senkinek sem köteles elszámolni a magadfajta alsóbbrendű életével. Jószerével az Uralkodónak sem.

Elsőre azt hittem, félreértés az egész. Kivételesen nem a hátsó, titkos bejáraton át kísérték, hanem a tamariszkuszligeten keresztül. Szigorúan meghagyták: semerre se tekingessek, meredjek magam elé: akik észrevesznek, elfelejtenek úgyis.

Nem találtam túl szépnek. Valami apró szabálytalanságot mindenképpen fel lehetett fedezni az arcán. És különben is: mi oka lehet, hogy a magamfajta sárfiát észrevegye, kitüntesse érdeklődésével?

Azt az ábrándot dédelgettem magamban, hogy nem éppen jelentéktelen megbízatásom folytán idővel kiemelkedhetem az ismeretlenség homályából. Vagyonhoz, címhez jutok, s vonzalmam a gazdag, előkelő leányok, hölgyek iránt talán nem lesz egészen reménytelen.

Ennek ellenére igyekeztem őt kizárni emlékezetemből. Soha többé nem mehetek át a tamariszkuszligeteken. S ha mégis, ő vélhetően máshol tartózkodik majd. A legvalószínűbb úgyis az, hogy valamelyik belső embernek, előkelőségnek a tulajdona. Tíz-tizenkét éves leányokat, nem egyszer fiatal fiúkat is vettek maguk mellé ágyasnak.

Megbízatásom amúgy semmiféle előnnyel nem járt. Az írónádat, pergament, tintát magamnak kellett beszereznem. „A végén majd, fedett meg Achát úr. Munkálkodszt valamin, amiről nem derült ki még: van-e értéke egyáltalán. Az Udvar mégsem szórhat ki pénzt hulladéokra.”

Mikor másodjára szaladtunk össze, úgy mosolygott rám, mint régi, kedves ismerősre. Azt kellett hinnem: nem tart teljesen megvetésre méltónak. Arcának, alakjának egészen aprócska szokatlanságai inkább kiemelték az általánosan emlegetett, hivatalos szépségek közül. Az sem lehetetlen, hogy senki fel nem fedezte, el nem halászta még magának, ez járt az eszemben.

Rendszeres egyeztetésre kellett megjelennem. Bízna bennem voltaképpen, ezt hajtogatták, de ilyen kényes és felelősségteljes megbízatás esetében nem árt semmiféle óvatosság. Elég egy szót, egy betűt, írásjelet eltévesztenem.

Egykori előjáróm igazított el általában, de más nagyurak is kezelésbe vettek. Őfelségével soha többé nem találkoztam. Egy ízben fordult elő, hogy valami mellékudvaron áthaladtomban rám parancsoltak: boruljak arca. Felsandítottam lopva, s egy hordszéket láttam, amelyet négyen cipeltek. S a hordszéken egy felismerhetetlen, embernek alig tetsző kupac.

„Sokféle népek bejutnak, csilingelte, nemcsak a legfelsőbb körökbe valók. Lányokra, nőkre még inkább áll ez. De ő nem ilyen, megvan a véleménye az effélékről. Ő más. Különleges, mondhatni.”

Mégiscsak rendkívüli oka kell legyen annak, hogy szóba áll velem, alacsony sorból származóval. Beszél hozzám, meghallgat, és láthatóan rokonszenvesnek tart. Amúgy se szeri, se száma a kegyetlen történeteknek, ahol a magáról megfélemezett ifjú porhüvelybe kerébe törve, karóba húzva fityeg a bástyafokon. De nem én zaklattam őt: ő lépett hozzám! Vagy ez sem számít?

Egek! Egek! Hányszor csaltak meg, hányszor kacagtak ki a hiábavaló ábrándok! Fiatal, szép, jóra való teremtések, kik folyton önző, otromba vagy becstelenség alakokhoz kötötték sorsukat.

Kicsinyke szája, furcsa vágású szeme elkerekedett, amikor eldicsekedtem neki, mily fontos feladatot bíztak rám. Egészen biztos benne, mondta, hogy nálamnál alkalmasabbat nem találhattak volna. Sokat fohászokodok értem, hogy küldetésemet tisztességgel teljesítem.

Innentől fogva meglódultak kezem alatt a betűk. Nyargalt szinte a Krónika esztendőről esztendőre. S Achát úr okításait is mind buzgóbb figyelemmel kísértem. Egyre könnyebben fedeztem fel az apró elhallgatásokat, önellentmondásokat.

Úgy határozottam: egyelőre nem fedek fel mindent kicsiny csodálóm előtt. Egyáltalán: senki előtt. Akadnak személyek, beavatott társaságok, amelyek elevenen nyúznának meg eme értesülésekért. De ő lesz, mindenképpen ő az első, kinek tudomására hozom az irgalmatlan tényeket.

Aztán eltűnt egyik napról a másikra. Lassan úgy jártam be, hogy palotabéli eligazításaimat összekapcsoltam ezekkel a szinte gyengéd találkozásokkal. Az járt a fejemben: megbízóimnak sem lehet ellenük ez a vonzalom. Hiszen itt zajlik minden hetek óta a szemük láttára.

Hiába kutattam utána. Kezdetben vigyázva, lehetőleg feltűnés nélkül. Majd egyre dühöttebben, sokszor az elemi óvatosságról is megfélemezve. Nem került a szemem elé.

Később, nagy sokára egy ízben mintha őt pillantottam volna meg. Valami nagyúr – hírhedt kéjenc, erőszakos, faragatlan alak – oldalán véltem látni. De ebben sem vagyok teljességgel biztos. Mind a mai napig.

Kétségeim, úgy lehet, már a kezdet kezdetétől támadtak. Nem is a körbe-körbekerülő szóbeszéd miatt. A vak, nyálkás sokaságban jelen levő elemi irigység sok mindent költ hozzá a valós bűnökhöz.

Sokkal jobban nyugtalanított, amit a magam szemével, fülével tapasztaltam. Azt, hogy az ember nem megy semmire. Az ember a maga vesztere munkálkodik. Nem kíván már hidat verni Ég és Föld közé. Már nem kémleli a csillagokat: a Menny fénylándzsás őrző seregét. Palotát épít, függőkertet, amfiteátrumot.

„Jár nekünk ennyi, magyarázta egykori előjáróm. Sok mindent tettünk kockára, hogy álljon ez a Hely. Becsületet, vagyont, életet. Ne zajongjanak hát, akik beleültek a készbe. Egy sem akad, akit kisebb vagy nagyobb mulasztásért elő ne lehetne venni.”

Volt esztendő, mikor kétszer áradt a Folyó dús televényt borítva a szikkadt vidékre. Köles, árpa, szőlő bőségesen termett. Báránynak s tuloknak kövérjét ette a pór is. A szolga tisztelte urát, s az úr nem hatalmaskodott a szolganépen. Igazat szólt az előjárók ajka, és igazságosan cselekedtek. Az alattvaló önként s hiánytalanul fizetett adót, a tisztviselő pedig azt kizárólag a köz javára fordította.

„Ugyan már. Bármerre fordulsz, az együgyű, nincstelen tömeg folyton ugyanazokkal a legendákkal kábitja magát. Soha nem volt, és nem is lesz ezeknek valóságuk. Az égiek rendelték így. Nekünk, beavatottaknak az a feladatunk, hogy felkutassuk ezeknek a sokszor képtelen történeteknek az eredetét, és helyesen értelmezzük azokat.”

Egy sikátorban jött szembe velem. Elsőre jószérvel ki sem vehettem, kiféle is ő.

„Ne zárd be előttem a füledet, Történetíró! Tudom, hogy a csillagok küldtek tégedet, a Mennyei Regiment. Benned minden remény, Igazlátó. Ahová szemed tekint, eloszlik a homály, és lehullnak a leplek. Ha szólsz, a hamis elválík a helyestől, a szennyes a tisztától. Ne zárj ki, kérlek, ne zárj ki minket emlékezetedből! Sem engemet, sem mindazokat, kik mérhetetlen terhek alatt sínylődnek.”

Nem értettem, mit óhajt tőlem. Számtalan esendőséggel, rosszra való hajlammal voltam fertőzve. Magas helyről való megbízásom semmire sem adott ma-

gyarázatot, és fel sem mentett. Leggyakrabban azt gondoltam: végzetes félreértés áldozata vagyok.

„Irigy, buja, telhetetlen, ostoba, vesztegethető, könyörtelen, akaratgyenge hatalmasságok ráncigálják ide-oda a Város szekerét.” Achát úr igyekezett suttogóra fogni a hangját, de az indulat folyton felemelte azt. „Arany és gyönyör. Mindent ez mozgat. Évszázadok óta nem épít senki, csak a salakot cicomázzák. Észrevetted? A Folyó áradása évről évre gyérb, erőtlenebb. Volt esztendő, hogy ki sem öntött egyáltalán.”

A kocsmákban, vályogkunyhók mélyén ugyanazeket sutyorogták.

„Ha akadna csak egy, ki eltökéli magát. De pusztulásra játszik mind. Az összeomlást várja. Föld nyelje el, tűz perzselje hamuvá. Emléke se maradjon. És aki mégis próbálná menteni a maradékot, halál fia. Az Uralkodó tehetetlen roncs. Trágyakupac. Csak annyi az élete, akár a vénülő baromnak. De senkiben sincs elég bátorság, hogy odalépjen hozzá, és átvágja a torkát. Hallottad, láttad. Semmi emberi formája. Nem beszél. Vartyog csupán. Én sem értem.”

Ekkor sejtettem már: az én osztályrészem sem különb, teljesítem akárhogy a megbízatásomat. Mint ahogy azt sem láttam át, mi szüksége még rám az odaföntieknek. Miért kellett egyáltalán egy ilyen feladatra behívni valakit az utcáról.

Kézzel lehetett tapintani a nyugtalanságot, a kezdődő zűrzavart ezekben a napokban. Az indulat nem pusztán elszabadult. Gátak sem voltak, amelyeket át kellett volna törni. Erőszakot, rablást, rombolást óhajtott boldog-boldogtalan. Nemcsak elkövetni, elszenvedni akár.

„Amit leírsz, Történetíró, az Égiektől való. Első szótól az utolsóig.” Különösen vékony, érzékeny keze volt. Nem mertem hozzáérni. „Mindnyájunknak lelket vetted papírra. Az enyémet is. A Mennyei Zászlós Seregei vigyázzák lépteidet, hiába tagadnád. Ha megfeszülnél, sem bírnál mást szólni, csak igazat. Terhedre vagyok, tudom, de te vagy az utolsó szál, ami ehhez az élethez köt. Ha nem lennél, értelme sem lenne ébrednem, nyugovóra térnem.”

Sokféle szóbeszéd keringett róla. Alacsony sorból származott ugyan, de különös vonásai miatt hadurak, mesés vagyónú kalmárok vesztették józan eszüket. Illetve épp fordítva. Valami igen előkelő nemzetség leánya, ki megcsömörlött övéinek végletes romlottságától, s ezért bosszúból összeadta magát fűvel-fával.

„Mindenképpen azt kell megörökítened, amit igazán gondolsz. A te tiszta ítéleted jelenti a Város jövőjét. Ne törődj azzal, amit odakint tapasztalsz. Az csak a felszín. Káprázat. A zürzavarból új rend, új virágzás születik.”

Achát úr szavait egyre kevésbé bírtam hová tenni. Melyik oldalon áll? Áll-e bármelyik oldalon egyáltalán? Netalán köze van a mind jobban elhatalmasodó felforduláshoz? Az ő emberei is ott lapulnak a háttérben arra várva, hogy leírjam az utolsó betűt?

„Elrejtelek. Ezernyi veszedelem les rád, tudom. Mindtől én sem óvhatlak meg. Ha egy napot, egy órát kicsalhatok neked ettől a szennyes világtól, nekem az is boldogság. Nem várom, hogy enyém légy, nem vagyok ártatlan. Igaz légy, ez minden.”

Ábrándozni sem mertem róla igazán. Előző, csúfosan végződött vonzalmaim jártak az eszemben folyton. És a róla szóló híresztelések nem mindegyike tűnt egészen alaptalannak.

Tobzódott a Város a felfordulásban. A csöcselék a városi őrség szeme láttára, annak hallgatólagoos beleegyezésével rombolt, fosztogatott. Nemegetszer azzal közösen.

„Amit tőlem hallottál, el kell felejtened. A szóbeszédeket is, amelyek úton-útfélen megütötték füledet.” Hajdani felettesem hanghordozásában halvány bizonytalanság bujkált. „Csak amit szabad akarotod: elméd és szíved parancsol. Hűséggel vagyunk a Város Fejéhez mindhalálíg. Amit most tapasztalsz, csupán átmeneti, nincs meghatározó jelentősége. Úrrá leszünk rajta hamar, s minden megy tovább a szokott kerékvágásban. Éljen Őfelségel!”

Majd egy szép napon Ő is elmaradt, nem jött többé.

„Ezt mégis hogyan képzelted?”

Achát úr hangja remegett a dühtől. Elsőre úgy véltem: elégedetlen a munkámmal. Megneszelte netalán, hogy kétségeim támadtak az általa előadottak hitelességét illetően.

„Neked nincsenek, nem is lehetnek érzelmi ügyeid. Nem gondolkodsz, nem érzel: írsz. Amit műveltél, azzal rettenetes veszélybe sodortad az egész Ügyet. Nem is tudom, hogyan mosdassalak ki. Az első esetet még hajlamosak voltunk afféle végzetes félreér-

tésnek tekinteni. Férjhez is adtuk gyorsan a leánykát. Ám ez a második alapvetően kérdőjelezi meg alkalmaságodat.”

Egyszer vagy kétszer még felbukkant. Mindig más, általam nem ismert urak karján, társaságában.

„Máskülönbén értelek, hogyne értenélek. Embertől vagyunk, ugye. És a folyamatos hajsza, a felfokozott elvárások próbára tesznek minket. Létezik egy határ, aminél tovább nem szabad feszíteni a húrt. Fellázad a test, hiába áll készen a szellem.”

Egy bőrszénnyel hajított élém. Koppant, akkora lehetett a súlya.

„Tessék. Fogd, menj, és könnyíts magadon. Ne a külvárosba, a rosszhírű csapszékek környékére. Kiélt, mosdatlan utcanőket találsz csak. Mindenféle nyavalyát lehet összeszedni tőlük. A legtöbb gyógyíthatatlan. Ám ismerünk néhány helyet itt, a közelben. Birodalmi hivatalnokok látogatják általában. Diszkreció. Megbízhatóság. Az áru pedig egészen minőségi. Ennél finomabbat csak hercegi, hadvezéri ágyasházakban találni. Különleges igényeket is kielégítenek bizonyos határon belül. Ha valakinek egészen fiatal leányra támad kedve. Vagy netalán ifjúra...”

Elképedve hallgattam. Az erszényt elemelni sem mertem, visszautasítani sem. Hallottam ezt is, azt is az előkelőségek viselt dolgairól, de hogy nyunyire nyilvánvalóan szemérmetlenül üzzék, el nem bírtam képzelni.

„Hanem a szerelmet, mint olyat sürgősen felejtse el. Senkihez le nem láncolhatod magadat, és úgyszintén hozzád sem. Ez egy ilyen világ. Pénzt, hatalmat, hírnevet kaphatsz cserébe szolgálataidért. Helyzetedtől, vagyonodtól függően apróbb-nagyobb kalandokat is megengedhetsz magadnak. Ágyasokat tarthatsz mindkét nemből. Akad olyan, ki állatokkal üzekedik. Ez azért távol áll az ízlésemtől. Házasságot is köthetsz, de ezt az ügyeletes erőviszonyok határozzák meg. De a szenvedélyt, amit egy másik ember, egy nő iránt érzel, itt és most, örök időre irtsd ki magadból. Nincs a világon veszedelmesebb felelőtlenség, mellyel nemcsak megbízatásodat, de lényegében az egész Város-birodalom sorsát kockára teszed.”

Ezekben a napokban már senki nem volt ura semminek. Akadálytalanul tombolt az aljanép. Néhány

Képzlet (fotó: Kőrösi Péter)

helyen ugyan megpróbálták gátat vetni az esztelen rombolásnak. Egy sem maradt belőlük. De olyan is megesett, hogy a jó pénzért fogadott őrség fordult gazdái ellen.

„Változás lesz, duruzsolt a fülembé. Amit most észlelsz körös-körül, csak átmenet. Kell a tisztító vihar, hogy kisöpörje e beteg, romlott világ piszkát-szemetét. Tartozhatsz azok közé, kik egy új, tisztább, igazságosabb Város alapjait rakják le.”

Tisztában voltam vele: az ő pribékjei is vadásznak rám. Meg az Uralkodóé, és még néhány nagyúré. Csak az nem volt világos: megvárják-e, míg bevégzem a Krónikát, vagy még előtte csapnak le rám. Időnként nehézségeim támadtak. A hajszálpontos kifejezés, a fájdalomig érzékletes szókapcsolatok fényűzéséről nem mondok le.

„Nem adhatod a gyanútlan. Állnod kell valamelyik oldalra. Függetlenség nem létezik. Mint ahogy a magasabb eszmékhez való ragaszkodás sem egyéb, mint az evilági kudarcok ügyetlen takargatása. A történetírás kegye csak a győzteseket illeti meg. Aki alulmaradt, jobb esetben meghúzhatja magát a háttérben.”

Titokban még mindig reménykedtem: egyszer, váratlanul felbukkan. Megkér, vigyem magammal. Vagy ő cipel magával, akár egy púpot a hátán. Titokban, éj leple alatt hagyjuk el a Helyet. Új, érintetlen vidéket keresünk, ahol alapítani lehet.

Bármit is hozzon a sors számomra, a Krónika nem maradhat bevégezetlenül. Réges-rég nem követem már az Uralkodó parancsát. Nem óhajtok megfelelni valamikori előjáróm elvárásainak. Sem a mohó, vesztegethető, civakodó nagyuraknak. Az utasításokat tőlük kapom, ám a küldetést semmiképp.

Ez esztendőben nem áradt még a Folyó. A jeleket szemlélve úgy tetszik: nem is fog. Nem először történik így, ha jól sejtem.

A külváros népe már a Palotanegyedet ostromolja. A falak bírják még, őrség sehol. Kereket oldottak, vagy átálltak. Nem egészen világos, ki áll mögöttük. A fosztogatás, az erőszak egyre tudatosabb, egyre célirányosabb. Mintha parancsba adta volna valaki: emlék se maradjon.

Elképzelésem sincs, hová rejtsem a Krónikát. A jelek, amelyeket pergamenre vetek, egyre kuszábbak, olvashatatlanabbak.

Achát úr is eltűnt. Sajnos, nem igazán könnyebültem meg ettől. Biztos vagyok felőle: figyeltetett. Ellenőrizte, ellenőriztette minden betűmet, soromat. A hibás, félreírt szavakat is.

Máskülönben ezek is részét képezik a Történetnek. Sőt. Ezek leginkább. Öntudatlan elszólásaink, nyelvbötlésaink, dadogásaink kerítik körbe a kibeszélhetetlen, leírhatatlan valót.

Megígértem neki, ám nem fogom, nem is vagyok képes teljesíteni. Nem menekítem sehová. Félek, előbukkan mégis, számon kérni rajtam felelőtlen ígéreteket. Reménykedem, előbukkan mégis...

A csöcselék amúgy önmagával sincs egyetértésben. Latrok, gyűjtogatók csoportjai úgyszólván percenként kapnak hajba egymással. Nem nyugszanak, míg vér nem folyik, élet ki nem oltatik. A vezér, az ügyeletes szabadító neve nagyjából félnaponként változik. Jó okkal feltételezem: nem mindegyikük valószínű személy.

Rettegve, folyvást magam köré sandítva-füelve rovom a betűket, jeleket. Végeredményben mégsem mindegy: eljutok-e az utolsó mondatig. Ez itt mégiscsak több egy Krónikánál. Ha minden lángok és ragadozó, otromba kezek martaléka lesz, akkor sem veszhet el, nem sérülhet, és hamisítást sem szenvedhet. Ez itt kezem alatt a Város, az Igaz és Örök.

A csillagok bízták reám, a Mennyeknek Zászlós Hadai. Hatalmasabbak ők mindenféle régvolt ősök árnyainál. Áldó és büntető istenségnél, torz, véráldozatra sóvárgó szellemnél. Át- és átdöfik dárdáikkal a kuka, arctalan sötétet, s üzennek az arra kijelöltnek: ne aludj! Szemed, füled ébersége el ne lankadjon, mert az üzenet, mit tőlünk veszek át, tégedet illet egyedül, senki más.

Ha idáig megtartottak, elveszni nem hagytak, miért pont a legvégtére engednék el a kezemet? Az Igaz Város falait nem kőből rakják, se nem ércből, mit a rozsdá rág szét. Csak az lépheti át kapuját, kinek szavát ők igazolják. Kinek szavát a Lélek igazolja.

Ha megadják azt a kegyelmet, hogy elevenen juszak ki innét, megkeresem Őt, rábízok mindent első szótól az utolsóig. Nem az számít, miféle terheket cipelnek magukkal az új alapítók, hanem hogy miféleket képesek vállukra venni.

Király és Királynő.

VÉGH ATTILA

A halószoba

*Szürke hajnalon kimegyek a kertbe,
terméskő-lapokon lépkedek
kertvégi, ablaktalan írószobám felé.
A pünkösdi rózsánál meggörnyedek,
őszül a hajam a bálványfa alatt,
sziszegő fű tekeredik bokámra,
karmol a csipkebokor,
talpam alatt mohapárnák sírnak.
Benyit egy haldokló a kőkunyhóba,
sárga, fonott székébe ül,
utolsó hét szavát kimondja,
és vár, hogy kert teremjen a szóból,
hogy majd abban a kertben is valaki
végigjárja a terméskő útját pünkösdi
rózsák, csipkebokrok közt,
és így tovább, a védtelenségig,
úgy lépve végül a szobába,
ahogy egy isten a halálra gondol.
„Fogadj be – fohászkodik ott –,
álmodjam tovább a kertet magamban”.
Rábólint az isten az öreg hét szavára.*

Zeusz dala Homéroszhoz

*Éjjel az Olümposz tetején,
emlékszel, Homikám, te vén pimasz?
Vajúdott anyád a völgybe' lenn,
horkolva kacagott bölcs Héliosz.
S miközben lovacskaí aludták a Nap álmát,
homályos szemeidből kinyargaltak a lámpák.
Hagytam, hogy lásd azt a feketét,
ami az üzenet. Az egyetlen.*

DIMÉNY-HASZMANN ÁRPÁD

3. példabeszéd

„fulladnak imára simult szárnyú szelíd madarai a szerelemnek”
(Farkas Árpád)

*Amikor ott voltam a sötétben,
vagy nem is tudom, mim volt ott,
ezüstbe burkolt a Nap első órája,
belém fénylett, hipnotizált.
A szívem kereste.*

*Mint szél az ing alá
furakodott a szívembe:
csak látszólagos létezésünk.
A test a gyönyört,
szerelem a tüzet vissza-visszaadja.*

*Szorogásom egyszerre nőtt a
megduzzadt porfelhőkkel.
Alattomos puha por szállt le,
alattomos mélyre bennük.
Esténként megülte az elsötétített házat, a kertet,
az udvart valami hangtalan,
rosszindulatú sűrűsödés.
A szívem kereste, még vert.*

*Amikor ott voltam a sötétben,
kezem kinyújtottam.
Mint mikor táncra hívlak,
de te is a szívem kerested.
Talán félúton érted el,
s azonnal alább húzódott a láthatár.
Minden közelebb lépett,
mint mikor kéz a kézhez.
Akkorra már komoran,
kifogyva az árnyalatokból.*

*Hiába állandósult a sötét.
Minden csak részlet:
életre vágyom. Téged.
Valami kezd befejeződni.
Ezt bizonyos reggeleken már látni.
Ilyenkor a föld melegeedik.
Hív, hogy az övéi vagyunk.
És mögötte egy másfajta sötét vár.
Annyira mélyen, ott a fény nem harcol.
Meleg és sűrű vízpára,
mint mikor kinyitod a forróvizes csapot.
Ahol a fény nem harcol már,
mert nyeresre áll.*

KELEMEN ERZSÉBET

Kép a képbenL. Simon László *Japán hajítás* című kötetéről

L. Simon László első kötete, a *(visszavonhatatlanul...)* 1996-ban látott napvilágot. Az életmű értékelésénél egy retrospektív olvasási folyamatban a korai művek már jelzik a későbbi alkotások jellegzetes jegyeit, a vizuális és lineáris költészet sajátos vonásait, a szövegek egymással való érintkezésének poétikai technikáját, egy előreható interpretáció pedig a korai alkotások kibontásaként is értékelheti a későbbi műveket. Akár a költészeti technikát is.

Az indulásra visszautaló, az életművön belüli allúzió példája a hetedik lírai kötet, a 2008-as ünnepi könyvhétre megjelent *Japán hajítás*, amely – mint ahogy a címe is jelzi – azt a költészeti technikát alkalmazza, amellyel a *(visszavonhatatlanul...)* című kötet is készült, de ahhoz képest már lényeges, üzenetközvetítő különbséggel.

Mindkét kötetnél a japán hajítás módszerével visszahajított íveknél csak fejben és lábban megvágott könyv vágási oldala érintetlen marad. A szövegek a visszahajított ívek külső részén találhatók, viszont míg a *(visszavonhatatlanul...)* című kötetnél a belső lapok üresek, kihasználatlanok maradnak, addig a költő az új köteténél az üresen maradt felületeket innovatív módon felhasználja: képeket, a saját készítésű fotóit láthatjuk felsejleni a szövegek alatt, pontosabban a szövegek *mögött*, s teljes élességgel, ha betekintünk az oldalak mögé. Így a mű értelmi és érzelmi komplexumot közvetítő imázsát a befogadó úgy élheti át, mint az időbeli és a térbeli határoktól való megszabadulás érzését. A szabadságélmény mellett a kötet cím a misztérium felé is mutat, hiszen a „szintagma kettős értelme – a könyvköltészeti és a botanikai – egyfelé indázik: a lét önmagából kibomlik, de a létezők előtt mindvégig titok marad.”¹

A kötet címadó versében az élet és halál misztériuma és a költészeti technikára való konnotatív utalás mellett a könyv születésének, létrejöttének folyamata is benne van: „fák a papírban, / foltok a papíron”. A könyv a világ „egy lehetséges olvasatává”, „dekó-

dolható térképpé”, az élet és a költészet metaforájává válik. S hogy a címadó versben a vetkőző lány lesz-e az olvasó-szemlélő előtt fokozatosan feltáruuló, kibomló vers, a paraván festménye pedig a belső oldalon megjelenő képek allúziója, vagy éppen fordítva: „a szőlő, szőlőlevél, / az ágak, vesszők, és kacsok” festménynyoma a textus, s a lélekben meztelenségig levetkőző lírai én válik képpé – ez szinte teljesen mindegy: a visszahajított ívek külső és belső oldala átjárhatóvá válik ebben a folyamatban:

*Egy lány vetkőzik a lugas alatt,
ernyőként a föld felett lebegő
japán lugas ez
a sziget egy lankásabb hegyén,
az öreg egy régi paravánt vesz elő,
ámulattal nyitja ki,
miként egy ősi, szent könyvet szokás,
s eltakarja a lányt.
A paravánon régi festmény nyoma látszik:
szőlő és szőlőlevél,
ágak, vesszők, és kacsok kuszasága.*

A versrészlet szőlő-, szőlőlevélképe gyakori motívum a *Japán hajítás* versfüzéreiben. Egyrészt a kommunista rendszer által elvett tulajdon jelképe („hirtelen mindent visszakaptunk, / amit elvett az Isten, / a régi házat, / a szőlőt a présházzal” – *Nagyanyám nagyapámmal beszélget*), egy olyan lírai beszédmód része, amelyben az elvétel aktusát megelőző szenvedőknek a hitét, tanúságtevő keresztény életét is jelzi: az „amit elvett az Isten” nyelvi fordulata nem lázadás, hanem az Isten akaratában való megnyugvás, valamint az erejében, kegyelmében bízó emberi magatartás gyönyörű nyelvi attribútuma. A gonosz elleni legnagyobb erő. Ezzel a nemes lélekkel élte meg és dolgozta fel a család az úgynevezett szocialista rendszer súlyos törvénytelenégeit. Hiszen elkobozták a kuláknak nyilvánított dédapa birtokát, elvették az ügyvéd nagypapa működési engedélyét, a nagyszülők házát is.

Másrészt felidézi a szűkebb család idilli hangulatát is a Vasy Géának ajánlott *Zsoltáros improvizációk* LXV. darabjában: „Csak a kék eget látjuk, / a kertet, a diófát, / a malomköaszalt, / a frissen kövesztett szalonnát, / s a lugas árnyékában feleségünket, / aki ma a dédi abroszával terített.” De a metaforikus kép hiánya is ugyanezt a képzetet hívja elő: „Vannak pillanatok, / amikor hálát adhatunk, / amikor csak ülünk némán a zöldben, / ahol nincsen diófa, /

1 VÉGH Attila, *Memento mori. L. Simon László: Japán hajítás*, Magyar Napló, 2009/4., 40.

s nem óv az otelló / a teraszra gyöngéd fátyolként boruló / édes lugasa.” S az idős pályatárshoz, Papp Tiborhoz fűződő baráti kapcsolat motívumává is válik: „a mienk marad / a szőlő, a bor, a föld” (*Rillettes*).

Mindezek mellett a szőlőmotívum a szőlőmunkások bibliai történetét is felidézi, az idős szőlőműves alakja pedig a mennyei Gazdát sejteti. Ebbe a kontextusba a legtermészetesebben simul a jézusi példabeszéd vendégszövege: „Én vagyok a szőlőtő, / ti a szőlővesszők: / Aki énbennem marad, / én pedig őbenne, / az terem sok gyümölcsöt: / mert nálam nélkül semmit sem cselekedhettek” (Jn 15,5).

Archaikus asszociációk, biblikus utalások, liturgikus képzetkörök, *zsoltáros improvizációk* szövegműködésében, egy transzcendens szemléletű miliőben bontakozik ki „a margótól margóig tartó” életünk. S ugyanilyen „margótól margóig tartó” keretbe, az indító és záró verssor elmúlásra emlékeztető figyelemztetésébe helyezi a lírikus a költeményeket (lásd a következő sorokat: „Félbe, majd négyrét hajt bennünket az idő”, illetve „emlékezz ember: porból vagy és porrá leszel!”). Az első nagy ciklus, a *Nagyapám nagyanyámmal beszélget* a küldetésre való felkészülés biblikus motívumát („Évekig / csak sáskát és erdei mézet / ettem, / – miként Keresztelő János –”) Pika Nagy Árpádnak *A sámán álma* című képével társítja. Nem véletlenül. A sámán-motívum visszatérő elem L. Simon László költészetében. A küldetés-, a kiválasztottság-tudat miatt is. Ezt a jelet és feladatkört kevesen kapják meg. A táltos (később garabonciás) ugyanis költő és énekmondó volt, s a feladatai közé tartozott a szájhagyomány őrzése, valamint a jóslás, a gyógyítás s a különböző kultikus cselekvések végzése. Rendkívüli képességekkel rendelkezett, s fontos külső jellegzetessége volt a hatujjúság.

L. Simon László egyik – éppen Pika Nagy Árpád képeihez írt – fiktív esszéje szerint a Simon családban is megtalálhatók a táltosságra utaló jegyek. A családi legendárium szerint a szépapának mindkét kezén hat ujj volt, az ükapa három táltosfoggal született, a dédapának hárommal több bordája volt, mint a „normális” embereknek, a nagyapáról pedig számos táltostörténetet őriz a családi emlékezet. Amiből semmi „sem maradt nekünk. Csak a tudás és a táltossá válás tovább örökíthető lehetősége” – jegyzi meg a költő, ezzel a fiktív történettel is erősítve az elhivatottság bizonyosságát. S hogy a táltosképhez kapcsolódó versben a nagyapa vagy az unoka a megszólaló, vagy a lírai én küldetéséről van-e szó, felesleges el-

különtenünk, mert éppen a múlt és a jelen jövőre kiható összeforrottságával lesz az EMBERNEK a sorsa minden verssor, minden további költemény.

A szöveg és a kép által tehát a kétfajta hagyománynak, a kereszténységnek és a sámánizmusnak egymásra vetítése a kiválasztottság képzetkörét erősíti. S ez a fotók általi intenzitásnövelő poétikai beszédmód végigvonul az egész kötetben. Sőt, a képiség motivikus inspirációi, a „kép a képben” ábrázolások gyakran közvetlenül is megjelennek a költeményekben: a vászon, a paravánon a régi festmény nyoma, az „újraalakítható keret”, a „porosodó képek” nyelvi utalásai mellett a Jacques Derrida által optikainak nevezett technológiai médiumok is megtalálhatók, így például a film, a kamera és a monitor. Azaz „minden kép és költemény” lesz. S ebben a tükörben, tükröződésben az idősíkok egymásba tűnnek („kinyújtott kezemmel végigsimítom / az öregedő fal árkait, réseit: / körbe-körbe szaladunk”), állandóan összeérnek, a múlt jelenné válik: „*bentről* nézem, / ahogy *kint* fogócskázunk, / kergetünk valamit” (a kiemelés tőlem: K. E.), és a múlt mintha nem is velünk történt volna meg:

*Utólag olyan egyszerűnek tűnnek a dolgok,
mintha tévében néznénk
a saját életünket,
egy kevésbé híres színész alakításában,
és az ember már nem tudja,
valójában mi történt vele.
Mi az, ami vele történt meg,
s nem valamelyik szereplővel
egy másik filmben.*

(A régi ház)

A határozószók a szimbólum és az allegória szövegbeli játékát teremtik meg, hiszen a lírai én az önmagában megteremtett, felidézett képiségben, *bentről kifelé* nézve nemcsak gyermekkori önmagát látja, hanem találkozik is „a borostyánnal körbenőtt kis ablakon” ugyancsak betekintő korábbi énjével:

*„egy régi ismerős
néz rám vissza,
s egyszerre kérdezzük meg:
én ki vagyok?”*

S itt nyer újra értelmet a „minden kép és költemény” sor, amely „vendég a szövegben” (*Japán hajtás*), ugyan-

is Szabó Lőrinc költeményéből, a *Dsuang Dszi álmá-*ból veszi át a következő részletet: „és most már azt hiszem, hogy nincs igazság, / már azt, hogy minden kép és költemény, / azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét, / a lepke őt és mindhármunkat én”. A szituáció tehát megegyezik – annyi különbséggel, hogy a *Japán hajítás* lírai énje két különböző idősíkban találkozik saját magával, s nem tudjuk, hogy kívülről zárta-e be magát, kicsukta vagy éppen bezárta ezt a világot (*Zsoltáros improvizációk LXXV.*). Látomása során önmagát keresi a távolban – egy ablak előtt ülve, a képkeret tejszerű üvegén keresztül. Mindezt a „kifeszített időben” teszi.

Ez az önmagával való szembenézés feloldhatatlan feszültséget teremt. Akárcsak az idegenség léthelyezete, amely az emberi közelségben is mindig jelen van. A kapcsolatainkban ott feszül a távolság, soha sincs tökéletes azonosság, a távollét jelenlétével pedig felidéződik a halál: „mind csónakba szállunk, / s egyedül evezünk a partra, / ugyanarra a partra, / de más-más oldalra” (*Cím nélkül*). Nemcsak az ember és ember közti kapcsolatot, de magát az embert is a távolság jellemzi. Mindig önmagán túl van, egzisztenciája állandóan nyitott a jövő számára.

Az időbeliség lényegileg eksztatikus: a jövő által válik időbelivé. Heidegger szerint is a jövő az elsődleges, mert feléje irányulnak azok a terveink, amelyekkel meghatározzuk saját létünket.² De hozzátehetjük: életünket meghatározó, irányító erő lehet a múlt is. Azok az értékek, amelyeket kapunk, amelyeket magunkkal hozunk. A lírai alany itt is, akárcsak a *nem lokalizálható* című korábbi kötetében (2003), a neki szánt utat keresi:

[...] *szökött rabként bolyonghatok
virágzó gesztenyefák
megráztolt erdejében,
ahol minden pompás fatörzs
egy lehetséges út
lehetséges állomása,
egy titkos elágazás
reménybeli kódja,
ahonnan haza-,
vagy épp ellenkezőleg:
hazatérhetek*

(*Róka fogta csuka*)

L. Simon László életművében a sámán-, a szülő- és a transzcendens-biblikus szemlélet motívuma mellett ugyancsak visszatérő elem a két otthon közötti kapcsolat, amely – vallomása szerint – „néha távolságként, egymás szembeállításaként, néha éppen egymás kiegészítéseként jelenik meg. Az egyik otthon lehet az egykori szülői ház, ahova hazajár az ember, ahonnan nehezen szakad el, a másik az új”, a saját magunknak, az általunk alapított családuknak teremtett otthon. S „az emberben levő kettősség, a belső vívódások is megjelennek ebben a motívumban,”³ mint a már idézett „haza-, / vagy épp ellenkezőleg: / hazatérhetek” (*Róka fogta csuka*), vagy a „két pont között, / két otthon között / hazafelé mentem” (*Anyám után*) kijelentésekben. A tér és idő szigorú dimenziójából kitörve halad vissza az időkapukon át a távoli múltba, otthonról hazafelé, a szülői házba.

Időnként önámításnak véli az otthon megtalálását („a hazatérés hamis illúziójával / hitegetem magam” – *A legjobb szó*), mégis a *nem lokalizálható* című kötet útróbatételei után itt a keresés már érett bizonyosság, a múlt gyökereiből, hagyományaiból élni tudó erős akarat. Bár elhangzik az anyai aggódó kérdés („Ez a te utad, kisfiam?”) és a figyelmeztetés is (hiába minden, „ha ez nem a te utad” – *Anyám után*), mégis a kötet első ciklusának *beszélgetéseiben* már benne van az individuumot megtartó erő, a közösség, a család és a hit ereje. A felvágatlan oldal fotográfiája is figyelemfelhívó táblaként erősíti meg az anya aggódó szavát és a feltétlen bizonyosságot román (Nu părăsiți poteca!), angol (Don't leave the footpath!) és magyar nyelven: Tilos elhagyni az ösvényt! Az igazak útjának, a bibliai szűk ösvénynek kontextusába, abba az útperspektívába, amit nem szabad elhagyni, amiről nem szabad letérni, a legtermészetesebben épülnek be a Fejér megyei otthonok, települések: Bogárd (Sárbogárd), ahol az ősök, köztük a nagyszülők is éltek, s ahol az édesapa is született; Agárd, a jelenlegi otthon, ahová a házuk és a szülőjük eladása után a nagyszülők is költöztek. S Cece, ahol a nagyapa sírja van: „Dr. Simon Ferenc / Élt 91 évet” – olvashatjuk a belső lapok egyik illusztrációjának sírfeiján.

A múltidéző játék során a könyvben dőlt betűkkel jelzett vendégzövegeket is találunk [a verseket is író nagyapától (*Nagyanyám nagyapámmal beszélget, LXV.*), Szent Páltól (*Paulus – 1 Kor 13, 9–10. 12.*), a jézusi

2 Martin HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, Heidelberg, 1927, 345.

3 L. SIMON László jegyzete (kézirat)

példabeszédekből (*Vasárnap* – Jn 15, 5–6.), a Szenci Molnár Albert zoltárfordításaira épülő református énekeskönyvből (*Zoltáros improvizációk I., II. LXXV., CXX.*), a Wathay-kódexből és a Wathay emlékét megörökítő Sobor Antal-regényből, a *Hosszú háborúból* (*Wathay vicekapitány a fehérváriakhoz és a jó Istenhez*), Szabó Lőrinc már említett költeményéből, a *Dsuang Dszi álmából* (*A régi ház*), az irodalmi indulását segítő Péntek Imrétől (*A legjobb szó*), Kalász Mártontól (*A rózsafestő beleolvad a tájba*), Mészöly Miklós *Saulus* című regényéből (*Paulus*), illetve kurzív nélküli természetességgel épülnek be a verssorokba a bibliai idézetek („Nem csak kenyérrrel”), a hamvazószerdai liturgikus elemek („emlékezz ember: porból vagy és porrá leszel!”). Paratextualitással is találkozunk: a *Zoltáros improvizációk LXXV.*-ben a vers szövegének környezetet teremtő mottó Jókai Anna 1972-es novellájából, *A reimsi angyalból* származik: „Nem a világot csukták be. / Az én ablakom lett tejüveg.” Tájszavak is ékesítik a költői nyelvet (lásd: szőlőcuca – *Vasárnap*), s a költő törekszik a nyelvben meghonosodott idegen kifejezések fonetikus átírására is (router ~ rúter – *Wathay vicekapitány a fehérváriakhoz és a jó Istenhez*).

A legjobb szó keresésének gondolata is felmerül a kötetben. A legjobb szó nem biztos, hogy a legszebb is. Ez utóbbi meghatározásával sokan foglalkoztak már. L. Simon László viszont – a megszokott gyakorlattal ellentétben – nem (csak) a hangalak vagy a jelentés alapján meghatározott lexéma esztétikai minősége után kutat, hanem a cselekvéshez kapcsolódó érték morális szempontjait is érvényesíti a legjobb szó keresésével.

Platón esztétikájának középpontjában a szépség állt. Tanítványa, Arisztotelész viszont már különbséget tett szépség és jóság között. Szerinte a szépség, különösen a természeti, erkölcsileg közömbös is lehet, ezért a két fogalmat elkülönítette egymástól. Azzal érvelt, hogy a jó mindig valamilyen cselekvéshez kapcsolódik, a szép viszont mozdulatlan dolgok tulajdonságává is válhat. L. Simon László a tetteket is tükröző szót keresi *A legjobb szó* című versében. A keresés folyamatát rögzítve viszont nem is juthatott el a lexéma megtalálásáig, mert a szavakban való válogatást mindig megzavarta a hiány és a monotonitás, a ledönthetetlennek hitt, vasbeton változatlanosság (illetve olyan végzetszerű történeti, politikai meghatározottságok, mint például Magyarország 1945 utáni szovjetizálása). A lakóhelyhez, a szűkebb hazá-

hoz való ragaszkodás meghittségét így töri ketté a múlt nyomasztó volta, a meg nem történt események jelenre kiható valósága:

*A legjobb szó keresése olyan,
mint gyalog bejárni Fehérvárt,
megállni mindenütt,
ahol történt valami fontos,
ahol történhetett volna valami visszavonhatatlan,
ha éppen értettem volna mindazt,
ami körülöttünk zajlott,
és ami rólunk szólt,
vagy szólhatott volna.*

A lírai beszédmód átvált epikaszerű közlésbe, az eseményeket egy narratív struktúrába illesztő költői attitűdbe („De én csak naponta felszálltam a 6 óra 44-es buszra”), hogy ezáltal felszínre hozza a történelmi tapasztalatnak tanúságos értelmet adó, minden idők számára figyelmeztető kulturális képességet.

Hiszen ebben a korban egy középiskolai történelemórán még a diákoknak is vigyázniuk kellett a kiejtett szóra, mert a tanárnő abban a Lenin Intézetben végzett, ahol az ideológiai, marxista-leninista oktatás mellett középiskolai orosz nyelv és irodalom szakos tanárokat és egyetemi oktatókat képeztek. Ennek ellenére az itt végzett tanárok jelentős része nem tanult meg rendesen oroszul, így az illető hölgy sem, aki ráadásul „a történelmi ismeretekkel is hadilábon állt”,⁴ s „mindent megtett azért, / hogy később ne kapjak jelest a történelem érettségim” (*A legjobb szó*) – vallja a költő. Mégis a tanárnőnek „stabil volt a tanári katedrája”,⁵ mert a férje a pártiskola nagyhalmú igazgatója volt.

A társadalmi látélet mellett [„ellógva a különóráról, / a hónom alatt *A társadalmi formák marxi elméletéhez* című könyvvel / (amiből állítólag a felvételre kellett volna készülnöm – ’89-ben)"] egy gyermek- és ifjúkori általános karakter is megjelenítődik a lírai én alakjában:

*Szeptemberben kétszer is lecserélték
a történelemkönyvünket,
s kiderült,
az 1945 utáni dolgokról diszkréten hallgatunk
az érettségim,*

4 L. SIMON László, kézirat

5 Uo.

*nem kérdezik meg, amit nem mondtak el,
s ennek én örültem,
mert lusta voltam,
mint a legtöbb gyerek.*

A traumatikus történelmi tapasztalat artikulálása ne-
héz feladat: a feltáráshoz meg kell találni a megfelelő
nyelvhasználati formát. A történések konstrukciója
egy gyermek szemében még egyszerűbben megél-
hetőnek tűnik; a benne élő félelemmel az adott törté-
nelmi milió világához könnyebben alkalmazkodik.
A költő-lírai én a gyermeki-íjű világot érzékeltetve
ezért egy pszeudonív perspektívából⁶ próbálja meg-
jeleníteni az eseményeket:

*végigmentem a Vöröshadsereg úton,
egészen a szovjet laktanyáig,
hogy az otthonról elcsent pálinkáért
bajonettet szerezzek,
de csak kézigránát volt fölöslegben,
tojásgránát, amiből adtak volna szívesen,
ám én féltem,
és különben is csak a szuronyok érdekeltek,
különösen az oroszoké,
mert a nyele 20 ezer voltig szigetelt.*

Később viszont a múlt percipiálásában – az öröknek
hitt paradigma leomlása után és egy eljövendő inter-
pretációnak, a várt kibontakozásának fényénél – az
emlékek közvetítésének új jelentésmintái jönnek létre.

Jörn Rüsen a *Trauma és gyász a történelmi gon-
dolkodásban* című írásában arra utal, hogy a holo-
kausztot az értelem és a jelentés terén olyan fekete
lyuknak nevezték, amelyben elolvad a történelmi
értelmezés minden fogalma. Dan Diner pedig civili-
zációs törésnek mondja, olyan történelmi esemény-
nek, amely a pusztá megtörténéssel felszámolja azt
a kulturális képességünket, hogy behelyezzük egy
olyan történelmi időrendbe, amelyen belül megér-
telnénk, és ennek megfelelően elrendezhetnénk az
életünket.⁷

A holokauszt mellett ugyanilyen sötét lyuk és ci-
vilizációs törés volt a XX. században a kommuniz-

mus is. S bár a bolsevizmus is összeomlott, akárcsak
a náciizmus, a civilizációs törés azonban megmaradt
– ami már nem is törés, hanem szakadék, hiszen
a kommunizmus okozta sebeknek, trauma-elbeszélé-
seknek szinte alig van fórumuk, így a seb nem tud
gyógyulni, és a vigasztalan nem tud vigaszt találni.
A traumatikus emlékezések a költeményekben éppen
ezért sokszor együttesen, a régmúlt, a közelmúlt és
a jelen igeidejében artikulálódnak.

Az eltöretés, eltörettetés, a teljesség kérdése, a rész
és az egész viszonya is állandóan foglalkoztatja a köl-
tőt. Már az első könyvében, a *(visszavonhatatlanul...)*
című kötetben is történik erre utalás: „amiből letört /
az törötten / és csonkán / egész: / a lehetőségek / tára
// csak a teljesség / láttán / támad / hiányérzetem” –
olvashatjuk a *Torzó* című műben. Ugyanez tér vissza
hasonló című képversében, a *Torzó*-óban is, ahol az
Ó betű torz és torzó is egyszerre. A nyelvi játék gra-
fikai-optikai elemként láthatóvá is válik: a művész
töredékesen, hiányosan (torzan) és mégis teljesen,
azaz a metamorfózis rögzített állapotaként, egy vég-
leges alakzatként jeleníti meg a betűtestet. A hiány
így válik teljessé, a töredék tökéletessé.

Az sem véletlen, hogy Nagy Pál 70. születésnapjá-
ra ajánlott *Paulus* című versében Szent Pál szeretet-
himnuszának éppen azt a részletét idézi,⁸ amely a rész
és teljesség viszonyát tárja fel az egyéni és általános
esztakológia szempontjából:

*rész szerint van bennünk az ismeret,
rész szerint a prófétálás:
de mikor eljő a teljesség,
a rész szerint való eltöröltetik*

A teljesség pedig a szeretet. A kegyelmi adományok
közül egyedül a szeretet az, amit magunkkal viszünk,
ami megmarad az örökkévalóságban is. Az „ismeret”,
a tudás, a jövendölés, a „prófétálás” és a ki-
nyilatkoztatás csak részeket tár fel a transzcendens
világból. Ezért a tökéletes teljességnek, az Isten szín-
ről színre látásának állapotában ezek teljesen meg-
szűnnek, mint töredékek lényegtelenné válnak. Ehhez
hasonlóan a földi életünkben kalauzoló hit és remény
karizmája is megszűnik, s csak a szeretet marad meg
a boldog „színelátásban”.

⁶ A fogalmat Szirák Péter használja a *Sorstalanság* elbeszélői
pozícióját vizsgálva. SZIRÁK Péter, *Kertész Imre*, Kalligram,
Pozsony, 2003, 51.

⁷ JÖRN RÜSEN, *Trauma és gyász a történelmi gondolkodásban*
(*Itt elnémul a történelem értelméről szóló beszéd*), ford. KA-
RÁDI Éva, <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre54/rusen.htm>

⁸ Az idézetet a Károli Gáspár-féle bibliafordítás alapján közli
(1 Kor 13, 9–10).

A csonkoltság, a töredezettség a *nem lokalizálható* című kötethez hasonlóan a tökéletesség utáni vágy rejtett attribútuma, akárcsak „a mélyülő örvényből”, „két pont között / két otthon között” a „kivezető”, a „hazafelé” vezető út keresése is (*A legjobb szó; Anyám után*). A szülők, nagyszülők, dédszülők, vagy a hozzájuk hasonló, rájuk emlékeztető emberek életén keresztül mutatja meg ezt a vágyott teljességet. Azt a szemléletet, amely a magányt is feloldja, amely a halálban is vigaszt tud találni (*Nagyanyám nagyapámmal beszélget*), amelyben a munka (a szőlőművelés akár) szakrális mozzanattá nemesül:

*„Vállán a régi szerszámmal
és egy kosár vesszővel
ballagott ki a határba.
Először meg kell kóstolni a földet,
mert mindennek meg kell adni a módját:
metszés előtt némán imádkozni,
elsőként a négy öreg tőkét megújítani
a dülő négy sarkán
[...]*

*Szétmorzsoltsz egy rögöt,
ajkai közé helyezte,
és a nyelvével szájpadrólásához nyomta
a savanykás darabot,
mint az ostyát áldozáskor”*

(Vasárnap)

A *Japán hajtás* második ciklusa a *Zsoltáros improvizációk*, amelynek darabjaiban a vers sorszámának megfelelő zsoltár egy-egy sorához, gondolatához csatlakozva írta a költő a közzétett verset. A versekben olvasható idézetek pedig Szenczi Molnár Albert zsoltárfordításaiból, illetve az ezekre épülő református énekeskönyvből valók. A költőnek hét műve tartozik ide, de a kötetben csak hatot helyezett el: I., II., XIII., LXV., LXXV., CXX. (Nem található meg benne a III. számozású, a Szokolczay Lajos hetvenedik születésnapjára írott vers. Ez az improvizáció ugyanis a kötet megjelenése után három évvel keletkezett, 2011-ben.) A folytatás is jelzi a költő tervét, miszerint ezt a ciklust a zsoltárok számának megfelelően majd egy 150 verset számláló kötetbe szeretné kiegészíteni.

Az improvizációk összekapcsolhatók, ahogy a részek a teljességre vágyás ígézetében új egészé illeszkednek össze. A 75. zsoltárhoz kapcsolódó és Jókai Annának ajánlott költeményben a zsoltárszöveggel

a gonosz erők ellen küzd, és ennek a harcnak a hatékonyságát erősíti meg a költő: „szarvukat megszegem az istenteleneknek, / hogy a jók felkeljenek”. A Rónay Lászlónak írott improvizációban pedig (*I.*) a jézusi példabeszédek erejével jelzi, hogy aki nem a széles, hanem az igazak keskeny útját választja: „ez ily ember nagy boldog bizonytal”.

A Bohár András emlékét őrző és a II. zsoltárra épülő improvizációban az anyai nagyapa alakja is feltűnik: „nagyapám rozsdás kaszáját / hoztam le a padlásról, / hogy betakarítsam a termést”. A XIII.-ban pedig a dédapa alakját idézi meg, aki Fejér megyéből bevonult a császári és királyi 69. „Hindenburg” gyalogezredbe, a szerb hadszíntérre, majd az olasz frontra, s részt vett az isonzói csatában, a Piave menti harcokban, s a háború első napjától az utolsóig az első vonalban harcolt. „Ilyen teljesítményt kevesen mutathattak fel hadseregünkben” – olvashatjuk róla a 69. gyalogezred 1937-ben megjelent világháborús emlékalbumában. Majd Sárbogárdon gyönyörű birtoka volt, családot alapított, és három lánya született. Később azonban földönfutóvá vált, mert mindenét elkobozták a rezsim kiszolgálói. A lírai én az ő alakját próbálja összerakni egy „csendes őszi nap, / munka után, / az esti ima előtt.”

„In memoriam” a *Zsoltáros improvizációk* záró verse is, a 70. zsoltárra épülő mű. A költemény Kenessey Gyula egykori sárbogárdi főszolgabírónak és családjának állít emléket. Kenesseyt a nyilasok elleni fellépése (tevékenységük betiltása) miatt és a nemzeti ellenállási mozgalommal való kapcsolataért Szálasi 1944. október 19-én börtönbe csukatta, majd a dachau koncentrációs táborba vitette, ahol hamarosan életét veszítette: tüfuszjárvány áldozata lett. A család többi tagja is sokat szenvedett. A „dicsőséges felszabadító” Vörös Hadsereg Kenessey feleségét megbecstelenítette, idősebbik lányukat, a 22 éves Gizellát pedig a katonák tömegesen erőszakolták meg, amibe később belehalt. Az ikerhúgok sorsa is nehéz volt: Margit férjét, Wurdits Lajos orvostanhallgatót 1953-ban a Rajk-per során kivégezték, Kenessey Erzsébet férje, Szabó László pedig kilenc éven keresztül volt orosz hadifogságban, s a hazatérte után politikai okokból sokáig munkát sem kapott.

A lírai én bevezető, prólogszerű nyitánya után a történetek drámai cselekménysora következik. A szenvedésben a tisztaságot, az ártatlanságot sugárzó női alakot vizionálja a felvágatlan oldal képe: a rejtett lapon Georges Lacombe francia szimbolista festő és

szobrászművész alkotása – a nőiességet, hűséget és termékenységet képviselő istennő, Ízisz szobra – látható.

A kötet záró ciklusa, a *Fides quaerens intellectum* tíz négysoros költeményből áll, amit nemcsak egy lazán összefüggő egységként kezelhetünk, de egy szerves egész részeként, létdarabjaiként is értelmezhetünk. Az irónia, a groteszk távolságtartó alakzataival nyújtanak mozaikkockákat implantátumokkal, szoftverekkel, drótpolipokkal, műszerekkel, fémдарabokkal „fertőzött” mai világunkról. A lírai én azt feszegeti, hogy meddig vagyunk urai, gazdái a saját testünknek és magának az életnek, a teremtett világnak, a természetnek.

Az ember a test urává akar válni a modern (orvos) tudomány által („megpatkolt idegek”), s félő, hogy a későbbi korokban – akár a robotika révén – majd elmosódnak az emberi élet és az ember által teremtett mesterséges életformák közötti határok: „emberi hibrid: hús, vér / és fém anyagok keveréke. Prototípus” (2.). Erre utalnak a 9. négysoros képei is: „Műszerek között fekvő / pulzáló drótpolip öleli át a testet, / csereszabatos szervek egy vödörben, / piknik a zöldellő mütőben”. S kudarchoz vezet az is, hogy az ember a természet ura akar lenni: „Nincs már tavasz, se ősz, se tél, se nyár” (5.); illetve az egész 6. szakaszt ide kapcsolhatjuk: azt a költői képet, amelyben a világ, a Föld egyre kisebb lesz, ahogy egyre jobban az uraivá válunk („Feltekertem a folyót és az utat”), s nem vesszük észre, hogy egy rákos daganattá tesszük a bolygónkat. A másik nagy dilemma pedig az, hogy a testtől miképpen válik el a szellem, a lélek – a hardvertől a szoftvertől (4.).

A végső tanulság viszont mégiscsak az, amely már az első szakaszban, a hazafelé (a Teremtőhöz) tartó út bemutatásakor is felsejlik előttünk: bármit is akar, tesz, fejleszt, talál fel az ember, mégsem lesz „új lény” s „új világ”. Marad az isteni akarat, marad az Isten által teremtett világ, marad a földi élet végessége. S van remény a megtisztulásra is: a hamu a földi dolgok mulandóságának jelképe, így alkalmas arra, hogy bűnbánatra intsen. A hamuval való meghintés már az ószövetségben is a bűnbánat jele volt.

Ez a „szentelmény” a katolikus egyház szerint is lelki erőt nyújt, igaz bánatra indít, hogy „általa egy új és jobb életre feltámadjunk.”⁹ Egy igaz, tiszta, tökéletes életre. S a kötet végén a homlokra a hamu jele kerül: emlékezzünk!

9 *Éneklő egyház, Római katolikus népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal* –, szerk. a népénektár-bizottság, Szent István Társulat, Budapest, 1986, 631.

Dante (fotó: Körösi Péter)

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok
Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák ► www.magyarnaplo.hu

ORAVECZ PÉTER

Áramszünet

*Mintha folyékony levegő fodrozódna
nyughatatlan ujjai körül.*

*Domborodik a sötét,
máskor cirógat, éleket növeszt.*

*Áthatolhatatlannak tűnő valami
koppintja homlokon.*

Akkor a vakság azt mondja: én.

*A szív ötödik pitvarában
gyertyalángnyi fény fakad.*

Dob, szó

*valaki dúdol bennem
valaki fejjel lefele táncol
táncol szájpaddlásomon*

*lábujjhegyen járja
járja egy ősi fohász
ritmusára*

*valaki fejjel lefele táncol
s mint szűk résen a huzat
sziszeg süvít a szél talpa alatt*

*valaki dúdol bennem
bennem dúdol valaki
dala dallamába szöve
a lehullás bánata búja*

*addig addig figyelem
addig addig
végül ő figyel engem
ő figyel
éledő elevenedő*

*akara tom
akara tom*

Hiszen a fa él

Beszélgetés Katona Zsuzsa szobrászművésszel

– *A Kisképző, azaz a Budapesti Képző- és Iparművészeti Szakiskola elvégzése után a Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytattad tanulmányaidat. Mestered Somogyi József volt, '74-ben diplomáztál. A tanultság a legjobb értelemben véve érződik munkáidon, jó alapot adva tehetségednek, és művészi elrugaszkodásaidhoz. Mikor döntöttél a szobrászat mellett?*

– A szobrászattal a Kisképzőben ismerkedtem meg, ahol díszítő szobrász szakon végeztem. A könyvtárban gyakran nézegettem Gaudiról szóló könyveket, építészetét már akkor megszerettem, de csak évtizedek múlva, Barcelonában láthattam élőben a műveit. Őt tekintetem az egyik példaképemnek. Később faragtam is egy faszobrot, amelynek *Gaudi* a címe. A faragással már a középiskolában és a főiskolán is próbálkoztam, de jóval később döntöttem csak mellette, amikor is a férjemtől kaptam ajándékba egy favéső készletet. Fafaragás közben éreztem meg azt, hogy megtaláltam a világomat.

– *Kő és bronz köztéri szobraid is állnak több helyen az országban, de mára szinte végérvényesen elkötelezted magad a fafaragás mellett.*

– Az első kiállításom majdnem minden darabja fából készült, magától értetődő volt, hogy továbbra is fát faragok. Az ötleteimet is fában képzeltem el, kő vagy bronz helyett mindig a fafaragáson járt az eszem. Persze, az nyilvánvaló volt számomra is, hogy a fafaragás aranykora a középkor, a szárnyasoltárok készítésének időszak

volt – de vannak örök lelki tulajdonságok az emberben, amit a fa anyagán keresztül nagyon jól ki lehet fejezni, jobban, mint más anyagban: hiszen a fa élő anyag.

– *Köztéri szobraid: Bábfigura Tiszaújvároson, 1980, mész-kő; Zalka Máté mellszobra Zánkán, 1984, süttői mész-kő; a mozaikos Szfinxkút Nagykőrösön, 1988, mész-kő; II. világháborús szobor Körmen-den, 1985, bronz; Vay Ádám mész-kő mellszobra, 1990, Nyíregyházán. Hogy vagy ezzel a műfajjal, mi az ami jó benne, és mi az ami nehéz-zé teszi?*

– Még a pályám kezdetén részt vettem néhány meghívásos pályázaton, amelyeknek eredményeképpen kaptam megbízásokat. Ezt követően azonban nagy pauza következett, nem fektettem energiát abba, hogy köztéri munkákhoz jus-sak. Talán azért is, mert a köztéri munkák nem adnak akkora szabadságot, mint az egyéniek, más-részt pedig nem mindig találkozik az ember mondanivalója a hivatalos igényekkel. Természetesen volt olyan országos pályázat is, amely-nek a tematikája közel állt hozzám, de azok a munkák nekem nem jöttek össze: végül is, minden úgy alakult, hogy elsősorban kiállító mű-vész legyek, ne köztéri szobrász.

– *Egyéni kiállításod is szép számmal volt itthon, de külföldön is. Készülsz új egyéni kiállításra?*

– Tavaly volt egy családi kiállítá-som, ahol a családtagjaimmal szerepeltem. Nem szoktam sűrűn kiállítani, csak akkor, ha össze-gyűlik egy tárlatra való új anyag. Kell idő az újabb munkákhoz, és most épp egy ilyen időszakban

vagyok. Nem faragok sokat egy évben, átlagosan két-háromhavonta egyet. Ez nem arany szabály, vannak jobb időszakok, amikor jobban megy a munka, és vannak hónapok, amikor sehogyan sem. Néha egy kisebb szoborral többet foglalkozom, mint egy nagyobbal, ez mindig az adott helyzetemtől függ. Például ott van a kisméretű *Máni* című szobor: hosszú ideig tartott a faragása, mert bár gondolatban láttam magam előtt, pontosan úgy, ahogy végül is megfaragtam, de a kis körtefa a gyalupadomon várakozott sokáig. Elolvastam Má-niról néhány könyvet, olvastam a gyöngyhimmuszaiából, meghall-gattam előadásokat is róla, és per-sze ez is olyan szobor volt, amit többet nézegettem, mint amennyit ténylegesen, manuálisan foglalkoz-tam vele. Ilyen végletek is vannak. Ugyanakkor előfordul ennek az ellenkezője is, az, hogy könnye-dén születik egy szobor, alig egy, vagy két hét kell csak hozzá.

– *Legfontosabb díjaid a Derkovits Gyula-ösztöndíj, a Római Akadémia Ösztöndíja, az Eötvös Alapítvány ösztöndíja és a Munkácsi-díj. Gondolom, az 1984-es Római ösztöndíjra szívesen emlékszel vissza. Mivel telt ekkoriban a művészeti ösztöndíjasok ideje? Milyen szakmai lehetőségek voltak, és mennyi idő állt rendelkezésre?*

Máni (fotó: Kiss Lenke Dorottya)

– 1984 nyarán voltam Rómában. A képzőművészek ösztöndíja abban az időben három hónapra szólt. Keresztül-kasul bejártam Rómát, mindennap reggeltől estig tanulmányoztam a nevezetességeket, amelyekről művészettörténet órákon tanultunk. Veszprémi Imre, Kígyós Sándor is akkor voltak Rómában, általuk ismerkedtem meg Amerigo Tot-tal (Tóth Imre, 1933–1984-ig Rómában élő magyar szobrászművész – a szerző), aki akkor már kórházban feküdt, én pedig többször is meglátogattam. Majd a férjem kijött hozzám, vele Padovától Szicíliáig bejártuk az országot. Taorminában ott ültünk a görög színház lépcsőjén, ahonnan a híres Csontváry-kép tárult a szemünk elé. A firkafüzetem mindig nálam volt, az ötleteimet lejegyeztem, egy-két érem is született az ösztöndíj időszaka alatt. Akko-

riban még nem rendeztek kiállítást az ösztöndíjasoknak, sem Rómában, sem itthon.

– *Csoportos kiállításokon is rendszeresen részt veszel. A 2014-es Evidencia című, III. szobrász Biennálén a Melankólia (2013, fa) című szép szobroddal, tavaly pedig a pécsi Quadriennálén szerepeltél egy kisplasztikáddal, a Szabadság szerelem (2012, fa) című munkáddal. Ezt Rózsa Gyula tömören és elismerőleg groteszk-lírai fakompozícióként aposztrofálta egy cikkében. Magadénak érzed ezt a groteszk líraiságot? Hogyan találtál rá erre a hangvételre, s mikorra forrta ki magát benned?*

– Sok mindent bele lehet sűríteni egy szoborba. Erre mindig törekedtem is, mert annál nagyobb töltete van, és annál izgalmasabb. Sokat változtatok az eredeti terveimen, mert, ahogy telik az idő

faragás közben, az ember változik, a gondolatai is változnak, és emiatt az eredetileg elgondolt dolgok is. Van, hogy több szobortervet összevonok, ezt egy kívülálló nem tudja, de talán emiatt érződik némelyiken olyasmi, ami a groteszk felé tendál.

– *Egyéni hangvételi, fából faragott kisplasztikáiddal, szobraidal kiállításokon, galériákban tehát találkozhat a közönség. A mai kezelési technikának köszönhetően ugyanakkor köztérre is kerülhetnek ezek az autonóm alkotások, de belső terekbe mindenképp. Van már belőlük valahol, vagy tervbe véve esetleg?*

– A szobraim nagy része, vagyis az életművem elkerült tőlem köz- és magángyűjteményekbe. Másfajta terv nem született velük kapcsolatban. Az egyik jegyzetfüzetembe, bár nem teljes precizitással, felírtam a gyűjteményekbe került szobraim címét, összesen körülbelül 160 darab, s ebben nincsenek benne az ajándékba adott, illetve a köztéri szobrok. Valamennyi munkám legalább egyszer szerepelt kiállításon.

– *Min dolgozol éppen? Sok terjed vár megvalósításra, vagy inkább improvizatíván alkotsz?*

– A firkafüzetemben sok ötlet van, folyamatosan gyűlnek, de mint ahogy egész eddigi életemben, ezeknek is csak kis hányadát faragom meg. Mostanában már jobban meggondolom, mit érdemes. Például az utóbbi időben Madonna-szobrok faragása inspirál. Saját tapasztalatból tudom, hogy gyógyító hatásuk van. Az embert nagy fájdalmában – nem fizikai fájdalomra gondolok – akármilyen mű nem tudja szíven találni, de a szakrális művek igen.

Oláh Katalin Kinga

„És megyünk mi vígan a télbe...”

Az általános iskola első osztályának első hetén voltam túl, amikor Végh György író, költő, műfordító 1982. szeptember 7-én elhunyt Budapesten. Az *1 kutya, 2 cica* meséinek hőseit, *Nevesincset*, *Vakarcs úrfit* és a többieket azonban már óvodásként ismerhettem, mert a könyvet 1981 októberében, anyai nagyanyám ajándékba hozta balatonfüredi gyógykezeléséről. A réges-régi meséskönyv harmincöt évvel később, apaként került újra a kezembe. Ébredő kíváncsisággal olvastam végig az anyai örökségként rám maradt *Hármaskönyv*-et. A sokat emlegetett huszadik századi szerzők portréinak háttéréből kiemelkedett a diákosan friss humorú költő arcképe. A garabonciás diáké, aki lírai hangszerelésben írta le mostoha éveit, ifjúkorának nyomorúságát, hiteles képet adva a korabeli Magyarország irodalmi-értelmiségi létéről. Feleségével, Takács Mártával Végh Györgyre emlékezünk.

– *Az Újhold Évkönyv 1986-ban megjelent első kötetében olvasható Vidor Miklós írása A szökevény – Emlékezés Végh Györgyre címmel. Ebben kalandos lányszöktetés-ként írja le, ahogy az író anyakönyvvezető elé viszi matrógalléros szerelmét, a középiskolából éppen csak kinőtt Frustr. A valóságban is ilyen regénybe illő volt ez az epizód?*

– Igen. Kalandos volt. A Trefort utcai gimnáziumba jártam, és az utolsó két évben iskolai könyvtáros voltam. Egyszer, 1957 januárjában, könyvtáros tanárommal az Egyetemi Könyvtár előtt találkoztunk véletlenül egy hosszú fekete télikabátos, hosszú sálba burkolt emberrel. Mint hamar kiderült, régóta ismerték egymást még az egyetem környékéről. Mulatságos, egymást ugrató, bolondos beszélgetésbe kezdtek, s már nem tudom, melyikük ajánlatára beültünk a Pilvax eszpresszójába, ahol megtudtam, hogy a jó humorú férfiú, költő, és Végh Györgynek hívják. Meg is feledkeztem róla, de nem sokára megjelent a Trefort utcában, és elkezdett bejárogatni az iskolai könyvtárba, mint akinek pont onnan kellenének könyvek, aztán már csak megvárt az iskola előtt. Remekül lehetett vele beszélgetni komolyan is, de főleg hihetetlenül

sok humorral, játékosan versekről, meg a minket körülvevő, akkori-ban igencsak különös világról. Nem éreztük a húsz év korkülönbséget. Csakhogy én otthon nem mondhattam el, hogy szerelmes lettem egy húsz évvel idősebb, háromszor elvált alanyi költőbe, aki „szabadúszó”, azaz nincs állása. Rádadásul volt egy komoly udvarlóm... Titokban találkoztunk, iskola után. Közben érettségiztem, aztán nyáron egy idős szomszéd-asszony észrevett bennünket valahol, és gyorsan elszaladt anyámhoz azzal, hogy én egy valószínűleg felelőtlen nőcsábásszal flangálok. A szüleim ijedtükben egyszerűen elszigeteltek, mondhatnám elzártak Gyurka elől. Én azért a testvéreim szolidáris közvetítésével leveleztem vele, s így tudtuk megbeszélni, hogy össze fogunk házasodni, amiről addig egyáltalán nem volt szó. Így aztán, egy megbeszélt időben húsz forinttal a zsebemben, egy szál blúzban (ez nem iskolai matrözblúz volt, hanem egy divatos kis fehér blúz, aminek piros csíkos matröz-fazonú gallérja volt, de mindegy) megszöktem, a húszasért taxiba ültem, és elvittem magam Nadányi Zoltán – akkor már rég nem élő – költő lányának lakására. Gyurka révén ismertem őket, és persze kissé megdöbben tettem a családot.

Gyurka oda jött értem, és nem az ő lakására mentünk, aminek a címét a szüleim már kinyomozták, hanem Gyurka jó barátjához, Rába Györgyhöz, és két nap múlva összeházasodtunk. Gyurka küldött egy táviratot a szüleimnek, és jelezte, hogy még azon a héten felmegy hozzánk „megkérni a kezemet”. Ez meg is történt, volt feszült, rideg fogadtatás, én nem voltam jelen, de anyámnak azonnal megtetszett ez a csaknem vele egyidős „fiú”. A szüleim hamarosan megbékéltek, sőt, nagyon megszerették.

– *Az ifjúkori fényképekről csibészes mosolyú, sötét hajú férfi néz ránk. Az íróársak emlékeztében Végh György tréfára mindig kész, sziporkázó ötletekkel – és tervekkel teli, trubadúri alakja tűnik fel: „Hóbortos barát, / felhők lovagja, melyik csillagon / szállsz az éjen át?” – e sorokat Rába György írta egy fiatalkori versében. Ilyen volt-e később is?*

– Gyurka játékos, bohóckodó, éles nyelvű volt, ez a mesekönyveiben és verseinek egy részében világosan megfigyelhető, és ilyen volt velem is, barátaival is – voltak, akik nem is vették komolyan, de a világról, életről komolyan gondolkodott, s abban tántoríthatatlan volt. Sem a világháború előtt, sem

utána soha nem kötött világnézeti, politikai kompromisszumokat, pedig őt is megkörnyékezték különféle áramlatok.

– *Aki elolvassa a Hármaskönyvet, megbízható képet kap a háború előtti lakásviszonyokról. Ágyra járás, hónapos szobák, tengődés, nyomorúságos albérletek. Végh György is végigjárta ezeket a stációkat. Ezért is ír olyan szeretettel 1964-ben a barátságos, meleg otthonról, amely kényelmével, sok ezer könyvével biztonságos háttérrel nyújt az alkotáshoz. Ez már a Mária téri közös otthonuk.*

– Azt hiszem, valóban révbe ért a Mária téren. Gyurka összegyűjtött egy hatalmas könyvtárat. Szenvedélyes könyvgyűjtő volt, és végig, de főleg korábban, amikor anyagilag nagyon rosszul állt, sokat cserélgetett, adott-vett, közvetített könyveket. Ezt élvezte, játéknak is tartotta, imádtá a könyvet, és folyton olvasta, használta is őket – szinte minden könyvben máig találok jelzéseket, aláhúzásokat, csatolt bibliográfiákat.

– *Több helyen olvashatjuk, hogy fiatal korában rengeteget járta Budapest utcáit, tereit. Első kötetének, a Havas éjszakáknak első verse a Hófútta pesti utcán. „És megyünk mi vígan a télbe”. A Mária téri lakásban viszont mintha egy megrögzött otthonülő írná az emlékiratait. Mennyire maradt meg az ifjúkori csatangolások vágya?*

– Persze, „vándor” is volt s maradt. Szeretett a városban csavargani, ha nem kellett feltétlenül, nem szállt fel villamosra se. Szeretett menni. Ebben én nem tudtam követni. Nekem hamar megfájdult már akkor is a derekam. Szeretett elköltözni is. Volt néhány hely a Szabadság-hegyen, ahol nyaranta kivett egy szobát, s ahol nem

volt telefon, sem barátok, könyvesboltok s más csábító dolgok. Remeteségében remekül tudott írni, fordítani, és pihenésül a környéken csatangolni. Ilyenkor feljártam hozzá a „legénylakására”. Sokat volt és voltunk együtt is a szigligeti Alkotóházban. Gyurka szeretett ott lenni, de eljárt(unk) a Visegrádi Üdülőbe és Mátraházára is.

– *Pokoli szatírával írt mű a Fabulya feleségei. Csernus Tibor illusztrálta, melyhez a gyanútlan Végh György modellt ült. A nehéz időszakot vele együtt megszenvedett társ, Mándy Iván kisregénye Vidor Miklós szerint csontig sebezte. Valóban olyan mélyen megviselte a könyv, és annak visszhangja?*

– Mándy Iván Gyurkának barátja volt. A *Fabulyát* Iván kéziratban odaadta Gyurkának, aki mulatságosnak tartotta (hogy a lelke mélyén is így volt-e, azt ma már nem tudom), olyannyira, hogy ő állt modellt Csernusnak az illusztrációkhoz. A megbántódás és elszakadás a megjelenés után történt. Valahol – sajnos nem tudom, melyik napilapban – megjelent egy kritika, melyben az állt (azon kívül, hogy fanyalogtak Mándy írásán), hogy az ilyen Fabulya-féle figurák életvitele, magatartása, világnézete is hozzájárult '56 sajnálatos eseményeinek kirobbanásához. Miután ekkor már mindenki tudta, hogy Fabulyát Mándy Végh Györgyről mintázta, másnap Gyurkát felhívták, hogy nem fog megjelenni néhány fordítása a Nagyvilágnál. A hír elterjedt, és más helyeken is azt mondták, hogy egy ideig ne számíton megjelenésre. Gyurka, aki '56-ban egyébként Prágában volt, felhívta Ivánt, hogy próbáljon írni valami vidám, eny-

hítő választ a kritikára, és védje meg ezt a Fabulyát, aki végül is egy ártalmatlan pernahajder, de Iván a kérést visszautasította.

– *Végh György fiatalon ismert és népszerű költő volt, verseinek hangja és formabiztossága a nagy Nyugatos elődökéhez társítható. Hogyan született meg a meseíró, amikor elhalkult a lírikus hangja?*

– Gyurka a háború előtt is írt kis meséket, verseket „nem létező” gyereklapokba. A kis állatok, mesébe illő, vagy valódi figurák gyermekkorában kitalált társak voltak. Ugyanis nem voltak játszótársai. Ezeket a figurákat és ezt a világot képzeletében éltette, vigasztalta magát vele, s egész felnőtt életében is megtartotta. A „lírikus hangja” azért halkult el, mert nem volt helye abban a közegben, amelyben élt. Idejétmúlt trubadúrköltészetnek tartották a verseit. Tény, hogy – most jobb kifejezést nem tudok – társadalmi problémákkal írásban soha nem foglalkozott, pedig volt véleménye ezekről a kérdésekről, amit szóban, baráti körben, de ellenséges közegben sem titkolt.

A csoporthoz tartozás azért is nehéz lehetett a számára, mert ő a semmiből, az agyrajáró, a nincstelen csavargó státuszából jött. Egyedül tanult nyelvet, irodalmat, életformát, viselkedést – és nem a múltja segítette, hanem a jötevői, akik láttak benne fantáziát és befogadták, de az ilyen kapcsolatokban mindig van valami kis nyájas vállveregetés, amit egy idő múlva nehéz elviselni. Így aztán ezekről – a jó viszonyt egyébként megtartva – leszakadt. Rettenetesen kiszolgáltatott, ugyanakkor makacs ember volt. Mindig csodálkoztam, hogy egy olyan fiataltság után, amelyet ő élt át, mégis erős, becsü-

letes értékes, művelt ember lett belőle – csak fizikailag, idegileg volt nagyon esendő. A meseírás szerencsés menekülési út volt és pénzkereseti lehetőség. A mesejáték a mi közös éltünkben is szerepet játszott. Vannak mesék, amik mindenféle bohóckodó percekből alakultak át. És tárgyiasultak is. Máig megvan a kis bolyhos Don Makarémó, és piciny fiaskája, Don Maki Miki Don, ez utóbbit én vettem valahol. Kacsa-bacsa, Kígyó Kúnó, meg egy kis Mackó is testet öltött, de ők azóta családom gyermekeinél laknak – ha még megvannak.

–1960-ban jelent meg *Modern Orfeusz címmel válogatott műfordításainak gyűjteménye. A versszerető olvasók – a Lyra Mundi sorozat köteteiben például – gyakran találkozhatnak a nevével Verlaine, Garcia Lorca, Nezval és más, rangos költők fordítójaként.*

– A *Modern Orfeuszban* megjelent versfordítások csak kis töredéke annak a hatalmas anyagnak, amit Gyurka lefordított. Több kéziratot kötetebe kötött, de van csak itt, nálam is, és szétszórva különféle folyóiratokban és verseskötetekben. Ez is megélhetési foglalatosság és lehetőség volt, de Gyurka szerette, szívesen csinálta, akkor is, ha néha favágásnak mondta, vagy ha rossz nyersből fordított. Franciául, angolul jól tudott, bár gátlásosan beszélt, németül is olvasott. Már a mi házasságunk alatt, tehát negyvenéves kora körül kezdett el tanulni, és tanult meg úgy spanyolul és olaszul – a franciára is támaszkodva –, hogy nem lehetett eladni, de ha ezekből a nyelvekből fordított, mindig keresett magának ellenőrző segítséget. Jó nyelvérzéke volt, és érdekelt a tanulás.

Szoborkert (fotó: Körösi Péter)

– *A nevelőanya és a környezetben élők „vallásossága” elfordította a vallástól. Nekem az írások alapján úgy tűnt, hogy mégsem lett ateista, inkább mintha Istent kereső, vívódó alkat lett volna...*

– Ez tapintatosan feltett kérdés. Én is tapintatosan válaszolok rá. Gyurka a kibírhatatlan képmutató gyermekkori környezete ellenére kamaszkorában komolyan vallásos volt annyira, hogy pap akart lenni. Soha nem bocsátotta meg, hogy elutasították, annak ellenére, hogy később örült ennek. Nem értette és felháborítónak tartotta, hogy törvénytelen származása miatt tiszta szándékában és elhatározásában megakadályozták. Nem hiszem, hogy ateista lett volna, de nem is vívódott, így nem is írt és nem is beszélt a valláshoz fűződő viszonyáról.

– *Hogy született Don Makarémó, avagy Don Maki figurája?*

– Don Maki figurája egyszer csak lett! Volt Gyurkának egy *Majomkirály* című meséje, ahogy én tudom, ez volt az első említhető kis majomfigura. A rajzfilmgyárnak is írt mindenféle állat-

figurás vázlatokat, azok legtöbbször nem lett semmi. Aztán a Rádióknak készültek állatszereplős mesék, s egyszer csak kiemelkedett a kis figurák közül Don Makarémó. Mire megjelent a *Don Makarémó egy kulcslyukon keresztül* című népszerűvé lett válogatás, addigra már nagyon sok Don Makiról szóló mese gyűlt össze. Ezek itt vannak nálam kéziratban, mind a Rádióban hangzott el éveken át, sorozatban. Van válogatásom is belőlük, de nincs Réber, aki megrajzolná, és persze a kiadás se megy könnyen. Egyébként egy egész polcra való mese gubbaszt itt nálam, a kisházamban.

– *A mese többi szereplője – például Futuyuri és Fruzsina – a képzeletében születtek meg, vagy ismerős gyerekekről mintázta őket? Az „ősz szakállú, komor arcú, mindig fázós bácsi” nyilván maga az író...*

– Fruzsina, mit tagadjam, én vagyok. Futuyuri, a „fázós bácsi” és az összes többi szereplő persze Gyurka, és ez így természetes, nem?

Both Balázs

BOLEMANT LÁSZLÓ

Tisza-tavi jegyzetek

Első reggel (július 24., Sarud)

Szénaillatú szél.

Zöld, tömött szőlőszemek.

Gerle, kakas.

Vércsénél nagyobb ragadozó madár vijjogott, és a párját követte. Kakukk-méretű.

A harmadik szomszédban a kakas erőlködve, erőteljesen kukorékol, szakadatlanul.

Gerle, majd kakas.

Távolabb, körülöttem, imitt-amott apró énekesmadarak csiripelnek, és közben hallani a szelet, ahogy más és más leveleket fúj: az öreg fűzfáé egészen halk, mély, érzékeny; a szőlőlevélé erőteljes, csapkodó, mint a galamb szárnyai.

Reggel hat óra múlt, húsz-huszonkét fok lehet – ez nem egy fázós kora reggel, amikor jó kijönni a természetbe, az udvarra, és utána még jobb visszabújni az ágyba, a takaró alá.

A Tisza-tavi csónakázást várom, bízom benne, hogy nem lesz negyven fok, és látunk valamit a vízen. Addig is fölfújom a bicikligumikat, mert az első kerekekből, úgy látom, tegnap kiszívta a levegőt a hőség.

Második reggel (július 25., Sarud)

Igazi falusi nyugalom.

Vadgalambok hangja, burukkolása minden irányból. Kakas. Kukurikú. Aztán egy autó hangja az út felől.

Utána burú-burú-burú.

A többiek még alszanak, én kint ülök a lugasban. Kétoldadról szőlő, a harmadik oldal nyitott, a negyedik egy tűzhely. A kéményből bogrács lóg a tűzhely rácsa fölé. A bogrács mögötti falhoz egy kemenceajtó támaszkodik, talán mögötte valódi kemence nyílik.

Fölöttem gerendaszerkezetből tető, később majd még ezt is jobban megnézem.

A szőlőt tartó dróthálón az előbb egy majdnem öklömnyi fekete dongó repült be, közelebbről megnézte a fejem, aztán, talán a felemelt kezem miatt, odébbrepült.

A kerti asztalon megterítettem, amennyire lehetett – a négy tányér és a négy csésze az evőeszközök nélkül, fehér foltokként, kissé szomorúan festenek –, mint egy kubista képen, a nyolc fehér tárgy üresen lebeg a térben. A szőlőlugassal már egy impresszionista kép is lehetne.

Egy feketerigó tojója itt csipeget, néhány méterre tőlem, keresgél valamit a fűben.

Igazi falusi nyugalom.

DÖME BARBARA
A hosszú rét

Valami roppan. A gumicsizmás, hosszú szoknyás asszony megretten. Visszapillant a válla felett. Egy farka ugató kutya lohol utána, girhesek, csapzottak. Ezek most szétszednek, gondolja. Megbotlik, elesik. A sáros állatok már csak néhány méterre vannak tőle.

Egész nap esett. A föld felázott, lerántja a gumicsizmát az ember lábáról. Az asszony a földön fekszik. Kezével a sáros földet markolja, szeme a kutyákon. Jobb tenyerével öklömnyi követ tapint, gondolkodás nélkül elhajítja. Eltalálhatta az egyik kutyát, mert az megtorpan, nyüszít. A többi eleinte még jobban ugat, vicsorognak, aztán elhallgatnak, nem mennek közelebb hozzá. Tavaly épp itt, a réten téptek szét a kóbor kutyák egy kisgyereket. A fiúcska alacsony volt, védtelen, az éhes kutyák ezt kihasználták. Az asszony tudja, ha fekvé marad, neki is vége. Pár pillanat, és talpon van, az állatok fölé kerekedik. Erejét megszorozza az elszántság, a düh, az életöszön. Torkából hirtelen kiszökik a hang, amelyet a félelem az imént még odaforrasztott. Szidja, átkozza a kutyákat, takarodjatok, mondja, vagy kinyírom mindegyikötöket. Újra követ vesz fel, és addig űzi őket, amíg megfordulnak és eliszkolnak.

Később mindenki azt állította, valódi csoda, hogy ezt az egészet élve megúsza, az éhes kutyák nem szokták feladni a csatát. Az asszony szerint tényleg csoda történt: nem ő, hanem az őrangyala űzte el a dögöket. Hálálkodik is azóta szüntelen a Mennyei Atyának.

A kutyás kaland éjjelén, miután összecsomagolt, felhívta a komaasszonyát: indulhatnak Németországba.

*

Megáll a busz, a nő kinyitja szemét. A kutyákkal álmódott, akikkel egy évvel ezelőtt a Hargitán hadakozott. Németországban, a koszos, nyikorgó matracon összekuporodva is gyakran látta őket. Hálás nekik, hiszen, ha nem ijesztenek rá, nem indul el idegenbe szerencsét próbálni. Akkor nem keresett volna annyi pénzt, amely a takaréokban lévő örökségével együtt elég lehet a leányáéknak egy új házra. Már át is utalta nekik. Mosolyog, arcát a busz ablakához nyomja. Hátradől az ülésben, szemét lehunyja, érzi az olcsó

kölni illatát. Látja, amint férje a kertet rendez, kisgyerek ugrál körülötte, leánya neki segít a konyhában, gyöngyözik a húsleves.

Csak a kóbor kutyákat kellene kiirtani a környékről, gondolja. Míg az asszony a jövőt tervezi, útítársai az útszéli vécében végzik a dolgukat. Idegen férfi bámméskodik a busz közelében, egy nagy németjuhászt tart pórázon. „Húzd meg, ereszd meg” játékot játszik vele. Élvezi, hogy azok ott fenn, a buszon félnek. Tőle meg a kutyájától. Az asszony a kockás pokróc alatt összehúzza magát olyan kicsire, amennyire csak tudja.

Tizenhat óra zötykölődés, émelygés. Vége. Megérkezett, látja a hegyeket, a kékre festett házfalakat, az úton poroszkáló teheneket, a faragott kapukat. Zsibbadt a teste, tompa az agya. Egy bőröndben mindene. A busznál nem várják, pedig megbeszélték. Úgy volt, hogy az ura jön. A leányáékkal üzent neki. Sokat dolgozik, nincs ideje telefonálni, mentegeti magában férjét. Hetek óta nem beszéltek. Mindig csak üzent, jól van. Leül a padra. Nézi az óráját. Zsebébe nyúl, hívja az embert. Hosszú sípoló hang. Feláll, elindul. Egyedül a senki földjén, egyedül a hosszú réten át. Ez a legrövidebb út hazáig. Nem akar kerülni, minél előbb látni akarja a családját. Hamarosan szürkül. A kutyák nyomát fürkészi. Hol lehetnek? Hol lehet az ura? Örül, hogy ünneplő cipőjét a bőröndjébe rakta. Nem való az ide, gondolja. Szedi a lábát, ahogy csak tudja. Csend van, csak néha hallani a varjakat. Felkaptat az emelkedőre, hátra-hátra les. Remeg a hidegtől, a félelemtől, vagy attól, amit ott-hon talál? Mellkasában érzi a bajt, hogy valami történhetett, amíg távol volt. Gyorsít a léptein, mihamarabb tudni akarja. Egészen távolról vonítást hall. Jönnek a kutyák, gondolja. Futni kezd, bőröndjét el-ejti. A pakk kinyílik. Hálóing, fehérnemű és egy kis fészület borul a földre. Összepakolja őket, a fészületet teszi legfelülre, miután megcsókolja. Születendő unokájának szánja, a keresztelőre. Becsukja a bőröndöt, továbbindul. Mintha távolodna a vonítás, megnyugszik. Énekelni kell, ahogy csak bírok. A cigányok mondták neki egyszer, így kell távortartani a vadállatokat. „Este a Gyimesben jártam...”, kezdi, úgy üvölt, mint akinek elment az esze. Már nem kémleli a közeli erdőt, csak halad előre. Beburkolódik a nótába.

Félórányi gyaloglás után látni a házakat. Az övök az utca túl végén van. Beér a faluba, nézi a szegényes portákat, mind olyan, mint tavaly. Néhány kapu előtt kukoricahegy sárgállik, arra vár, hogy góréba rakják.

Megérkezik a házuk elé, megtorpan. A kék falakat sárgára festették. Elbizonytalanodik, eltévedt? Jobbra Ilonkáék háza a régi, bal oldali szomszédnál Szutykos, a keverék kutya csóválja a farkát, amikor felismeri. Csak a saját otthona idegen. Megint érzi a mellkasában azt a furcsa érzést. Lenyomja a kapu kilincsét. Fellélegzik, az udvar épp olyan, ahogy itthagya. A ház sötét, de a melléképület kéménye füstöl, az ablakból lámpafény hívogat. A leányáék költöztek be az esküvő után. Oda veszi az irányt. A bőröndöt leteszi a „nagyház” ajtajában, elszibbadt a karja a cipekedéstől. Kopog az ajtón. A leánya nyitja ki. Gömbölyű pocakjától alig fér anyjához. Megölelik egymást, sírnak. Apád hol van, kérdezi az asszony, de a lánya eltereli a szót. Na, tessék csak beljebb, épp most készült el a puliszka. Jól néz ki, édesanya, teszi hozzá, de szeméből látszik, nem őszinte. Leülnek, csendesén nézik egymást. Apád hol van, kérdi újra az asszony. A lány megint másról beszél. Hát haza tetszett érni? Mentünk volna mi a buszhoz, de elromlott az autó, magyarázkodik. Az asszony nyugtatja, ez nem az ő dolguk, az urát várta, ahogy megbeszélték. Azt is gondolja, legalább felhívhatták volna, hogy senki nem megy érte. Újra érzi mellkasában a bajt. A lány arca eltorzul. Titkot rejteget. Napok óta hallgat róla, pedig beszéltek telefonon. Arra gondolt, ha az anyja tőle tudja meg, mi történt itthon, nem kapják meg a pénzt. De az már megvan, hát most kimondja. Édesapa a múlt héten elment a szomszéd Ilonkával. Előtte mi sem tudtuk, hogy megszerették egymást. Azt mondta, ne szóljunk édesanyának, amíg haza nem ér. Bezárta a nagyházat, megtiltotta, hogy bárki bemenjen oda. Ha Ilonkával visszajönnek Budapestről, átépítenek mindent, és ott laknak majd együtt.

Na, ezért akartunk mi kimenni a buszhoz. Az asszonyra tompaság telepedik. Miről beszél ez a lány? Hogy az ura mást szeret? Hogy elment, és kizárta őt a házból? Gyáva volt a szemébe nézni, hogy elmondja, már nem akarja őt? Amikor telefonon beszéltek, végig hazudott? Képes volt a lányára tenni ezt súlyos a terhet? A nő gyermekére néz, mint aki feloldozásra vár. De az csak sorolja tovább. Megkapták a levelet, amelyben az anyja megírta, megvan a házra való. Tegnap a pénz is megérkezett a számlájukra. Hálásak érte, mit is kezdenének most enélkül. A melléképületet az apja hamarosan lebontja, menniük kell. Az új asszony akarja így. Megfájdul a feje a csecsemősírástól. Szóval, hamarosan költöznek, már kinéztek egy házat Magyarországon. Hol, kérdi az asszony. Hát nem úgy volt, hogy itt, a szomszédban? Meggondoltuk magunkat, suttogja a lány. Mindenkinek jobb lesz így.

Az asszony szíve hirtelen menekülőt kalimpál. Mennie kell, mert itt megfullad! Kik ezek az emberek? Hová lett a családja? Hová megy, szól utána a lánya, amikor szó nélkül feláll. El, mondja. Halkan csukódik mögötte az ajtó. Felveszi a bőröndöt, bezárja a kertkaput. A rét felé veszi az irányt. Hogy minek, valójában maga sem tudja. Besötétedett, az ég csillogos. Hideg van, nyitott kabátja lebeg rajta, ahogy egyre gyorsabban lépked. Alagútban halad. A végén ott a rét. Kinyitja a bőröndjét, kiveszi a feszületet, a többi holmiját leteszi. Teher nélkül megy tovább. Éjszakai zajokat hall, kiválik közülük a kutyaugatás. Már nem fél tőlük, inkább azt akarja, hogy minél közelebb kerüljenek hozzá. Nehezen emeli a lábát. Elered az eső. Csak megy, érzi, kiabálnia kell. Hol vagytok, üvölti. Leereszkedik a jéghideg földre. Lefekszik. Várja a kutyákat, már nem akar felállni.

A SZÍV

Csak egy köteg izom, mantrázom, semmi közöm hozzá, nem az enyém, bármi történjen, én végül kísértálok innen. Pitvarok, kamrák, jobb és bal oldalon, billentyűk, erek. Nem hagyom, hogy bármi megérintsen! Kollégám szerint az elmúlt húsz évben sikerült bezárom a szívem, igazi cápa lettem. A mosdóban állunk, ő beszél, én bólogatok, aztán megmosom a kezemet.

– Lépjén magasabbra, onnan jobban lát, és szóljon, ha rosszul van – mondja a professzor, majd felveszi a maszkot. Azt képzelem, hamarosan minden orvos meghal a műtőben, egyedül maradok a felnyitott mellkasú beteggel, be kell fejeznem az operációt. Kiver a víz. Riporter vagyok, nem tudok operálni. Főnök akarok lenni, ezért jöttem ide, ezzel a riporttal kiüthetném a rovatvezetőt a székéből. Reggel idefelé, a dugóban arra gondoltam, ha a beteg a műtőasztalon meghalna, nagyot ütne a cikkem. Emiatt akkor sem volt, és most sincs lelkiismeret-furdalásom.

Emelvényen állok, amelyet a műtőasztal végéhez toltak, ahol a beteg feje van. Olyan kis lépcsőszerű

dolog, amelyet a könyvtárakban használnak, hogy az olvasók elérhessék a magas polcokat. A legfelső fokon várom, hogy a szike belemélyedjen a szövetbe. Mire beöltöztettek és sterilizáltak, az altatóorvos már elvégezte feladatát. Amikor meglát, hadarja: az alvó nő hatvannyolc éves, szívkoszorúér-problémája van. Bámulom fején a zöld kórházi fityulát, a szájába dugott vastag csövet. Szeme csukva, de a szemhéja alatt még meg-megremeg a szemgolyó. A melle nagy és zsíros, fekvve szétterül a testén, a hasát is hájasnak képezelem, habár le van takarva. Arca sápadt, amikor kérdezem, rendben van-e így, biccentenek. A professzor készülődés közben odaveti az altatóorvosnak, ha nem küldték volna rá az újságot, más operálna, de mivel címlapsztorit és kiváló reklámot szeretne, maga jött.

A műtőben közben egyre gyorsabban peregnek az események. Szavakat hallok a maszkok alól, de azokat nem értem. A furcsa, ollószerű fémszerkezet elmerül a nyitott mellkasban, szétfeszíti a bordákat.

Csak csont, vér és hús, mantrázom. Nem én vagyok, és nem az én rokonom, semmi közöm az egészhez. Főnök akarok lenni!

Hánynom kell.

Eszembe jut a tavalyi riport, akkor hánytam először munka közben. Falusi lakodalom, tyúkkopasztás, a forró vízbe mártott toll és bőr szaga. Ilyen lehet a pokol büze. Az asszonyok kopasztottak, beleztek. Macskák dörgölöztek a lábukhoz. Az eléjük dobott belet rángatták, húzták. Végül pálinkával tették rendbe a gyomromat.

Nem tudom, mióta operálnak, nem érzékelem az időt. A műtőasztalon fekvő asszony arcát bámulom, hogy ne lássam a szétterpesztett bordák alatt tátongó mélységet. Félek, ha odanézek, beszippant.

Igazi cápa vagyok, ezt is kibírom!

A nő egyenletesen veszi a levegőt a csövön keresztül. Homlokán tengernyi ránc. Szeme alatt sötét árok, szemhéja puffadt. Biztosan átvirrasztotta az éjszakát, titokban sírt, ne lássák, hogy fél, imádkozik, készül a halálra. Nagyanyám, mielőtt meghalt, a fülembesúgta: eljött az időm. Évek óta nem voltam a sírjánál, még halottak napján sem, pedig egyszer jártam abban a temetőben, egy ismert színész temetéséről tudósítottam. Most megfogadom, a jövő héten elkísérem nővéremet a sírhoz, ő havonta megy oda. Ettől a gondolattól melegség önt el, de görcsöl a gyomrom, a *Miatyánkot* suttogom. Elkapom tekintetem a sápadt, merev arcáról.

Csak egy idegen, csak hús és szövet, csak egy cikk, én meg cápa vagyok, erősítem magamat.

A bordaterpesz maximumig tárul, sárga folt bukkan elő a mélységből. Csalódottan bámulok, kérdezném, hol a szív, az a vörös, lüktető izomtömeg, amely miatt itt állok, de nem merek szólani. Az egyik orvos az éles pengével megnyitja a sárga foltot. Rám néz, magyaráz, szeme csillog, homlokán veritékgyöngyök. Nézze csak, mondja, ez a sárga a zsírréteg. Így jár, aki szalonnát eszik. Röhög. A többiek is nevetnek. Gyakorlott mozdulatokkal lefejtja a zsírt a szívről, pont úgy, ahogy a lakodalomra készülő asszonyok szedték le a haját a tyúkokról. Az orvos állítja, ezzel most meghosszabbították a beteg életét, kapott néhány ajándékévet, pedig a koszorúérhez még hozzá sem nyúltak.

A professzorhoz fordulok: maga mit csinálna az ajándékéveivel? Itthagynám ezt a kócerájt, és világköri útra mennék. De ezt meg ne írja! A stáb ismét nevet, udvariasságból én is mosolygok. Arra gondolok, az még jobb cikk lenne, ha a professzor kapna agyvérzést műtét közben, és ő halna meg, nem pedig ez a szerencsétlen nő.

Újra hányom kell. A falon lévő csempén hajszálvékony repedés, bámulom, hátha attól jobban leszek.

Ha tudnám, mennyi van még hátra az életemből, csinálnék egy táblázatot, pontosan leírnám, mit kell még megtennem. Eszembe jut az apám, hogy meg kellene látogatni a szeretetotthonban. De ott bűdös van, az öregek pedig méregetik az idegeneket. Utálok ezt. Mégis most először nem keresek ellenérveket a látogatásra, a nyitott mellkason tátongó lyuk elnyelte az apám ellen felsorakoztatott vádjaimat. Most biztosan elmegyek hozzá, suttogom a maszk alatt újra és újra.

Éles géphang térít magamhoz. Az emelvényről fehér hangyaboly a műtő. Semmit nem értek a beszédfoszlányokból, de érzem, baj van. Az egyik orvos két kézzel belenyúl a nyitott mellkasba. Attól tartok, mindjárt kiemeli a szívet, és a kezembe adja, kezdjek vele, amit akarok. Egyre több a műszer, orvosok tolonganak az asztal körül. Rémültek. A professzor áll és néz, gumikesztyűjén feketévé öregszik a vér. Órák teltek el vagy csak percek? Nem tudom. A fehér hangyaboly elcsitul, a gépvisítás megszűnik. Csend. A halál időpontját a műtősnő egy nagy könyvbe jegyzi be.

Ezt nem írhatja meg, néz rám a professzor. Arra gondolok, nem veheti el tőlem életem legnagyobb

sztoriját, meg a főnökséget. Elhatározom, őt is leleplezem, mert bár pontosan nem tudom, miért halt meg az asszony, de érzem, a professzor hibázott. Nézem, ahogy a halott asszonyból kihúzzák a csöveket, lekapcsolják a gépeket.

Elmúlt a hányingerem.

Miközben az előtérben a szemetesbe dobálom a műtőben viselt sterilruhákat, elhatározom, nem érdekel semmiféle fenyegetés, megírom, amit láttam. Azt is megfogadom, hogy felkutatom a halott nő családját, sőt, keresek nekik egy ügyvédet, aki milliókra perli majd a kórházat.

Cápa vagyok!

Előveszem a telefonomat, a jegyzetek közé beírom: család, ügyvéd, nagyanyám sírja, apám meglátogatása. Kicsit lejjebb: vért adni a Vöröskeresztnél.

Egy évvel később, miután sem a halott nő családját nem kerestem fel, sem pénzt nem szereztem nekik, sem a leleplező cikket nem írtam meg, sem nagyanyám sírját nem kerestem fel, sem az apámat nem látogattam meg a szociális otthonban, de még csak vért sem adtam, ismét riportra megyek. A szűk kis utcában hatalmas dugó. Mentőautó próbál előre jutni, mindenki félreáll. Eszembe jut az egy évvel ezelőtti műtét, a sápadt arcú nő, hogy bár megígértem, semmit nem tettem. Belenézek a tükörbe. Üres vagyok.

Madonna (fotó: Kiss Lenke Dorottya)

SIMON ADRI

Hazafelé

*A hajnal, mint a vegyszer, kiömlik a kőre,
négykézlábra estem, a járda nem ereszt,
csak a szív maródik fel időről időre,
s a Király–Izabella ferde vaskereszt.
Benézhetnénk még egy szórakozóhelyre,
a holnap most nincs itt, miénk a pillanat,
felégett a múltam, még mindig hull a pernye,
és a gangról is újévi macskák hullanak.
Minden évben úgy van, hogy jövőre nem lesz –
szürkül az ég, egy madár felkiált.
Néhány tiszta rongyot szoríts a szívemhez,
hogy ne tudjak többé nem vigyázni rád.*

Stáció

*Meztelenségével tüntet a
villanykörte a fehér szobában,
bőrömmel a bőrödet idézem,
vetetlen néz utánad ágyam.*

*Egy napja csak, hogy elmentél, hogy
nem vagy itt. És már újra szomjazom
rád. És körbefolysz. Az Év Versei.
Eszemben jársz minden oldalon.*

*Vállad ívét a matrac őrzi,
a párnán fejed derengő völgye,
minden hajlatom húsdtól részeg,
a szekrény lassan kering körbe*

*az alkonyatban. Izzik a fal.
Elém bukó szavakban kereslek,
mint akkor nyáron az utcák során.
Az ablaktáblák megrepednek.*

MADÁR JÁNOS

Balkányi ménés

*Magasra nőtt fák kísérik arcomat.
A kiscsikók árnyékai már oly nagyok.
A felhők dobogása is szügyig ér.
Föl-fölnyeritének a csillagok.*

*A Holdon vérző sörények szállnak.
Lókoponyák, patazajok emléke azól.
Csontok pihennek a sötétség mögött.
Fény szivárog az éj szíve alól.*

Békesség

*Vers, vér, hó.
Téllel bezúzott falak.
Minden szó kő és mész,
szemembe zártalak.*

*Hiába is nézel
a töprengő égre.
A csillagok felejtették
arcodat égve.*

Megfénylik az ég

*Ereimben végtelen lüktet.
Véremen Nap és éj forog.
Rajtam messzi tüzek és földek gyúlnak.
Arcomon még a csillag fölragyog.*

*Megfénylik az ég, ág az ággal.
Szelíd lombok hajlatában élek.
De ez a meggömbült fa is elmúlik lassan.
Bemásszák szívemet az évek.*

PÖSA ZOLTÁN

A diktatúra láthatatlan ökle

Szemadám György *Háromperhármasok* című dokumentumregényéről

Vajon mondhat-e még újat a III/III-asokról egy dokumentumregény? Hiszen Gervai András (*Fedőneve: „szocializmus”*. *Művészek, ügynökök, titkosszolgák*), Modor Ádám (*Célkeresztben Krassó*), Takács Tibor (*Besúgók a besúgásról*), Szőnyi Tamás (*Titkos írás I–II.*) és mások leleplező dokumentum-összeállításai tényszerűen is sok mindent elárultak azokról, akik 1990-ig több-kevesebb sikerrel próbálták tönkretenni az életünket. Nyomban adódik persze a felelet: a regény a műfaji sajátosságaiból adódóan finomítja, átélhető esztétikai élménnyé teszi azt a nyomasztó érzést is, hogy „valaki figyel”. A szépirodalom és a művészfilm a legtartósabb és leggazdaságosabb információhordozó. Egy jól megírt kisregény, jól megszerkesztett dokumentum-játékfilm többet elárul egy korszak valódi arculatáról, mint több száz tanulmány, újságcikk, dokumentumgyűjtemény.

Szemadám György *Háromperhármasok* című – 2015-ben a Széphalom Könyvműhely által megjelentetett – önéletrajzi ihletésű, dokumentarista elemeket tartalmazó fejlődési regénye megidézi a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas éveket. Megtudjuk, hogy aki a Kádár-korszakban élt, az a Belügyminisztérium „háromperhármas” ügyosztályának, a „besúgászat” üzemeltetőjének potenciális és tényleges célszemélye volt. S eközben lelepleződik a Történelmi Hivatalnak a kilencvenes években, sőt, még a huszonegyedik század első évtizedének közepén is tanúsított köntörfalazó magatartása, amellyel kifejezetten akadályozta az elmélyült kutatómunkát, s a magánszemélyek igazságvágyának kielégülését. Technikailag mindez a regényben úgy valósul meg, hogy Szemadám György festőművész a képzőművészekre jellemző részletező érzékletességgel, filmszerűen, cselekményesen írja le életútját, tréfásan fogalmazva: absztrakt festő létére figuratív, hagyományos palettával. Az autobiográfiába illeszt dokumentumszerű részleteket a róla szóló besúgói jelentésekből, kordokumentumokból, mások mellett Takács Tibor könyvéből vett idézetekből, így mintegy abszurd tükörcsarnokban

tárul elénk Szemadám György életútja és egy különös korrajz. Lehet-e ennyire hibrid anyagból élvezhető könyvet írni? Igyekszem bizonyítani, hogy igen, hiszen mélyről fakadóan érintett meg a könyv esztétikai minősége (s ez a legfontosabb), élményszerűsége, valamint a dokumentumok hitelessége és enyhén szólva töredékes volta is.

MAGYAR VAGYOK – A *Háromperhármasok* című fejlődési, nevelődési regény első számú gondolati vezérfonala az alkotóvá válás folyamatának hiteles megjelenítése. Elénk rajzolódik egy rokonszenves, 1947-ben született egykori fiatalember, ma már egy híján hetven esztendő képzőművész, író, művészeti író, filmrendező, etológus arcképe, aki a flóra és a fauna, legfőképpen a madárvilág iránti misztikus vonzódását gimnazistaként természettudományos érdeklődésnek vélte, pedig valójában a képzőművész mitológiavágya és metaforavadász hajlandósága sodorta őt a biológia felé. Érett fővel immár maga is a gondviselésnek tudja be, hogy 1967-ben nem vették fel az ELTE biológia-kémia szakára. Ebben nyilván az is szerepet játszott, hogy írónk annak a Simonyi-Semadam Sándornak (nem egyenes ági) leszármazottja, aki a tragikus emlékeztető trianoni békediktátum aláírása idején – egészen pontosan 1920. március 15-től július 19-ig – volt csupán Magyarország miniszterelnöke.

Felnőttként visszaemlékezve ráébredt, hogy annak idején középiskolai paptanárai, mint e „békeszerződés” (bárha abszolút formális) hitelesítőjének rokonával, nem rokonszenveztek vele, a kommunisták viszont az egykori uralkodó osztály reakciós gyermekeként tartották persona non gratának. Ám Szemadám emiatt nem gerjesztett magában mártírtudatot, sőt, már akkor áldásnak tekintette, hogy az egyetem helyett az Állatkertbe került 1967-től 1975-ig, a nagyragadozók ápolójának, majd főápolójának. Ebben a különös közegben érzékeny, több műfajú művészként sokkal lényegesebb, életbe vágóbb élmények és ismeretek zúdultak rá, mint amit az egyetem zárt világa valaha is adhatott volna (mondom én ezt, elismerően, egyetemregények írójaként is). Itt alakult ki festményeinek álomszerűen nonfiguratív világa. A róla szóló írások szerint festményein stilizáltan látomásos madarak, valóság- és fantáziaállatok térnek újra és újra vissza, redukált, olykor töredékes formában, határozott kontúrú színmezőkben. „Az Állatkert volt az én egyetemem” – vallja a regényben és az író-olvasó találkozókon is. Ott rendezte élete első alter-

natív csoportos tárlatát, amelyen a hatalom látóterébe került, mint a rendszer potenciális és valódi ellensége. Komoly védettséget élvezett, hiszen az oroszok és a tigrisek veszélyes gondozói státuszát nem irigyelte tőle senki. Élete egyik legszebb korszakának vallja ezt a néhány évet.

Ám egy súlyossá erősödött szőr-allergia és az igazgatóval megromlott viszonya távozásra kényszerítette, így szabadúszóvá válásáig biztosítási ügynökként dolgozott egy olyan ember igazgatósága alatt, aki tevélegesen is részt vett az 1956-os forradalom leverésében. Közjátéknak, élete mélypontjának tekinti ma is kitelepelési-disszidálási kísérletét. Miután „kiutazott”, és bejárta fél Nyugat-Európát, Hamburgban telepedhetett volna le barátai segítségével, ám képtelen volt elszakadni a hazától. Erre az ébresztette rá először, hogy az Elba-parti német város kikötőjében a számára kedves hazai madárdalok, csicsergések helyett csak a sirályok ellenszenves rikoltozását hallotta. Ezek után jött a föl ismerés: az a föld a hazánk, ahol a szüleink, a rokonaink, a barátaink, sőt, az ellenségeik is élnek. Idegenben még az utóbbiak is hiányoznak. Több író-olvasó találkozón is megvallotta: amikor átlépte a magyar határt, legszívesebben megcsókolta volna a magyar földet. S azóta, szabadúszóként, a rendszerváltozás után folyamatosan egyre ismertebbé vált művészként, férjként, apaként csak erősödik benne a nemzet iránti szeretet, s hogy mindennél fontosabb annak átérzése: „magyar vagyok”.

VALAKI FIGYEL, DE VAJON MIÉRT? – Szemadám György élete és a regényének fősodra az alkotásról vall, de arról is, hogyan próbálja a képzőművész, az író közkinccsé tenni festményeit a puhának hazudott államszocialista diktatúrában, ahol a közlést, képzőművészek esetében a kiállításokat a nagyhatalmú lektorátus és egyéb „szervek” végtelenül megnehezítették. A regény másik leitmotívja – Lányi András filmcímétől kölcsönzött idézettel – a „valaki figyel” szindróma hiteles megjelenítése, vagyis annak leírása, minő gyógyíthatatlan traumákat okozott még a később „befutott” emberek lelkében is az államszocializmus besúgóhálózatának nyomasztó jelenléte. Szemadám mindezt lebilincselő humorral, megsemmisítő iróniával ábrázolja. A regény olvasása közben eszünkbe jutnak József Attila fasiszta kommunizmusról szóló gondolatai, Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című emblematikus költeményéből a „mindenki szem a láncban” idézet. Mégis, az író csodálkozik, egy ideig nem érti, csak érzi, miért

kell lépten-nyomon láthatatlan akadályokba ütköznie, s megküzdenie a látható hatalom emberileg (és szakmailag is) jelentéktelen, magas rangú hivatalnokaival. Többször is fölteszi magának a kérdést: miért kell a művészi önkifejezésért küszködő, javarészt kulturális jellegű szeánszokat letiltani, azok szervezőit üldözni? Hiszen neki és barátainak – a szovjet típusú diktatúra iránti zsigeri ellenszenvtől eltekintve – olyannyira nem voltak politikai szándékaik, hogy még azt sem tudták volna pontosan nevesíteni, hogyan is hangzik a két fő Moszkva-helytartó, Kádár János és Aczél György hivatalos funkciója. Szemadám az előadásaiban emiatt több ízben még műveletlennek is nevezte önmagát és a barátait. Őket a hatalom – meglehet, tudatlanságból – nem érdekelte, ám a hatalom annál nagyobb érdeklődést tanúsított irántuk. Az író végül úgy ad választ a „miért is figyelnek meg bennünket?” kérdésre, hogy talán éppen az ártatlanságuk, a romlatlanságuk miatt félt tőlük a hatalom, hiszen effajta ártatlan, romlatlan fiatalok robbantották ki az 1956-os forradalmat is.

PÁRTTAGOK, MUNKÁSÖRÖK, BESÚGÓK TRIPTICHONJA – Szemadám többek között azért is írta meg regényét, hogy a fiatalok, például a saját gyermekei megértsék, hogyan élt egy nemzedék, amelynek tagja a forradalmat kicsi gyermekként élte át, ifjúként, felnőttként belenőtt a Kádár-diktatúrába, amelyben az emberek jó része azt hitte, ha nem szidja a rendszert és az oroszokat, egészen elviselhetően élhet a kétszeresen három Té-s – társasház, Trabant, telek – világában. Az átlagembert a második, a súlyosabb három Té – támogat, tűr, tilt – nem nagyon érintette. Írónk könyvének első két bemutatóján elmondta: regényében azt igyekezett megmutatni, hogy a Kádár-korban az emberek azt hitték: viszonylag önállóan élhetnek egy szegényes kis szocialista báb-színház szereplőiként, pedig a háttérből láthatatlan szálak, a „háromperhármasok” segítségével a hatalom irányította a marionett-dramát. Mindezt úgy tárta föl, hogy a személyes emlékeiből, a Történeti Hivaltól négy „adagban” megszerzett, nagy csalódást okozó, hiányos, töredékes, anonimizált besúgói jelentésekből, mások mellett Takács Tibor spiclikkel készített megdöbbentő interjúkötetéből vett idézetekkel érzékelteti azt a mechanizmust, amely dossziékba rendezte a magyar állampolgárok számos jelentős és jelentéktelen cselekedetét.

Szemadám – éppen az utóbbiak miatt – fölveti a kérdést: ez a túlméretezett apparátus, amely a fonto-

sak mellett ezernyi lényegtelen elemet is tárolt, vajon a nyolcvanas években már elsősorban nem a saját fontosságát, létjogát bizonygatta-e? Mi, tényleges és potenciális megfigyeltek a „munkaadók” voltunk. Ám ez korántsem oly mulatságos, hiszen az önmagát túlélte kommunista rendszer még a nyolcvanas évek végén is képes volt megkeseríteni az emberek életét a „háromperhármasok” segítségével. (Például még 1989-ben is eltávolítottak egyszerű embereket is a munkahelyükről, azért, mert részt vettek Nagy Imre újratemetésén, s abból a nagy tömegből csak a spiclik nevesíthették a kevésbé ismert tüntetőket.)

A regény így válhat kesernyés ízű csemegéjévé az egykori üldözötteknek, hiteles emlékeztetőjévé a rövid távú memóriájú Kádár-nosztalgiaórtól szenvedőknek. A rendszerváltozás után született fiatalok pedig igen csodálkozhatnak, hogy polgárpukkasztóan rendszerellenes happeningekért, avantgárd tárlatokért, irodalmi műsorokért nehezítették, s tették nem egyszer tönkre generációk életét a hatalomgyakorlók a „háromperhármasok” közreműködésével. Ugyanis abban az országban, amelyet az 1963-as felemás amnesztia után a legvidámabb barakknak is hívtak, a (mű)rendet csak úgy lehetett fönntartani, hogy megközelítően másfélmilliónyi kollaboráns felügyelte a többséget. Ez a létszám 900 ezer párttagból, 50 ezer munkásorból, és 250 ezer besúgóból állt össze, a hivatásos, tehát főállású KISZ-vezetőkről, az úgynevezett ifjúgárdistákról nem is beszélve. A diktatúra láthatatlan ökle, a tartótisztekből és a „háromperhármas” ügynökökből fölépült hálózat komoly szerepet játszott abban, hogy például a No. 1. csoport 1971. május 8-i állatkerti tárlata, vagy az 1973. augusztus 27-én rendőrileg szétvert, szétkergetett Balatonboglári Kápolnatárlat és happening-sorozat résztvevőinek életútja ideiglenesen vagy véglegesen „parkolópályára” került.

Csak mutatóba sorolnánk az üldözött „célszemélyeket”: Galántai György képzőművész, Pór György filozófus, Halász Péter, a legendás alternatív színházi rendező és performer, a No. 1. és az Inconnu képzőművész csoport számos tagja. Híresek és névtelenek sorsa bicsaklott ki átmenetileg, illetve végleg, teljes mellőzéssel, börtönbüntetéssel, marginalizálódással, alkoholizmusba rokkánással, öngyilkossággal, vagy a haza elhagyására kényszerítéssel, mint Zsille Zoltán, a legendás alanyi szociológus, vagy a bátor és tiszta fejű matematikus-fizikus végzettségű Göndör György esetében. A regényből többek között azt is

megtudjuk, hogy annak a rágalmakat bőven tartalmazó cikknek a fő háttérinformátora, amelyet Szabó László, a Kádár-kori Kék Fény gyenge szakmai színvonalat képviselő riportere jelentetett meg 1973. december 13-án a Népszabadságban a balatonboglári kápolnában megrendezett tárlatokról, *A kutya éji dala* című kiváló film rendezője, Bódy Gábor volt.

JAMES BOND VAGYOK – A regény harmadik, nem kevésbé fontos részében az író górcső alá veszi a besúgók lélektanát. A spiclik egyik típusát képviselik korábbi üldözöttek (sajnos volt '56-osok is), akiket rendszerellenesnek ítélt akcióik nyomán, nem egyszer a börtönbüntetés letöltése után sikerült beszervezni. Akiket még leginkább megérthetünk, azok, akiket gyermekük, szerelmük, hozzátartozóik zaklatásával, börtönbe juttatásával, tönkretételével sikerült beszervezni (ha igaz). Közülük néhányan dekonspirálódtak, vagy alkalmatlanságot színlelve sikeresen kiléptek a hálózatból. Vannak köztük bőséggel igazi köztörvényesek is; ilyenek Szemadám könyvében nem szerepelnek. Ám a legellenszenvesebb a hazafias alapon beszervezett, magyarul önkéntes besúgó, mert az ilyen ember valóságos James Bondnak képzeletét, s úgy véli, jó ügyet szolgál. Előbb-utóbb szinte mindegyik „háromperhármas” átírja a saját történetét úgy, hogy ő lényegében önként, a szocialista hazáért, vagy az ország békéjéért buktatott le ellenséges elemeket, mert így nem kellett magát naponta szembeköpnie. A hatvanas évek hamis aranykorának mülegendáját tételesen cáfolja a tény, hogy az úgynevezett ellenzéki kemény mag emblematis alakjainak egy részéről is kiderült, hogy besúgók voltak.

Szemadám György regényének célja nem a leleplezés, de elkerülhetetlen volt azoknak a neveknek az említése, akik az ő személyes sorsának alakulásában is szerepet játszottak. Elképesztő volt az a naivitás, amellyel Szemadám és barátai többször is kijelentették: a mi baráti köreinkben nincsenek spiclik, hiszen azonnal fölismernénk őket. (Mintha magamat hallanám ugyanebből az időszakból...) Ezek után számos kellemetlen meglepetés érhetett Szemadámot a róla készített jelentések olvasása közben, bár különösebben egyik lelepleződés sem rázta meg. Dr. Végh Lászlóról, a röntgenes orvostól, a sokoldalú happening-szervezőről, akit sokan úgy emlegettek, hogy „a hatvanas évek 1958-ban a Véghgel kezdődött”, kiderült, hogy szakszerűen jelentett mindazokról, akik illegális, fél-legális ellenzéki performanszain,

kiállításain, bulijain megjelentek. Szorgos jelentésíró volt a nem kevésbé legendás hiper-intelligens politikus, Petrigalla Pál, akinek az otthona nagy ellenzéki szeánszok egyik fő helyszíne volt. Volt közöttük szamizdat jellegű kiadványszerkesztő is, mint Micsinai Tamás. Mégis, az igazi nagy trauma író és olvasó számára a később új-zélandi egyetemi oktató, Algol László, valódi nevén Hábermann M. Gusztáv; az „emigráns” író-szerkesztő Hajnal László Gábor; a kiemelkedően tehetséges rendező, Bódy Gábor, illetve a nagy műveltségű irodalomtörténész, egyben az 1990 előtti Magvető Kiadó egyik nagyhatalmú főszerkesztője, Kristó Nagy István lelepleződése.

TARTÓK ÉS „ÜRGÉK” – A regény negyedik részében az író megrázóan viszolyogtatónak ábrázolja az úgynevezett tartótisztek (micsoda megalázó név, tartani állatokat szoktak), vagy operatív tisztek véleményeit a besúgókról. Nem kevésbé gusztustalanok a „háromperhármasok”, hálózati személyek, ügynökök – magyarul: a spiclik – mentségei és bizonyítványmagyarázatai. Utóbbiakat a „tartóik” – megvetésüket ezzel is kifejezve – „ürgéknek” hívták, az ő esetükben jogtalanul, hiszen ők sokkal megvetésre méltóbbak. A tartótisztek hivatalos utasításai között szerepel az a kitétel, hogy atyai módon kell bánni a hálózati személyekkel, megerősíteni bennük a tévhitet, hogy ők nem besúgók, hanem informátorok. Higgyék csak, hogy ők olyanok, mint a kémfilmek pozitív hősei, akik ellenséges területen a lelepleződés veszélyének kitéve igyekeznek akadályozni a szocializmus kirekesztetlen ellenségeit romboló tevékenységükben.

A „háromperhármasok” jelentős hányada vallja magát áldozatnak, aki az első pillanattól kezdve próbált kiszállni, vagy legalábbis olyan jelentéseket írni, amelyekkel a legkevésbé ártott a célszemélyeknek. Az „ürgék” torzult jellemük és énképük fő bizonyítékként már maguk is elhiszik, hogy semmilyen előnyük nem származott az ügynökösködésből. Szemadám nem minősít, csupán sorolja az ennek ellentmondó tényeket: sorozatban megjelent gyenge, közepes (olykor jól sikerült) könyvek, filmek, a hirtelen kiutalt nagy lakás, a jól fizetett, elegáns állás. Eközben az általuk megfigyeltéknek a kiadók visszaadták a már elfogadott köteteket, eltávolították őket nem egyszer kifejezetten szerény állásokból is. Bizony, a magukat mentegető, áldozatnak feltüntető „ürgék” szorgalmas munkáját fölhasználva a diktatúra megpuhult, megokosodott korszakában, a Kádár-kor végnapjaiban is kilátástalanságba, marginalizálódásba,

alkoholizmusba, öngyilkosságba kergette a megfigyeltet. Az író nem mondja ki közvetlenül, de az olvasó számára nyilvánvaló, hogy maga Szemadám György is könnyen kerülhetett volna a tragikus sorsú vagy a szakma számára elkallódott értelmiségiek sorába.

A HIVATAL REGÉNYE – Végül, de nem utolsósorban: a *Háromperhármasok* a kilencvenes évekbeli történeti hivatal regényeként is felfogható. Szemadám György 1997-ben, amikor a törvény ezt lehetővé tette, elsőként kérte ki a rá vonatkozó dokumentumokat. Kérését kétszer megismételte, „sikerrel”, majd a Hivatal önként is küldött neki egy „adagot”. Az íróval együtt csalódunk a négy részletben átadott írásos anyag szegényessége, fragmentális jellege miatt, s öklöbe szorul a kezünk, amikor a szándékosan megcsonkított, anonimizált jelentéseket olvassuk, sejtjén, hogy a dokumentumok egy részét valakik visszatarították, elrejtették még a rendszerváltozás előtt, s nyilvánvalóan 1990 után is, hiszen a legutolsó megcsonkított iratcsomagot Szemadám a huszonegyedik század első évtizedének közepe táján kapta kézhez. Kimondottan inkorrekt, ahogy az egymásra montírozott, fénymásolt, kisatírozott dokumentumok olykor még azt is megnehezítik, hogy olvasójuk a megjelenített helyzetekre emlékezve próbáljon következtetni a személyekre. Vajon kiknek állt érdekében még azokban az években is, hogy minél kevesebb tartótiszt és ügynök lepleződjön le? Szemadám jól kérdez, s válaszában csak jelzi: a háromperhármasok regénye még korántsem ért véget. (Úgy hírlík, 2010 óta gyökeresen megváltozott a hivatal „hozzállása”.)

EZ LETT VOLNA HÁT AZ IFJÚSÁGUNK... – A könyv elérte a célját, döbbenetet, katarzist kelt. Fő formai erénye a különböző, látszólag eltérő szegmenstumok, idézetek, önvallomások, regényszerű élménymegjelenítések egységessé formálása. Erről is tanúskodik a regényzáró beszélgetés egy bizonyos Faragó János fedőnevű ügynökkel, akit Szemadám a barátjának hitt (sőt, ma is annak tartja), aki számtalanszor hívta meg őt képzőművészeti előadásokra. Ez az ember rendszerellenes tevékenység miatt bukott le, börtönbüntetést is kapott, utána a rendőrség elkezdte zaklatni, „fűzni”. Sokáig ellenállt, azzal sikerült be-szervezniük, legalábbis saját bevallása szerint, hogy megfenyegették: szerelmét, egy tehetséges újságírónőt tönkreteszik, hacsak nem kezd el az ügyosztálynak jelentéseket írni. Hamar sikerült kiszakítania magát a hálózattól. Sőt, később, a rendszerváltoztató ellenzéki mozgalmakban is fontos szerepet vállalt,

országgyűlési képviselő is volt a lelepleződésegig. Javára írható az is, hogy azon kevesek közé tartozik, akik – bár betegségre hivatkozva – önként visszavonultak. Am ez a számos pozitívum akkor sem változtat a tényen, hogy ügynök volt, aki feltételezhetően több barátja, ismerőse életét megkeserítette, tönkretette. Szemadám ebben a részletben sem ítélkezik közvetlenül, ám ahogy mindvégig, ebben a zárófejezetben is rámutat ironikus megjegyzésekkel az öngazolásokban rejlő ellentmondásokra.

A *Háromperhármasok* című regényből összességében plasztikusan, árnyaltan tárul elénk egy művész lélekrajza, akit a megpróbáltatások is gazdagabbá tettek, hiteles alkotóvá érleltek. Továbbá egyértelműen kikristályosodik az a dosztojevszkiji igazság is, hogy az ember nem féreg. Mint minden Krisztus-képmáshordozó ember, a „háromperhármasok” is szálanomra, olykor talán együttérzésünkre is méltóak. Ám az áldozatoktól csak annyit kérhetnek, hogy ne gyűlöljék őket. A megbocsátás joga Istené, fölordozást ne várjanak hát tőlünk. S ami a regény legfontosabb üzenete: aki csak áldozatként tekint az emberi sorsokat legázoló ügynökökre, az a valódi áldozatokat sérti meg. Szemadám György, anélkül, hogy szó szerint leírná, érzékelteti, mekkora baklövés volt a rendszerváltó MDF-FKGP-KDNP kormánynak, hogy nem hozta nyilvánosságra a besúgók, a tartótisztek, a párttisztviselők, a bizalmi emberek, a főállású, függetlenített kommunista funkcionáriusok névsorát. Ám az a legkeserűbb tanulság, amivel befejezi a regényét – azoknak a nevében is szólva, akiknek az aranykornak hazudott hatvanas, a sűrke hetvenes, a szelíden lázadó nyolcvanas években teltek „legszebb” ifjúkori éveik: „Most, hogy írom ezt a könyvet, néha felteszem magamnak a kérdést: ez lett volna hát a fiatalságunk...”

Szturnusz (fotó: Kiss Lenke Dorottya)

GABRIEL CHIFU

*egy meg egy az kettő**vonattal utaztunk.**Budán béreltünk szobát, a Duna-parton,
a metrómegálló mellett.**első este azt mondta, toljuk össze
különálló ágyainkat.**de én nem akartam:**ő fiatal szomorúfűz volt, melyen dallamosan és hullámszó
átfúj a szél,**száz tűz lobbant lángra testében
és száz forrás csörgedezett a bőre alatt,
mint egy mezőn, tavasszal;**közben nyomasztott egy érzés,
egy, a dicső szocializmus korából maradt
vaskohászati kombináthoz hasonlítottam,
elhagyatott rozsdás monstrumhoz,
izzadó és horkoló ócskavashoz.**ő ellenben nem ilyennek látott, és ragaszkodott hozzá,
hogy ágyainkat összetoljuk.**végül is egy üveg vörösbor**feloldotta a kettőnk közötti távolságot.**mint egy nem-tudom-milyen filmben vagy könyvben,
a borospohárban felfedezett**egy kis szitakötőnyi istent,
aki már majdnem**megfulladt,**és figyelmesen kiitta a bort, remélvén, hogy
megmenti e körömnnyi istenséget.**én is, ugyanúgy. ismételten, mindketten.**néhány ilyen este után,**mikor hazatértünk városunkba,**úgy döntöttünk, elválunk, de már nem lehetett:**időközben annyira összenőttünk,**hogy fűrésszel kellett volna**elválasztani egymástól,**vagy egy hegesztőgéppel.*

Az Írott Szó Alapítvány és a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. (MANK) fordítói konferenciát tartott a Szigligeti Alkotóházban 2015. október 8–10. között „*Hamis híron pendülni ne merjen*” címmel. A tanácskozás eredményeként George Volceanov fordításában három magyar költő versei jelenhettek meg a román Luceafaru folyóirat 2016/2. számában. Jelen összeállításunkban kortárs román költők versei szerepelnek.

végtelen léte

áttetsző, végtelen léte
sohasem látszik.
ellenben néha, este, mikor a napot kikapcsolták,
a nagy csendben,
a házam mellett, közel,
hallom szívének
felkavaró morajlását,
mintha nehéz vizet.
hallom vagy képzelem.

a villanygyárok fényt gyűjtanak
a földön minden házban:
mert így ver a csodálatos szíve,
működteti mindannyiunk szívét.

nincsen a világon ennél szebb zene,
szívének hallhatatlan zenéje.

szeretném megtoldani magam egy-két sorral,
hogy meghosszabbodjam,
és elérjek hozzá,
a harmatba.

belépjek az ő örömébe,
szerteoszoljak belőle,
vesszek el ott benne,
szomorú szikra egy csillagban.

máskor

messze vagy ma.
jaj, ma távolabb vagyok tőled,
mint a szibériai hó
a forró szaharai homoktól.

máskor betöltöttem szíved minden mélyedését,
ahogy a tengervíz megtölti a sziklás part üregeit.
ó, máskor, elválaszthatatlan voltam tőled,
mint vaj a meleg kenyértől.
máskor részeges voltam,
aki testének kemény szeszét üvegenként
üríti ki,
és meg nem unja.

máskor, pusztán az együttlétéért,
fergeteges vakító fényt alkottunk,
ami nyilván, nyilván, nyilván
nem fért bele az általunk
átélt nappalokba és éjjelekbe,
melyeket kis szülőházánkban éltünk,
ahonnan már látható a Balkán.

nem fért bele, és furcsán előntötte
az előttiünk és utánunk lévő éveket,
mind, el egy egész századig.

a határtalan vendég

*ha egy szép napon,
a-kezdet-nélkül
megszületik agyadban, mit teszel?
mit teszel, mikor a fenyőfa magasabb, mint a helyiség,
mikor a hal nagyobb a folyónál?
hogyan látod vendégül elméd szegényes házikójában
ezt a határtalan vendéget?*

*akkor életed mérhetetlen sötétségében
világítva felbukkan ő, mint egy ezerwattos égő.*

*akkor beteg és tévelygő útjaid
egyenesekeként futnak össze hallgatása közben.*

*és akkor beszéded hiábavaló kavicsaiba
belekeverednek kimondott aranyköpései,
mondandódban találod, és nem jön, hogy elhidd.*

*igen, egy szép napon agyadban hirtelen megjelenik
a határtalan vendég,
a hal, amely nagyobb a folyónál.*

papirusz

*feltekertem a tájat –
a felhős eget és néhány felhőt,
aztán a láthatárt, melyen éppen
átfúj a szél, éppen átfúj
a virágzó orgona illata,
éppen átkelt egy árnyék.*

*aztán az utcát a közeli templommal
és az otthonommal (mely engem is körbevett,
ahogy az asztalnál ültem és olvastam).*

*igen, összeszedtem, feltekertem
egész világomat, mint egy papiruszt.*

*és ezt a papiruszt
megkötöttem egy kenderspárgával,
és félretettem,
megőrizni
más időkre.*

Király Zoltán fordításai

Janus-fej (fotó: Kőrösi Péter)

ADRIAN ALUI GHEORGHE

A lakatlan város

*A város, ahol lakom, oly kicsi,
ha központjából keresztülindulok rajta,
közben szóval kell tartanom magam,
hogy ki ne tévedjek belőle.*

*Máskor kivárom, míg a többiek távoznak
intézni dolgaikat a világban,
hogy beférjek, hogy beszédet tarthassak
a házak gyökereihez temetett
kövek emlékezetére.*

*Időnként pedig álmodni is kockázatos,
mert az álom túlnő a városszéleken,
s megsebesítheti egyikét-másikát
az e világba beférésért
egymást lökdösőknek.*

*A város, ahol lakom, oly kicsi,
Istennek is útbaigazítást
kell kérnie az első járókelőtől,
hogy idetaláljon.*

Teaceremónia

*Miközben az ablakon túli felhő egyre feketedett,
Akár egy örök kékségbe temetett angyalkoponya,
Te vizet tettél forrni, hogy teát készíts nekem.*

*A víz kis sikolyokat hallatott, ilyenek képzeltem az ég születését:
a párából, mely összegyűlt
megannyi pacsirta izzadó bőréről,
melyek missa solemnist daloltak vég nélkül, kénytelen,
vagy egyszerűen csak a képtelenséget dúdolták,
míserint emberek lennének egy éjszakára.*

*Senkinek sem közömbös a múltó pillanat,
Magának a pillanatnak sem, mely látja
Elmúlni önmagát. A víz forrt. A felhő még sötétebb lett.*

Nincs sok örömük az embereknek. Sápadtan mennek el egymás mellett.

*Végső igazságoktól gyötörve. A tea szétfolyt bennem, felszivárogyva
Egyenesen az égbe. A szerelem? Mert lennie kellett – s a szerelem
Körmeit kimerően rágcsáló manóvá változott.
Az ablakon túli felhő felrobbant,
Mint fekete tejű emlő.*

VALENTIN IACOB

A világ teremtésének kvantumritmusa

*Az elszabadult angyallégiók szárnyai csapkodta ütem!
Angyalok zúzzák szét szárnyukkal a Világot, e vas- és vérnarancsot,
doboló arkangyalok légiói vadul menetelve a
Siralom Völgyében, pörölyszárnyak rémes ritmusában,
a Világ zörög vakító sebeik, vágásaik alatt,
a Világ, az angyaltestek máglyáinak karmai közé szorítva.*

*Rongyos szárnyak verik a rontás
öngyilkos ütemét,
a Világ Teremtésének kvantumritmusát...*

A Robinson-kocka

*Felrobbant az a vodka- és melaszszekfű!...
A bicskás-örömhíres angyal nagy nyugalommal
lopta be ágyam alá,
a komputervezérelt aorta alá,
melyhez, makacs lévén, erősen kötődöm-bogozódom...*

*Megrepedt, meghajolt előttem
jeges, szódás és citromos öngyilkosságok fátylában –
előttem, az örök szélhámos és a helyi Vízsztintések Bankja megbízója előtt, sztrichninnel –
a zombiruhájú és -keblű, tömjén mellbimbójú Asszony,
ráerősen ráhúzott, büntelenül rávágott
egy zongoraagyaráú kerékre,
a kátrányhúrú kerékre!...*

*És mi van, ha ma egy kockán alszom majd,
naponta egy zongorarajon a kockánál, hajótörötként –
Robinson Crusoe-kocka szembe ékelve
(elévült szigetelésű szembe) –
én, jeges zombisziget-uszályának kísértetmozaikja?*

Vagy csupán írnoka leszek:

*Írnok, csarnokvízzel, talentummal könnyen megnyúzható róka,
Mi van?...*

Baudelaire-kabaré

*A zsoldáríró nem érdekli, hogy Baudelaire-nek tokája volt, zöld haja, és sirályokat vizelt.
A zenét nem érdekli, hogy az estén... a testén át múlnak majd:
szappanszarkofágok...*

Király Farkas fordításai

A Magyar Művészeti Akadémia az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek 60. évfordulójához kapcsolódóan nyílt pályázatot hirdetett fiatalok számára új művészeti alkotások létrehozására. A beérkezett pályázatokat művészeti kategóriánként bírálták el a bizottságok. A hét kategóriában – irodalom, fotó-, film-, színház-, képző-, ipar- és zeneművészet – beérkezett 147 pályamunka közül 17 alkotást díjaztak.

Irodalom kategóriában nagyon gazdag pályázati anyag érkezett, így megosztott első helyezést érdemelt ki Bíró Gergely: *Egy forint* című és Bognár Katalin: *Varázsceruza* című novellája. Megosztott második helyezést ért el Bobok Ákos (*Ötvenhatvan*, novella), Gyárfás Judit (*A róka árnyékában*, novella) és Molnár Mária (*795 liter vér* című novella). Megosztott harmadik helyezést kapott Constantinovits Milán András: *Életre szóló tüzszünet* című verse, Mihály Csilla: *Szabadság nemzete* verse és Veres Tamás: *Névtelen ötvenhatos hősök* című verse.

Az új pályaművek alkotóinak első helyezéskor bruttó egymillió forint, második helyezéskor bruttó hétszázötvenezer, harmadik helyezéskor bruttó félmillió forintot adományoz a Magyar Művészeti Akadémia. A pályázaton kizárólag olyan fiatal alkotók indulhattak, akik 2016. április 10-ig nem töltötték be a 40. életévüket. A bírálatok során kizáró feltétel volt, hogy olyan új alkotások méressenek meg, amelyek szorosan kapcsolódnak az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeihez, szellemi megnyilvánulásaihoz. A pályázat jellegű volt, a benyújtott pályaműveken csak egy, az alkotó által választott kód szerepelhetett. A díjazottaknak ezúton is gratulálunk!

SZENTMÁRTONI JÁNOS Apák temetése

Nem kellett sokáig keresnie, hamar meglelte az apját – emlékezett a Férfi. Lagzijuk forgatagában egyszer csak arra lett figyelmes, hogy eltűnt, sehol nem látja. Tudta róla, hogy már nem bírja az italt, hamar lerészegedik tőle. A sporttelep előtti buszmegállóban talált rá. Az oszlop tövében szundikált, átkarolva azt. Már szürkült. Rajta kívül nem volt senki a megállóban. Ágrólszakadt öreglegény, aki, miután kitáncolta és kiénekelte magát, elbotorkált ide, hogy hazamenjen. Kibillenhetett az egyensúlyából, de az oszlopot még időben megragadta. Hűségesen öleli azóta is. Mintha csak az idő korlátjába kapaszkodna egy égi buszra várva, amely begyűjti az ilyen levitézlett betyárokat. Azokat, akik nem szabadultak egy életen át sorsuk kelepceből, pedig megbánták már rég, amit tettek, vagy amit nem. Mosolygott, mint aki szépet álmodik. Talán virágot szedett egy réten régóta halott feleségének. Megsajnálta. Nem tudott rá haragudni. Visszament a sokadalomhoz, és nővérelé addig kérdezősködtek, amíg nem találtak egy józan rokont, akinek autója is van. „Apánkat kéne hazavinni” – mondták pironkodva.

Amíg összecihelődtek, addig ő örködött fölötte. Cigaretára gyűjtött. Nézte ezt a pörköltsaftos ingű kis embert, mellzsebéből kikandikáló fekete fésűjét, kibomlott cipőfüzőit, arcán a mosolyt, amelyet még irigyelhetett is volna tőle. Gyerekkorában antennákat szerelt a háztetőn szédítő magasságban, ő meg az udvarról szurkolt érte, nehogy lezuhanjon. Mintha az eget ostromolta volna az apja. Sokszor álmodta róla akkoriban: addig-addig toldozgatja antennáit, hogy azokon olyan magasra mászik, ahová már el se látni. Ott mintha ajtó nyílna, apja belép rajta, s kis idő múltán újabb antennákkal bukkan elő újra, majd ereszkedik visszafelé. De azok már nem holmi földi szerkezetek – világítanak, mint a neoncsövek. Mintha rúdjaikban izzana valami fény, amelytől megnyugszanak az emberek. A világot akarta befogni az apja, de a cseh adón túl nem jutott sosem. Aztán földet ért örökre. S most itt szendereg részegen fia lakodalmán egy

buszmegálló táblaoszlopának tövébe csúszva, jóval az álmai mögött, gyűrött ruhában. Nem volt szíve fölbresztetni őt, mégis megtette, amikor fölbukkant a kocsí. Először ellenkezett az öreg, hogy nem kell, majd ő hazamegy busszal, mulassanak csak tovább, de aztán hagyta magát autóba hajtogatni, elgurult kaplajáért még visszanyúlt, mielőtt rácsattant az ajtó.

Egy ideig nézett utána, majd sarkon fordult. Ekkor még nem sejtette, hogy két év múlva temetni fogja.

Nem sokan gyűltek össze. Maréknyi rokon, néhány barát. Jóformán alig szóltak egymáshoz. A két család már régóta nem tartotta a kapcsolatot. Pedig az unokatestvérek örültek egymásnak. Az unokák meg kíváncsian vizslatták a másikat, hiszen még soha nem találkozhattak. „Mi másra jó egy temetés, mint ismerkedésre?” – gondolta. Hogy azok is egymás szemébe nézhessenek egy pillanatra, akik addig csak hallomásból tudtak egymásról.

Sütött a Nap. A temető kihalt volt. Egy-egy furcsa hangú madár rikácsolt bele olykor a csendbe. A szél, amikor belefűjt a mikrofonba, a hangfalak kísértetjárta szurdokként fölerősítették. Minden olyan egyszerűnek hatott és véglegesnek. Csak nézték a porszóró szökőkutat, amelyen keresztül nemsokára szertefűstölög egy ember.

Apja mindig azt mondogatta, őt szórják csak szét, minek ide drága koporsó vagy díszes urna. Minek sírhely, amivel csak a baj van? Elég, ha néha emlékeznek rá, és meggyűjtanak érte egy gyertyát. Ehhez lehet bárhol az ember. Persze, azért is gondolhatta így, mert tisztában volt azzal, hogy a felesége mellé úgysem kerülhet. És nemcsak azért, mert abban a sírban ekkorra már kisebb kompánia verődött össze – ott nyugodott a felesége, anyósáék, sógora –, hanem azért is, mert egy gyilkost lehetőleg ne ugyanoda temessenek, ahol az áldozata alussza örök álmát.

Fogalma sem volt – gondolta a Férfi –, hogy az apja miben hitt, ha hitt egyáltalán. Készült-e erre a nagy útra, vagy csak öntudatlan pusztította magát? Akármilyen roskatagnak tűnt is az utóbbi időben, nem képzelte róla, hogy bármi két vállra fektetheti. Talán, mert az apákról általában is ezt gondoljuk. Állnak az idő örvényében. Neki nem lehetett támasza az apja; pénzzel sem segíthette, csak egy romos kis házat örökölték tőle a nővéreivel; ritkán is találkoztak; azt az éjszakát is mindig csak ígérte, hogy egyszer részletesen elmeséli, de nem volt szava vagy bátorsága hozzá. Mégis kegyetlen látvány volt, amikor

Részlet a szerző *Szomjútság* című, az Ünnepi Könyvhétre megjelent kisregényéből

fémkoporsóba tuskolták pokrócba csavart testét, és kicipeltek kertjéből az emlékezet peremére, ahonnan végleg eltűnt a szemük elől. Ezután már csak egyszer látta őt, a rákövetkező nyáron. A Somlónál kerekedett egy nyikorgó kempingbiciklin a szomszédos falu irányába. Fogalma sem volt, hogyan került oda. Mindig is szeretett tréfálkozni, de erre azért ő sem lehetett képes – gondolta magában, és mosolyra húzta száját az emlék.

A búcsúbeszéd első mondatai után váratlanul felbukkant egy kicsi traktor, amely a szertartás végéig ott berregett körülöttük. Erre már majdnem hangosan felröhögött. Ez nem lehet igaz. Viccből is megárt a sok. Fél szemmel végig azt a pöfögő kis járművet figyelte, amely néha meg-megtorpant, hogy aztán újult erővel, gázfröccsöt adva, még bántóbban zörögjön bele a szertartásba. Egy varjú ült rajta, kíváncsin forgatva fejét. Időnként elrugaszkodott, átrepült fölöttük, majd visszaszállt a traktor tetejére. A vezetőt nem lehetett jól kivenni, de megesküdtött volna rá, hogy az apjára hasonlít.

Utazott ő már traktor pótkocsiján, amikor elverte őket az eső az erdőben. Tucatnyi ázott, bögöly-csípte, kimerült kamasz zötykölődött rajta vissza, a táboruk felé. Kormányzott is egyet még gyerekkorában, egy badacsonyi nyaraló gondnokának ölében ülve. Egyszer majdnem meg is küzdött eggyel, amiért az napokig fölverte vadkempingezésük folyóparti csöndjét. Gitárművész barátjával úgy, ahogy voltak, fürdőgatyában, mezítláb, szikkadt barázdákon bukácsolva indultak felé, hogy kirángassák belőle a sofőrt. Elsötétített ablakával, amelyben csak a bárányfelhőket és az ég madarait lehetett látni, tűzpiros színével, amelyen szikrázott a Nap, fenyegetően fel-felhördülő motorjával félelmetes tirannoszaurusznak látszott a szántó föld túlvégén, mintha arra várna, mikor érnek zsákmányai elérhető közelségbe. Amikor megindult feléjük, úgy pucoltak visszafelé, s ugrottak fejest a kiskunsági csatornába, mintha triatlon versenyen lennének.

Ez a traktor nem hasonlított egyikre sem. Talán ott sem volt.

És valóban, egyre messzebb húzódott, halkulni kezdett, és matchbox méretű képe mintha apja poraival együtt futott volna szerteszét a víz sugarában.

Osztálytársa apjának temetésén sokkal többen voltak. A rokonok és barátok sokaságán túl egy rögtönzött osztálytalálkozóznak is beillett, annyian sereglettek

össze az egykori bandából. Mindnyájan szerették Krisz apját. Borozót és zöldségboltot vitt házuk utcafrontján. Magas, jó kiállítású férfi volt, a nők kedvence. Tisztelte az utca törvényeit, leleményes és bátor ember lévén, egyéb ügyleteket is bonyolított, hogy családja semmiben se szenvedjen hiányt. Bármiről el lehetett vele beszélgetni, mindenkire volt pár kedves szava. A lányok bizonyára szerelmesek voltak belé, a fiúk meg fölnéztek rá, s örültek, ha olykor vállon lapogatta őket.

Szegényt egyszer majdnem leütötte a padlásfeljárójuk ajtajában. Krisz bulit szervezett, tele volt a ház italozó, hangoskodó kamaszokkal. Lent tombolt a tánc, a kertben alkalmi párok csókolóztak, de a kemény-mag a padláson verődött össze, ahol babzsákokon, elrejtett kis lámpák félhomályában titkos találkozókat lehetett bonyolítani, mint a *Holt költők társasága* című filmben. Mindnyájan már spiccesek voltak. Elhatározták, hogy szellemet idéznek. Kétes értékű könyvekből kikupálódva, emlékeztek néhány szertartás dramaturgiájára. Társai körbeültek egy kis dohányzóasztalt, szemüket behunyták, asztallapon szétcsapott tenyerük kisujjait összeérintették. Neki az volt a feladata, hogy a padlásfeljárónál ügyeljen egy nagy cirokseprűvel, amellyel időnként háromszor koppan-tania kellett a padozaton „Szelleme, szelleme, gyertek bel!” felkiáltással, s egy határozott mozdulattal feltépni az ajtót. Egy ilyen alkalommal majd szívszélhűdést kapott, mert amikor kirántotta a feljáró ajtaját, a lépcsőn egy sötét árnyat látott, cigarettaparaszának lidércfénye szinte beleégett a retinájába. „Leütöm! Esküszöm, leütöm!” – kiabálta rémulten a bódultságból felocsúdva, s már emelte is a seprűt, amikor Krisz megragadta a vállát: „Ő az apám. Nyugi.” Elszégyellte magát, kábultan lerogyant egy sámlira, s amikor a túlvilág lényeit invitáló seprűjét elejtette, az akkorát koppant, hogy mindnyájan összerendeztek. Utána nem győztek magyarázkodni, eldugdosni a megkezdett üvegeket. De Krisz apját, aki csak körülnézni ugrott haza, nem lehetett megvezetni. Amúgy sem kellett túl sok ész ahhoz, hogy fölmérje az ember, mibe csöppent. „Ti mit csináltok?” – kérdezte határozottan. S bár hangjában volt némi számonkérés és szemrehányás, ők mégis az aggódást vélték kihallani belőle. És egyfajta cinkosságot, amelytől kissé megkönnyebbültek. „Anyádnak nem mondom el, de most tessék szépen összepakolni, és levonulni a többiek közé. Aztán egy óra múlva kezdjen mindenki hazaszállingózni” – parancsolt rá a fiára. Mindenki kijó-

zanodott ettől a váratlan fordulattól, s egyenként letakarodtak a lépcsőn, szóval, mint egy illegális szeánsz rajtakapott szereplői. Hétfőn aztán az órák előtt nagyot rohögtek az egészen.

Önkéntelenül is fölidéződött benne ez a restellnivaló, komikus eset, amikor Krisz apjának fényképét nézte a ravatalozóban. Ugyanolyan szóval, orr-lógatva vonultak a koporsó után, mint hosszú évekkel korábban a padlás lépcsőjén lefelé, betéve maguk mögött a túlvilág ajtaját, vissza a bántó, de egyértelmű csillárfénybe. Szellemet idézni sem volt kedvük többé, hát még akkor, amikor egymás apját kísérgették az utolsó úton. Tudták, nem jó bolygatni ezt az egészet. Mindenki maradjon csak a maga világában, elégedjen meg azzal, amit lát és érez. Visszahozni úgysem lehet senkit. Talán ekkor jözanodtak ki végleg. Amikor az egykori szelleműző koporsóján feldübörögtek a földrögök.

Hová tűntek az apák? Miféle földet igazgatnak? Miben hittek, ha hittek egyáltalán? Csupán abban, amit két kezükkel összekapartak? A családjukban? A gyermekeikben? Abban, hogy a rendszer összedől? Netán abban, hogy sosem dől össze? Volt, aki áltatta magát, és volt, aki időben ügyeskedni kezdett. Volt, aki a balatoni lángosnál messzebbre el se látott, és volt, aki fusiban szőtte egy bizonytalan forradalom szövetét. A külvárosok hősei, akik lakótelepek árnyékában vetették meg a lábuk, a nagypolitika logikáját ki nem fürkészhetnék, de biztrók pultján könyökölve vagy füstös kártyacsaták szobáiban egy jobb világról ábrándoztak fehér atlétatrikóikban. S olykor kirúgtak a hámból egy-egy kerti partin, ahol vadul sercegett a bakelit, amíg ők pálinkaszagúan és csatagos fejfel forgatták csalódott asszonyaikat cukrozott táncdalok

Melankólia (fotó: Kiss Lenke Dorottya)

ritmusára. Nem voltak hatással a dolgok menetére, inkább elszennvedői mindannak, ami a fejük fölött dőlt el. A kirabolt gyáraknak. A számonkéréseknek. A háttárok megnyílásával egy időben bezárult ajtóknak. Míg tehetlenségükben jó néhányuk szeretőhöz járt, verte a gyerekeit, garázsok vagy fészerek gerendáira akasztotta föl magát. Voltak, akik túléltek, fölhúzták a kesztyűt, és vették az akadályokat. De tudták ők is, hogy nem ilyen világról álmodoztak.

S miféle nemzedék nőtt fel közben kezük alatt a külkerületek útvesztőiben? Jó része elvérzett már a kamasz korban. Nem akart felnőni. Ez volt minden lázadása. Aztán később úgy kellett őket összeszedni beton pingpongasztalok alól vagy rossz hírű mulatók koszos vécéjéből, injekciós tűkkel a karjukban. S gyermekeik már ugyanazokon a padokon dekkolnak céltalan, olcsó szeszekkel mérgezve magukat, amelyeken ők. Ugyanolyan balhékba keverednek, mint amilyenekben ők is nemegyszer majdnem otthagyták a fogukat.

Akiket jobban óvtak, vagy erősebbek voltak, azok persze megkapaszkodtak – de iszonyattal a szívük mélyén tekintgetnek olykor a hátuk mögé, amiért nem akartak, vagy nem tudtak segíteni az elmaradtakon. Ez rosszabb, mint egy háború, ahol a sérültért visszafordulsz. Itt, ha megtorpansz, elnyel a mély.

Hová tűntek az apák? A külvárosok néma hősei. Akik, akárhogy is, biztos pontok voltak. Néhányukat még felismerni véled aluljárók széthajtogatott kartondobozain. Mások az unokáiknak próbálják megadni mindazt, amit neked nem sikerült. Vannak, akik nagy kertés házakban ücsörögnek magányosan, mert már mindenki más kirepült mellőlük. S vannak, akiket eltemették. Miben hittek? Ha hittek egyáltalán.

Az idő csak kiszárítja a sebeket, de be nem gyógyítja

Beszélgetés Szentmártoni Jánossal

A József Attila-díjas költőnek, a Magyar Írószövetség elnökének az idei Ünnepi Könyvhétre jelent meg *Szomjúság* című prózakötete kiadónk gondozásában. Ennek alkalmából beszélgettünk a kisregény születésének körülményeiről és egy rendszerváltás kor kamaszodó nemzedékről.

– *Mindig is lakozott benned egy elbeszélő: a verseid gyakran cselekményesek, van történeti magjuk, amelyből aztán kihajt a valomás, a látomás. Számodra, akinek az Itt, a papíron című vers szerint a költészet a legteljesebb létmódod, legbelsőbb otthonod, mennyire vált hajlékoddá a próza, mi alatt a kisregényedet írtad?*

– Valóban jellemző rám az epikusság. Ez kezdetben ösztönös volt, de aztán a köteteim szerkesztésekor egyre tudatosult bennem. Ha valaki ma időrendben egymás után rakja a verseskönyveim, és van olyan elszánt, hogy végig is olvassa őket, egyfajta önéletrajzi regény is kirajzolódhat előtte. Számomra az írás kezdetétől fogva elsődlegesen inkább önterápia, mint önkifejezés. A traumák feldolgozása a kibeszélés által sokkal erősebb bennem, mint az, hogy extravagánsat produkáljak. A művészi kifejezés módja és igénye idővel persze szintén mércémé vált, de mindvégig igyekeztem ottmaradni a szavaim mögött. Így vagyok a magam számára hiteles. S ha a történeteim, élményeim másoknak is nyújtani képesek valamit (kapaszkodót, visszaigazolást), akkor annak nagyon tudok örülni.

A regényírás egész más kihívások elé állított. Hétköznapi életem besűrűsödésével persze a műzsák

is kezdtek ki-kimaradozni, de azért verset olykor lehet lopott órákban vagy éjszakai műszakban is írni. A prózához egészen más alkat és időbeosztás szükséges. Ha egy regényhez nem kiszámított és rendszeres ütemben ülsz oda, szétpereg az ujjaid közt. Egy kicsit én is így jártam. A *Szomjúság*ot hat évvel ezelőtt kezdtem el írni. Úgy éreztem, hogy kissé megfáradt bennem a költő, ismételtetni kezdi önmagát, ritkulnak papírján a szavak. Egy időben még a nyomát is elvesztettem. Szükségem volt a próza tágasabb tereire, hogy friss levegőt szívhassak. S hogy olyan dolgokat is elmesélhessek, amelyeket nem lehet a vers jóval fegyelmezettebb és fukarabb formáiba belegyömöszölni. Így szinte adta magát, hogy a 2010-es *Ballada hétköznapi díszletekkel* című válogatott kötetem számvetése után regényben is húzzak egyfajta mérleget életem első feléről. De nem sokra rá megválasztottak a Magyar Írószövetség elnökének, így a rendszeres és elmélyült prózaírás terve elfüstölgött. Azért nem adtam fel. Az utóbbi két-három évben egyre kitartóbbá is váltam: az év két szakaszában, augusztus közepén és karácsony után hetekre elrejtőztem a világ elől, hol Badacsonyban, hol Iszkázon, hogy tető alá hozzam végre ezt a kisregényt.

A vajúdás kissé hosszúra sikeredett. Eredetileg nagyobbakat akartam markolni vele, de szembesülnöm kellett azzal, hogy ilyen zaklatott élet mellett ez lehetetlen. Ami ebből kimaradt, majd megírom máskor, ha úgy hozza a sors, és esetleg fontos lesz még. Mindenesetre örülök ennek a könyvnek, hogy nem száradt belém. De annak is, hogy nem adtuk ki idő előtt, hanem érleltem még magamban – ahogy ezt te és Ferdinandy Gyuri is tanácsolta.

Most úgy érzem, hogy nem leszek soha regényíró. Ha a lírát és a prózát összevetem, azt mondhatom, kérdésedre konkrétan is felelve, hogy a vers az otthonom, de végre van nyaralóm is, a próza, amelynek verandáján kipihenhetem a hétköznapi fáradalmait, elmélázhatok a világ dolgain, és mesélhetek hosszabban is annak, akit érdekel.

– *Ha már az önterápiát említetted, verseidnek ez a védjegyük, ezen belül is a folyamatos számvetés. A másik ezzel szoros összefüggésben az önvizsgálatnak, öszinteségnek az a foka, amely előbb sarokba szorít, hogy utána előre-mozdulhass. Csakhogy amíg verseidben többnyire első személyben szólalsz meg, ritkább esetben megszólítod önmagad, a Szomjúságot nem egyszerűen harmadik személy-*

Nagy László Emlékház, Iszkáz

ben írtad, de kerettörténetet is építettél bele. Miért érezted szükségét így eltartani magadtól a tárgyadat?

– Mert nem csupán önéletrajzi regényt akartam írni. Persze, a saját élményeim, emlékeim szavakba öntése volt az elsődleges szempont, de úgy éreztem, hogy többről is szól mindaz, ami bennem munkál. Hogy kicsit egy nemzedék nevében is beszélnem kell, amikor a férfi-nő ellentétéről, a kudarcba fulladt házasságokról morfondírozom. Vagy amikor a rendszerváltás körüli kamaszkorról elmélkedem. Nem utolsósorban azokról, akik külkerületek útvesztőiben rekedtek. Másrészt azért is volt szükséges eltávolítani magamtól a történetet, hogy nagyobb térben és szabadabban mozoghassak. Ezért is örültem, amikor kitaláltam egy tőlem „független” elbeszélőt, egy idős újságírót, aki épp a maga memoárját szeretné elkezdni egy élet összegzéseként, amikor a főhősnőm beállít hozzá hihetetlen kérésével. S bevallom, ha már az önterápiánál tartunk, hogy annak is

a végére szerettem volna járni, hogy hová tűnt belőlem a költő. Úgy érzem, hogy ezzel a könyvvel sikerült a nyomára bukkannom. Újra kell szelídítenem, mert elvadult kissé, amiért nem olyan életmódot választottam, amelyet szeretett volna, de legalább már szóba áll velem.

– Hogyan bukkanhattál a költő nyomára, ha életmódod a kisregény írása közben sem változott?

– Az említett szünetekben, amikor magamra zártam búvóhelyeim ajtaját. Olyankor kívül rekedt a világ zaja, és meghallhattam magamban a csöndet. Erre a belső csöndre mindig szükségem van az alkotáshoz, hogy azt is meghallhassam, aki ebben a csöndben megszólal. Hogy mennyire nem a levegőbe beszélek, az is igazolja, hogy menet közben hosszabb kihagyás után újra verseket is kezdtem írni. Nem sokat, persze, de addig szokatlan prozódíájú darabokat, amelyek megvilágították a verstelen éveket is. Ezek a művek adták később a 2014-es *Miféle földet* című kis válogatásom keretét. Hiszem, hogy ez a két lelki és

alkotói folyamat egymással kölcsönhatásban zajlott le bennem.

– Talán nem véletlen, hogy a kerettörténet szerint is többek között egy eltűnt költőért készült a kisregény, amelyet a fiktív szerző, egy idős bestselleríró vet papírra. Látsz-e összefüggést, s ha igen, milyet az általad említett csönd és a Szomjúságból való következő mondat között, amelyet az író intéz a kiadójának vezetőjéhez: „Amikor már nemcsak beszélni tudsz, hanem meg is hallod azt, amit mondasz, kétségbeesel”?

– Iszonyú zajban élünk, és akkor is beszélünk, amikor nem kéne. Sokszor az az érzésem, hogy nem is halljuk meg, amit mondunk. Mintha egyfajta lelki ürességet akarnánk kompenzálni a locsogással. A tehetségtelenséget és a tehetetlenséget kongó szavak halmazával. Vagy félelemből tesszük ezt, mert nem merünk szembeülni önmagunkkal, a hibáinkkal és a tévedéseinkkel. Elfajtottuk magunkban a lelkiismeret hangját, amelynek üzenetével jóval nehezebb érvényesülni. Az alkotás mozzanatát Rákos Sándor gyönyörű kétsorosának sűrítvényével érzékeltethetem: „A lélek felemeli ujját / csöndet kér a világtól” (*A lélek*). Az isteni teremtéssel rokon alkotói teremtés transzcendens mozzanatát érhetjük tetten ebben a pontos versben. Aki nem így áll ehhez hozzá, melléfog. Az általad említett jelenet két nemzedék vitáját próbálja artikulálni az öreg író és a korombéli kiadóigazgató heves párbeszédével. Igyekeztem mindkettőnek igazat adni, mert a maguk szempontjából vannak jó meglátásaik. Értékeltem bennük, hogy szembenéztek a maguk kudarcaival, s azokat ütköztették. Nem titkolhatom, bár csak írás közben

döbbsentem rá, hogy ebben az idős narrátorban egy kicsit a magam vágyott jövőképét is megformáltam. Szeretnék olyan letisztult és már-már idillikus öregkort, mint az övé. De kikíváncozott belőlem a magam nemzedékének tapasztalataiban felgyülemlett feszültség is.

– *Erősen rimel a Szomjúság értékdevalválódásáról szóló fejezetére ez a néhány sor a Miféle földet című kötetedből: „Úgy érzem magam, mint egy filmben, / amit nem vetít le senki, sehol, / csak kézről kézre jár az alkohol” (Beszélgetünk az üres szó mögött). A kisregényed azonban egy hosszú és válságokban bővelkedő párkapcsolat története, mi több, drámája is. Anélkül, hogy minden lehetséges értelmezését számba vennénk, mit mond számodra a címe? Az említett verseskötettedben legalább háromszor fordul elő a „szomjúság” szó, amelyekre akár előképekként is tekinthetünk: „Nem akartam soha többet, mint amennyit a sors adott / s a küzdelem kicsikart. Ma sem gondolom másképp. / Mintha szomjaznék mégis. Mintha az öröm hegyén / nem lakna senki. Mintha nem találnám azt az idegent, / aki vásárok, sétálóutcák forgatagában meglép előlem / folyton, hideg-csipe kezében szorongatva a nyugalom szérumát” (Dominikai búcsú); „Egykor örömed pohara voltam. / Mára csak szomjodat örököltem” (Pohár); „Aki ivott az ég vizéből, / egy életen át szomjazik” (A hideg ellen).*

– Az egyszerűség kedvéért azt mondanám, hogy az életszomjúságról van szó. A meg nem élt élet, az elillanni hagyott, telített pillanatok utáni vágyról. De ebben sok minden van: az otthon utáni sóvárgás, az egymás lelkéért való szomjazás. Hogy megértjük egy-

Az iszkázi határban a Somló felé

mást és magunkat, és elfogadjuk olyannak, amilyenek valójában vagyunk. Mert folyamatosan erőszakot követünk el magunkon és a másikon, s amikor rádöbbenünk, hogy ez téves út, sokszor már késő. Ekkor a szomjúság nemhogy alábbhagyna, fölerősödik, azáltal, hogy tudatosul. De benne van ebben a címben a világegész megértése iránti vágy is, mert szimbiózisba szeretnénk kerülni vele, hogy meglegyjük a belső békénk. És ott munkál a mélyén az elmúlással szembeni tehetetlenségünk, értetlenségünk is. Azt hiszem, mindnyájunkat ez hajt. Csak ritkán ismerjük fel. S talán sokszor el is zárkozunk a küzdelem elől, mert tizedelnek a hétköznapok, és mert érezzük, hogy jóval hosszabb és viszontagságosabb út várna ránk. A mítoszok hajósai ezt még értették, és nem voltak restek egy életen át bolyongani ezért.

– *Az utóbbi mondatod miatt idekíváncozik a Dominikai búcsú című versed zárata: „Tudni fogom, ha a pálmák / szívem körül majd elhajolnak, csak Ulysszes he-*

likoptere / érkezik, integet róla minden emlék, s én csodálkozom, / hogyan férnek benne el, és korholom őket, hol késtek eddig, / és boldog leszek, és sírni fogok. Addig is megpróbálok / minden nap hajnalban kelni, mint a karibi halászok.” A Szomjúságban a Férfi és a Nő is eredendően a saját történetét kutatja, amelyet aztán egy harmadik szereplő emel mítosszá, aki közben gyökeresen megváltozik, holott a maga memoárja helyett megint másét kellett megírnia. Mi hat rá ilyen erővel szerrinted? Mintha nemcsak az apák örökségével kellene kezdeniük valamit a fiataloknak, hanem a fiatalokéval is az apáknak.

– Teljesen jól látod, köszönöm ezt a megállapítást. Azt hiszem, soha nem késő jóvátenni a ballépéseinket, vagy legalább lefaragni valamennyit a mulasztásainkból. Az idősebbektől, akik még történelmet csináltak, joggal várhatunk el egy bölcsőbb és empatikusabb odafordulást. Nekik ugyanúgy számvetést kell végezniük, ahogy a mi nemzedékünknek is, amely

A badacsonyi Ranolder-kereszt tövében Bíró Gergellyel

mostanra jutott el és ért meg az első összefoglalásra. A lényeg, hogy ne büntudattal, sem mindent a másokra hárítva akarjunk egymással elszámolni, hanem a megértés és a szeretet nyelvén. Tudom, hogy ez nem mindig könnyű, annyi fájdalom és frusztráció gyűlt össze mindkét nemzedékben, az elsőkben a diktatúra fojtogató öröksége által, a miénkben pedig talán azért is, mert a legérzékenyebb életkorban nyílt meg előtte sokkolóan a nagyvilág, amelynek a teljesen újszerű kihívásaira és kísértéseire nem mindenki tudott rohamlép-tekben felkészülni.

Az öreg elbeszélő több okból is megváltozhatott a fiatalok történetének írása közben. Fokozatosan kezdett rádöbbenni arra, hogy talán ez lesz az utolsó könyve, mert egyre többször suhintja meg az elmúlás szele. Ezért próbálja kihozni magából a maximumot, és azért is, mert regénye tárgya egy, a maga életénél jóval összetettebb és mélyebb nyersanyagot szolgáltat a munkához, amely izgalomba hozza, és úgy érzi, végre méltó

témát tűz a tolla hegyére. Nem utolsósorban plátói szerelmet kezd táplálni főhősnője iránt, amit sokáig nem akar magának bevallani, de a családja rögtön észleli rajta. Lelki rokont lát a fiatalasszonyban, aki attól tart, hogy neki nincs is története, mert folyamatosan mások életét szolgálta. Az öreg magára ismer ebben, hiszen hasonlót művelt ő is egész életében: mások történetét írta a magáé helyett. Regényírás közben egyre inkább érti vagy érteni véli a gyermekei és a főszereplői nemzedékét is, amelynek bukdácsolása és szenvedése megejt, segíteni próbál, még ha nem is áll túl sok esz-köz a rendelkezésére.

– *A főhősnő csakugyan attól tart, hogy nincsen saját története, de biztos vagy benne, hogy amitt, mert folyamatosan mások életét szolgálta?*

– Attól is, igen. Mert olyan fokon volt képes a másokra összpontosítani, hogy magára nem maradt figyelme. Ettől idővel mindig kifulladt. Olyankor kétségbeesetten keresni kezdte önmagát, szemé-

lyisége gyökereit, de oly mértékű hátrányt kellett volna rendszerint behoznia, amelyre nem érezte magát elég erősnek. Ezért inkább visszagubózott szerettei életébe s azok szolgálatába. Aztán minden kezdődött előlről. Ezzel a problémával sokan küzdenek. Jó pár kapcsolat fut zátonyra emiatt. Mindenkinek van története, csak nem mindenki képes felvállalni, vagy azt a másikéval összeegyeztetni. Ilyenkor segíteni kell. A segítségnyújtáshoz azonban kialakult személyiség szükséges. Ha a másik fél is még önmagával harcol, bizony elég reménytelen a helyzet. Ez egyébként olykor nem csupán egy szerelmespár, de a szülő-gyermek kapcsolatában is tetten érhető.

– *Egyfelől reménytelen helyzet, másfelől pedig ellenkezőleg, hiszen jó, ha a másik, jelen esetben a Férfi szintén sérült ember: annál inkább értheti, segítheti a párját, és viszont. Hogyan látod az önmegvalósítás és a felelősség-, a közösségvállalás kettősének egyre aktuálisabb kérdését? Mert mint ha a Szomjúságban ennek a problémának a bemutatására vállalkoztál volna.*

– Erre is, igen. Ez a könyv a személyes küzdelmeimnek és kudarcaimnak is a lenyomata. Felkészületlenül alapítottam családot, és sokáig kellett harcolnom magammal, mire az alkotói létet és világértelmezést össze tudtam egyeztetni a hétköznapi és családi élet apróságának tűnő, de nagyon fontos feladataival. Nem sikerült maradéktalanul, de azért előbb-utóbb benő az ember feje lágya. Amíg az ember önző módon, és sokszor önvédelemből is, csak vagy főleg magára koncentrál, észre sem veszi, milyen rombolást végez szereteteinek a lelkében és környezeté-

ben. Ezen az sem szépít túl sokat, ha ezt a szerettei érdekében is teszi, mert teljesen kihagyja vagy kifelejtíti őket a történetből. Ettől elmagányosodnak mellette, s vagy ráhagyják az egészséget, vagy elmenekülnek előle, és próbálnak kevésbé nyomasztó életet élni. Azt hiszem, ezt mindenki érti, aki művész mellett horgonyzott le. Mindenesetre sokat segíthet a gubancok kibogozásában az empátia és a szeretet. Ha ez hiányzik, az idő csak kiszárítja a sebeket, de be nem gyógyítja. A távolság csupán abban nyújt esélyt és lehetőséget, hogy ne vesszünk el a részletekben, és egészében lássuk a másik embert meg a problémáját. Ha nem tudjuk, vagy nem akarjuk megérteni őt, és megismerni olyannak, amilyen, akkor újra és újra felhorrzsolódunk. Ezt nem csupán a kapcsolatainkban kell végigjárni, de önmagunk feltérképezésének is nélkülözhetetlen velejárója. Közhely, de épp ezért örök igazság, hogy ha nem vagyunk képesek magunkat szeretni és elfogadni, a másikat sem tudjuk. Sok időmbe és vesztésémbé került, mire rádöbbenem, hogy jóval felszabadultabb az ember, ha azon törí a fejét, hogy mit tud adni a szeretteinek és a világnak, és nem azon, hogy mit akar kicsikarni belőlük. Ugyanezt a küzdelmet meg kellett vívnom az alkotó és a közéleti, közösségek és az irodalmi hivatás ügyeit felvállaló ember szerepei között is. Ebben sokat segített az, amikor ráébredtem, hogy amit meg kell írnom, az előbb-utóbb úgyis megszületik, hogy amit én tudok elmondani, azt más nem fogja. Ezzel nem azt állítom, hogy nem vágyom egy jóval nyugalmasabb és kiegyensúlyozottabb életre, amely több időt és lehetőséget biztosít

Gyulakeszin, a Csobáncra fel

na az elmélyült alkotáshoz, de azal is számot kellett vetnem, hogy valahol alkotás az is, ha az ember másokért cselekszik. S hogy nem őrlődhet a végtelenségig, különben elvesz minden. Szimbiózisba kell hoznia magában a kettőt. Ha még tágabban értelmezzük ezt a kérdést, akkor azt mondhatjuk, hogy a világ tanulságának is ennek kellene lennie: a sok önmegvalósítás bár előbbre viszi, de boldogabbá nem teszi. Ahhoz a közösségekben való önmegélés is szükséges. Ezt még a lélekcsonkító diktatúrákban is jobban értjük, mint a szabadságban, amikor jóval nagyobb a mozgásterünk. Nem tudom, hogy időben rá fogunk-e döbenni erre.

– *A kisregényben következetesen nem adtál egyik szereplődnek sem nevet, ahogyan a történetek helyszíneit sem pontosítottad. Magától alakult így, vagy szándék is húzódik mögötte?*

– Természetesen szándékos volt. Úgy éreztem, ha elnevezem őket, akkor egy kicsit mondjuk a Sándorok és Ibolyák történetévé válik, holott amit megírtam, az minden-

kié, legalábbis reményeim szerint. A problémák és lelki küzdelmek szintjén általános. A nő-férfi kapcsolatában mindenképp, de talán a mai középnemzedék sorsában is számos rokonjegggyel. Igaz ugyan, hogy ez a könyv fő vonulatában önéletrajzi regény, de semmiképpen sem szerettem volna leszűkíteni magamra és az én életemre. Úgy gondolom, hogy a benne összefoglalt tapasztalatok sokféle emberben azonosak vagy hasonlóak, csak nem mindenki ismeri fel őket, és még kevesebben képesek beszélni róluk. Bizom abban, hogy az egyéni dráma megértésén túl, egy kicsit mindenki, aki kézbe veszi ezt a könyvet, megtalálja benne a saját élményeit is. S ha kész válaszokra nem is, de a maga életében is érvényes kérdésekre lel. A helyszínek? A külvárosok világa. De úgy gondolom, talán még hangsúlyosabbak benne a belső, lelki vidékek, amelyeket időről időre újra és újra be kell járjunk, hogy igazán megismerhessük önmagunkat.

Bíró Gergely

„Ott légy termőfa, ahová születtél” Ferdinandy György: *Álomtalanítás*, Magyar Napló Kiadó, 2015.

Negyven prózai alkotás. Többségük tárca; némelyik már elbeszélés terjedelmű. Három ciklusba szerkesztve, átgondoltan egymás mellé illetve olvashatjuk Ferdinandy György írásait. Alig két esztendő termése az *Álomtalanítás* című kötet.

A szerzőnek, akit a hazai kispróza egyik legtermékenyebb alkotójának tekinthetünk, nemcsak a művészete, hanem az élete is rendkívül gazdag. Három kontinensen élt az elmúlt fél évszázad alatt. Volt két felesége, számtalan szerelme, van négy gyermeke. Mikor végre-valahára hazatelepült, gyorsan szembe-sülnie kellett azzal, hogy Magyarország már nem ugyanaz a hely, mint amelyet annak idején elhagyott. Hozzászólt ahhoz, hogy kívülállóként, magányos farkasként kell élnie. „Egy magyar író, aki szünetlenül hazakészül”. (S aki ugyanakkor ilyen mondatokat is leír: „Ott légy termőfa, ahová születtél. Egyszerűbben, hogy vállalod a sorsodat.”)

A *Keresem a helyem* című ciklusban a hontalanság kínját idézi fel. A *Sweet home* című novellában életútjának olykor ígéretes, olykor rezignációra is okot adó fordulatait meséli el. Mondanivalójának visszatérő motívumai az igazán sehová és senkihez se tartozás kálváriája (*A fiú látogatása*, *Az apa látogatása*).

A hazatérő író létállapotát ábrázoló ciklus talán legszebb darabja *A koronaőr lánya*. Témája az elveszett időbe visszapillantó idős ember ragaszkodása saját emlékeihez. Érzékletesen ábrázolja, ahogyan a Corvin negyed aluljárójában az ismeretlen koldus hegedűjátéka ismerős arcokat, neveket, helyszíneket varázsol elő a múltból: az ötórai teák, a tánciskolák, a dizóz, a zongorista, a szegénységükben is szerelmes reménnyel kecsegtető kis szobák atmoszférája magával ragadó. Különösen vonzó a címszereplő fiatal lány alakja, aki vel az elbeszélő talán elkezdhetne volna az életét, ha nem következik be ötvenhat kataklizmája.

Hasonlóan lírai hangvételű a *Nagyapa* című tárca. Ebben híres agysebész nagyapjára emlékezik, bízva abban: akadnak még olyanok, akik elfogadják, hogy „előttük is éltek a földön emberek”, akikről holtukban is lehet tanulni – tartást, eleganciát és precizitást. „Régi vágású úr volt a nagyapám – írja Ferdinandy. – Az a fajta, akiből mára mutatóba sem maradt.” Reggelente kézen fogva mentek az iskolába. Különösen emlékezetes maradt az a néhány nap, amelyet

kettesben töltöttek Erdélyben, mikor a gyermek Ferdinandynak magaslati levegőt „írt fel kezelésképpen” a doktor. A hírre, hogy orvos érkezett a fővárosból, reggelre sorban álltak ajtajuk előtt a betegek, akiket – persze – ingyen vizsgált meg a nagyapa, vagy természetben fizettek neki. Majd jött a tragikus végkifejlet: az amerikai légitámadások során bombatalálat érte nagyapjéék házát. (Korjellemező „adalék”: egy bombatölcsérbe temették el a nagyszüleit.)

Ferdinandyt *A nyugati magyar irodalom párizsi árnyékhuszárai* című írása kiemeli a korábban megszokott elbeszélő helyzetéből. Ezúttal kerüli a novellisztikus hangvételt és szerkesztési módot. Más módon teremti meg a visszapillantás szomorkás atmoszféráját. Három, ígéretes jövő előtt álló fiatalember történetét idézi fel, akik 1956 után a szülőhazától távol, idegen nyelvi közegben kísérelték meg a lehetlent, a magyar íróvá válást.

Keszei István neve nem teljesen ismeretlen a magyar olvasók előtt. Rómában 1979-ben megjelent *Angyali merénylet* című kötetét összegyűjtött verseivel és prózáival együtt a közelmúltban újra kiadták. Az íróvá válás kapcsán Ferdinandy a tőle megszokott ironiával jegyzi meg, hogy „poggyászukban 1956 volt az útravaló”. Sok év múltán is irigyléssel említi Keszeiről, hogy fejből mondta verseit a közös irodalmi esten. Megnősült, elvált, akárcsak Ferdinandy, ám a folytatás korai halálba torkollott. Lehoczky Gergely a nyelvváltást – mint Ferdinandy újfent epésen megjegyzi: „az öngyilkosság egyik formáját” – választotta. Egyedülként a Bernben 1981-ben megjelent *Káprázat és ábránd* című művét említi. Noha Lehoczky beházasodott egy francia családba, az írói munka legalapvetőbb feltételeit képtelen volt megteremteni magának. Az öngyilkosságba menekülő Tamási P. Gábort személyesen nem ismerte Ferdinandy, róla a *Kocaforradalmár* című, önéletrajzi elemekkel bővelkedő regényt olvasva állapította meg, hogy honvágy tekintetében némiképpen rokonlelkek. Tamási „két egyformán ellenszenves világ közötti senkiföldjén érezte szabad embernek magát”.

E három tragikus sorsvonal felidézése a bolyongás ismétlődő motívumaiból szőtt nosztalgikus történetek mellett az emigráns lét negatív életérzésének hangját erősíti.

Borbély László

**Szelíd tengeren
hajózni** Ughy Szabina:
Séták peremvidéken,
Orpheusz Kiadó, 2015.

Öt évvel ezelőtt találkoztam először Ughy Szabina verseivel, egy világhálós irodalmi honlapon. Akkoriban egy vallási hetilap irodalmi szerkesztője voltam, és a napi robot végeztével egy kis szellemi felüdülésre vágytam. A tucatszám beérkező silány kéziratok sivatagában felüdülést hoztak Szabina művei – a valódi költészet öröme járt át.

Lelkes tájékozódásom eredményeként hamar megtudtam, hogy a szerző a nyolcvanas évek derekán született, gyerekkora Somlónálhelyen telt, néhány kilométerre a Somló túloldalán található Iszkáztól, Nagy László és Ágh István szülőfalujától. Az is kiderült, hogy Szabina felsőfokú tanulmányait a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció szakán végezte, és bemutatkozó verseskötete azokban a hetekben megjelenés előtt állt, *Külső protézis* címmel. Talán nem a legszerencsésebb kötet cím (ezt utólag a szerző is belátta), de életrajzilag indokolt, megszenvedett. A költők sokféle szenvedélyből és szenvedésből merítenek ihletet – vannak, akik mesterséges mennyországba repítik magukat, mások viszont kényszerű másállapotot kapnak az élettől, betegség vagy tragédia formájában. Ughy Szabina személyiségét, művészi élményanyagát egy súlyos betegség formálta, ám a fiatalon rá mért szenvedés nem eltorzította, hanem megszépítette a lelkét. Egy korábbi publikációjában e szavakkal jellemzi önmagát: „Most azt kéne leírnom, hogy ki vagyok, de egyre inkább csak arra jövök rá, ki nem vagyok. Például nem vagyok pesti, se vidéki. Somlónálhelyen és Budapesten élek, itt-hon és otthon, a kettő csak egymást váltva működik. Írok, verset, prózát, kritikát, mert csak így tudom megérteni azt, hogy ki vagyok, vagy ki nem.”

Második verseskötete, a tavaly kiadott *Séták peremvidéken* szép sikert hozott Szabinának: az eladási kimutatás alapján múlt decemberben az Orpheusz Kiadó nívódíját kapta. E karcsú gyűjtemény (38 fajsúlyosan rövid vers) a világhálós költészeti portálokon is népszerű, például a Drót 2015-ös statisztikája szerint a második legolvasottabb mű. Megérdemelten. Sorai gördülnek, egyetlen jóleső lendülettel olvastatják magukat, tartalmilag pedig koherensek, erőltetett

áttételek és értelmezési csapdák nélkül kínálják magukat. Ughy Szabina nem kötött formákban verselő költő, rímeket elvétve sem használ, a sorok szótagszámát sem számolgtatja. Ez azonban nem okoz bennünk hiányérzetet – lírai alkatához tökéletesen illik a szabadon sodró, mégis fegyelmezetten muzsikáló versbeszéd. A költemény ritmusát, sebességét itt a nyitó sor szabja. Ha például azt olvaszuk, hogy „Egy homlok, egy száj, egy mellkas” (*Láthatatlan*), versbarát rutinunk alapján pergő, rövid versre számíthatunk, még úgy is, hogy kicsit lejjebb a sorok hosszabbodnak, lelassulnak. Ha viszont egy vers felütésében az a ponttal lezárt mondat köszön ránk, hogy „A levágott tulipánok kelyhe csukódik, nyílik” (*Tűlpart*), kimértebb tempóra rendezkedünk be.

Alapvetően intellektuális líra ez, figyelmesen és okosan szemlélődő-tépelődő. Ugyanakkor nem holmi szövegirodalom, korántsem steril – a szerző is jelen van benne, fel-fellebbenti magánéletéről a fátylat, vonzó mértékben ad magából. Feltárulkozásával Ughy Szabina alárendelődik a költészetnek, hiszen a mindennapokban visszahúzódó, szerény, ódzkodik a közszerepléstől. Nem egy intimpistáskodó fajta, és ez így van jól. Ha valaki kizárólag alanyi költészetre szomjazva veszi kézbe ezt a könyvet, csalódott lesz – aki viszont a vallomásos konkrétumok és a filozofikus elvonatkoztatás arányos keverékére vágyik, annak Ughy Szabina műve tökéletes választás.

A kötet tömör versanyagát három ciklusban kapjuk; Hamvas Bélától tudjuk, hogy minden jó könyv három részből áll. A szövegek két központi, egyértelműen beazonosítható helyszíne Budapest, illetve Itália. Ughy Szabina ösztöndíjasként hosszabb időt töltött az olasz csizma sarkán, az ott szerzett élményanyag, még inkább életérzés meghatározó számára. Ez a költészetére is erőteljesen hatott – a *Séták peremvidéken* anyagának kétharmadában szerepel tenger, sziget, hajó, hullámvész, vagy legalább egy halraj. Már-már indokoltabb lenne a *Hajózás peremvidéken* kötet cím... S bár Ughy Szabina jelenleg regényt ír (mindig izgalmas, ha egy költő prózán dolgozik), lelkesen várhatjuk lírájának folytatását, biztos szelet kívánva vitorlásának.

Zsille Gábor

**Valami búzlik
Skandiná-
viában**

Kjell Westö: *Délibáb*,
fordította: Jávorszky Béla,
Széphalom Könyvműhely,
Budapest, 2015.

Kjell Westö finnországi svéd író *Délibáb* című regénye a finn történelem egyik kevésbé ismert szakaszát idézi meg. Azt a második világháború, illetve a szovjet–finn háború kitörését megelőző bizonytalan korszakot, amikor az első világháború és a finnországi polgárháború rettenete még elevenen él az emberek emlékezetében, ám a finneknek már egy új kérdés is válaszolniuk kell: hova állnak az egyre kilátástalanabbnak tűnő világpolitikai helyzetben – Sztálin vagy Hitler mellé? A módszeres és intézményes népi-irtás még nem kezdődött meg, de a zsidósággal szembeni erőszakos elfogultság már jelen van a közgondolkodásban.

Főszereplőink ebben a kétségekkel teli időszakban próbálják élni finnországi mindennapjaikat. A regény első pár lapja után az lehet az érzésünk, hogy szerzőnk olyan alapvető hibát vétett, amely roppant mód megnehezíti az egyszeri (külhoni) olvasó dolgát: a nehezen kiejthető (sőt, kiolvasható) skandináv nevek erdejébe vezet bennünket, és nagyot kockáztat, amikor így tesz. A nevek sűrű burjánzása és folyamatos változtatása azonban fontos dramaturgiai fogás: terebélyesedik, a mű végére pedig megbocsátjuk szerzőnk nominális akadálypályáját. A nevek mellett az identitások, nyelvhasználatok és nemzetiségek összetettsége is a sajátos, bizonytalan léghőmérsékletet dinamizálja az amúgy is zavaros történelmi kontextusban.

Főszereplőink Thune és Wiikné, az ügyvéd és titkárnője. Thune feleségével való szakításának árnyékában éli fél életét, Wiikné pedig megjárta a finn polgárháború büntetőtáborait, továbbá folyamatosan anyagi gondokkal küszködő, bipoláris öccse sorsát is „kénytelen” szívében viselni. Thune napjait ügyvédi praktizálása (illetve a havi egy találkozó legrégebbi barátával, a Szerdai Klub tagjaival), Wiikné idejét pedig titkárnői teendői és kényszeres moziba járása töltik ki.

A nevek – már említett – játékát remekül reprezentálja Wiikné alakja, aki módszeresen, különböző nevek mögé rejtve jelenik meg a regényben. Női főszereplőnk nem véletlenszerűen aposztrofálja többféleképpen a szöveg, erre világít rá egy más életre vágyakozó gondolati szekvencia zárómondata: „Ahol ő nem Milja Matilda, nem a zárkózott Wiikné, nem

Milja kiasasszony, és nem is a hallgató, filmrajongó Matilda”. A regény előrehaladtával fokozatosan jövünk rá arra, hogy a különböző nevek Wiikné többé-kevésbé traumatizált alteregóit jelölik. Egyik este a klub összejövetelét Thune irodájában tartják, Wiikné pedig meghall egy ismerős hangot, egy hangot a múltjából. Wiikné perspektívájából a hang és a férfi egy másik névvel párosul (mint Thune szemzőgéből), ezért a regény végéig nem tudjuk meg, hogy kiről van szó. És itt lesz nyilvánvaló, hogy a többszörös névhasználat mennyire hangsúlyos szerkezeti tényező, hiszen mindez a végső, legfőbb fordulatot készíti elő.

Az elsődleges elbeszélésszint meglehetősen eseménytelenségében csupán a fokozatosan „gyűrűző” háború előtti feszültség és a múlt frusztrációi adnak lüktetést. A címbeli délibábok nem mások, mint azok az emlékek, amelyekről nem lehet szabadulni. Megfoghatatlanok, folyamatosan visszatérnek, illékonyak, mégis a megtévesztésig jelenvalónak tűnnek – a múlt képei, melyek valósággal „megerjesztik” a jelen lehetőségeit.

A regény talán legfontosabb hitvallása, hogy – történelmi meghatározottságú – közös sorsunkhoz hasonlóan egyéni létünk sem más, mint végletesen kiszolgáltatott és cezúrákkal teli narratíva. Szereplőink traumáik és frusztrációik mentén kézenfekvő mechanizmust alakítottak ki, titkolóznak egymás előtt. Sokszor a gondolatok és válaszok kimondatlanságba ragadnak, csupán mi értesülünk egy-egy karakterünk őszinte reakciójáról. Legtöbbször másodlagos, retrospektív elbeszélésben ismerjük meg a (háttér)történeteket, így az lehet az érzésünk, hogy szereplőinkben már kialakult egy olyan, objektívnek nevezhető távolságtartás, amely lehetővé tenné, hogy átlássák motivációikat, képesek legyenek egyfajta összegzésre. Ennek ellenére rengeteg a titok, a válasznélküliség ezekben az életekben. Vannak dolgok, amelyeket nem lehet megérteni, kimondani, ugyanakkor túllépni sem lehet rajtuk – ez az ellentmondás feloldhatatlan. Ezért zárul tragédiával a történet, amely méltó átkötése egy globális méreteket öltő tragédiának. A pokol visszafordíthatatlanul itt, a földön valósul meg – egyéni és egyetememes szinten egyaránt.

Varga Viktor

Reneszánsz és barokk festőgénuszok egy kötetben

Árkossy István:
Nagymesterek – Reneszánsz és barokk festőművészek arcképcsarnoka,
Magyar Napló Kiadó, 2015.

A jeles erdélyi származású festőművész és művészet-történész, Árkossy István által összeállított képzőművészeti album a középkor végi, újkor eleji nyugat-európai festészet történetén kalauzolja végig a művészetek iránt fogékony esztétikai befogadót – a gótikától a reneszánsz kibontakozásán és tündöklésén keresztül egészen az érett barokk kor világáig. A szerző a kötet koncepciójának kialakításakor a művésztörténeti diskurzusban némiképp újszerű és rendhagyó utat követett: a bemutatott világhírű génuszok (mindenekelőtt Giotto, Masaccio, Van Eyck, Leonardo da Vinci, Bellini, Raffaello, Michelangelo, Botticelli, El Greco, Velázquez, Bruegel, Vermeer) és a szélesebb közönség számára kevésbé ismert mesterek (többek között Van der Weyden, Masaccio, Lorenzo Lotto, Poussin) festői életművét esszéisztikus leírásokban mutatja be.

Fontos hangsúlyozni, hogy a szerző megkülönböztetett figyelmet szentel az életrajzi vonatkozásoknak: az általa kiválasztott művészek életművére személyes sorsuk és életútjuk kiemelkedő eseményei, fordulópontjai tükrében tekint. Árkossy elemző módszerének külön érdekessége, hogy a festőművészek egy adott alkotói periódusának lényegi jellemzőit, illetve az ennek során született művek mondanivalóját a génuszok sajátos lelki alkatából, valamely konkrét személyiségjegyből, valamint ebből fakadó életstílusából vagy tetteiből vezeti le. Ez az eljárás egyes festők esetében – ugyan eléggé tág vonatkozásban, de – összevethető azzal az érvelésmóddal, amelyet Sigmund Freud Leonardóról írt pszichoanalitikus esszéjében alkalmazott. Az alkotókról készült „miniatűrök” ennek megfelelően azonnal felkeltik az érdeklődést, mivel a személyes lelki élet történéseire irányítják a figyelmet. Ezen túlmenően nyelvezetük változatos, metaforákban és szemléletes szóképekben gazdag. Ugyanakkor néha előfordulnak „túldíszített”, barokkos körmondatok is, amelyek alkalmazása időnként kissé terjengőssé teszi a művészekről szóló esszéket.

A *Nagymesterek* egyértelműen bizonyítja, hogy Árkossy István számára a művészet története nem

pusztán a humán műveltség egyik ágának szerepét tölti be, mivel fontosnak tartja, hogy a kutató egy adott korszak, illetve művész életművének elemzésekor a szépirodalom, a pszichológia és a biográfia eszköztárából is merítsen. Emiatt vizsgálódásai több esetben

is jelentősen eltérnek a tudományos beszédmód szigorúságától: annál sokkalta személyesebbek, „ember-közelibbek”. Művészportréi ilyen módon érdekességük mellett közérthetőek is, ami abban mutatkozik meg, hogy a művésztörténettel szakmai szinten nem foglalkozó olvasó számára is befogadhatók és értékelhetők. Alighanem ez utóbbi mozzanat tekinthető a kötet legnagyobb erényének.

A mű további különlegessége, hogy összeállításakor – az említett módszertani szempontok mellett – Árkossy István technikailag is egyedi elvet követett: a tárgyalt művészek egyes eredeti festményeiből vett jellegzetes részleteket oly módon kapcsolta össze, hogy egy sajátos egységként értelmezhető egészet alkossanak. A fő cél „egy geometrikusan értelmezett strukturális háló” létrehozása volt, „amely a kompozíciós építkezés egységét a sorozat egész rendszerének összefoglalójaként is biztosítja.” Ezen eljárás egyfajta montázstechnikaként értelmezhető, melynek nyomán a szétszórt, különmemű részletekből egy új, önálló kép születik.

E szerkesztési folyamatban kitüntetett szerepet játszanak a művészek portréi, melyek az ilyen módon megszülető, új festmények egyik legfontosabb elemét, több esetben is perspektivikus középpontját jelentik. A kötet további pozitívuma a stílusos fogalmazásmód, a nyelvi igényesség, valamint a szerkezeti áttekinthetőség, ami legfőképpen a szövegrészek és a képek arányos tagolásának és elrendezésének következménye.

A felsorolt tényezők együttesen azt igazolják, hogy a könyv – a reneszánsz és a barokk művészet szépségei iránt fogékony nagyközönség mellett – azok számára is értékes olvasmány, akik már alapos ismeretekkel rendelkeznek az európai művészet történetéről, mivel az egyes nagymesterek munkásságát kifogástalan szakmai pontossággal és életrajzi hitelességgel tárja fel.

Tóth Gábor

A kritikus etikája és dilemmái Hegedüs Imre János: *Repkény a falon*, Magyar Napló Kiadó, 2016.

Hegedüs Imre János irodalomtörténész, kritikus legújabb, *Repkény a falon* című kötetében a szerző világfelfogásának, életérzéseinek, erkölcsi imperatívuszainak egy-egy fontos mozzanatát, illetve az irodalomról és az életről kialakított szemléletét izgalmas-szép esszéekben tárja fel. Engedtesse meg a *Repkény a falon* című kötet recenziójának annyi szubjektívizmus, hogy a virágos rét színeit idéző Hegedüs-szövegek tarka esszészokrából főként azoknál az elemzéseknél időzzön el, amelyek – témakörük okán – a legközelebb állnak szívéhez, lelki alkatához.

Hosszú évek óta figyelemmel követem Árkossy István festő- és grafikusművész munkásságát. Talán azért is akadt meg először a szemem a kincses városból elszármazott művész jubileumi kiállításáról írt beszámolóban. Valósággal megölt a kíváncsiság, vajon Hegedüs Imre János milyennek látja ezt a nyitott életművet. Persze, a színhely, a Bánffy-palota (a Kolozsvári Művészeti Múzeum székhelye) barokk pompája is hatott, és természetesen maga a kincses város is, ahol hajdan stúdiumokkal telített legszebb ifjú éveinket töltöttük: az imádott Kolozsvár, ahol „ma már fehér holló a magyar szó”.

Okosan, mintegy ráhangolásként, az ünnepi alkalomhoz és a hely szelleméhez illően, Hegedüs a történelmi Kolozsvárt idéző Árkossy-festmény méltatásával kezdte a gazdag képanyag bemutatását.

Ami pedig a művész munkásságának egészét illeti, jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy Hegedüs Imre János a művek mélyéig hatoló igényességgel közeledett a kiváló festő- és grafikusművész alkotásaihoz, amely művek, valljuk be, nem egykönnyen nyílnak meg a befogadó közönség előtt. Árkossy képeit nem elég csupán nézni, tudni kell meglátni, kihüvelyezni a belőlük felsejlő mély és gyakran bonyolult összefüggéseket, művészi-költői üzeneteket. Amelyek – olykor csupán közvetve, utalásosan, sugalmazva – felemás világunkról, ezer meg ezer manipulációnak kitett mai embertársainkhoz szólnak. Árkossy képei előtt lehetetlen gond nélkül feloldódni a boldog harmóniában, csak úgy belefeledkezni az elénk táruló sok szép látványba. A művész munkáinak nem elhanyagolha-

tó részét belengi egy alig érzékelhető, nyugtalanító balsejtelem, amely arra ösztönöz (kényszerít?) bennünket, hogy – reflektálva a látottakra – fontos kérdéseket tegyünk fel az étellel, a létezéssel, az Idővel, a mindenséggel összefüggésben álló porzemnyi magunknak.

A művész illeten világlátása, életszemlélete, illetve alkotói módszere alighanem meditatív, filozofikus alkatából fakad.

Hegedüs Imre János jó érzéssel ismerte fel Árkossy alkotói attitűdjének jelzett sajátosságait, ráirányítva figyelmünket arra, hogy a kiállított művek – azon túlmenően, hogy elsőrangúan gyönyörködtetnek – akaratlanul is mozgósítják a bennünk rejlő lényegkereső képességeket.

Amikor Oláh János *Száműzött történetek* című novellafüzérét mutatja be, Hegedüs híres példákat idéz nyomtatékul a magyar és a világirodalomból: Mikes Kelemen örök kitiltását szülőházából, Szolzsenyicin *Iván Gyenyiszovics egy napjának* ember alatti világát, Dosztojevszkij pokoljárását, Victor Hugo számkivettségét. Mindmegannyi súlyos dráma, melyek, különbözőségük ellenére, ugyanabból az amorális ideológiai szándékból fakadtak, mint az ötvenes évek padlást seprő magyar valósága, Rákosiék vészjóslóan csirázó „szép új világa”. Oláh János a kor kisembereinek gyötrelmeiről, méltóságot őrző, hősies küzdelmeiről, bukásokról, a „korbácsos kolhozosításról” ad meggyőző erejű, hiteles láttelepet. De valójában jóval többről van itt szó, mondja az irodalomtörténész, mint hogy a tisztességes magyar gazdálkodókat megfosztották földjeiktől, szerény javaiktól. A nincstelenné válás lélektani elemzése legalább annyira, ha nem még fontosabb írói feladat volt, hisz a teljes kiszolgáltatottság állapotába juttatott eszköztelen kisemberek csakis valaminő „muszáj-herkulesi” akarással, erős morális tartással voltak képesek felülemelkedni – hosszabb távon – a szörnyűséges egyéni sorshelyzeteken és a hasonlóan embertelen közösségi állapotokon. Ezt ma már – utólag – világosan látjuk.

Más földrajzi egységbe és merőben más valóságba csöppenünk Nyirő József novella-világában. Hegedüs visszapillantása, a nagy székely író oeuvre-jének újraértékelése parancsoló erejű szükség, mert – mint köztudott – csoportérdekek mentén szervezett ideológiai hadjárat, valóságos agyagba döngölés folyt (történik?) évtizedek óta ellene. Melynek során az

„ítészek” nem az írói teljesítményt értékelték, mint illeté s kellett volna, amit a jó ízlés és az irodalomtudomány törvénye megkövetelt volna, hanem ideológiai-politikai csűrés-csavarással elmarasztalták az írókat mint értéktelent.

Nyíró írói működésében (alkotói módszerében) a novella köztudottan meghatározó szerepet játszott. Egy-két kivételtől eltekintve, az író egész munkásságát székely népének szentelte. Regényeiben, novelláiban, színpadi alkotásaiban az ő mindennapjaikat, heroikus küzdelmeiket ábrázolta, magas művész szinten. Világirodalmi példák (Gabriel Garcia Márquez) igazolják, hogy ez a szemlélet nem „csigaház”, a legkevésbé sem provincializmus.

Kocsis István *A fény éjszakája. Németh László és hősei* című gondolati drámáját vizsgálva, Hegedűs elhallgatott igazságokat mond ki a magyar drámairodalom sorsáról. Mindenekelőtt a mellőzést említi, a nemzeti múlt, a nemzeti kulturális örökség semmibe vételét, illetve – ami még rosszabb – annak szándékos elhallgatását.

Mit össze nem olvas(ott) ez az ember! – csodálkozik el a recenzens az újabb és újabb elemző dolgozatokkal ismerkedve. Hegedűs olyan magabiztosan mozog az irodalom világában, mint a gazda saját birtokán. Még szembetűnőbb, hogy vizsgálódásai során (*Versközelen. Nagy Gábor: Héthatár*) ki-kirándul a mítoszok világába is, amelyektől sajnálatos módon szinte elérhetetlen messzeségbe kerültünk, pedig mennyi bölcsesség rejlik bennük!

A fiatal erdélyi író, Muszka Sándor *Székely egypercesek* című kötetéről szóló esszében ízelítőt kapunk nemzettestvéreink furfangos észjárásáról, szellemességükből, sajátos nyelvjárásukról, az olvasó rekeszizmát „működésbe hozó” nyelvi és irodalmi csemegékről, „malacságokról”. Mert szókimondó nép ám a székely: ami a szívében, az a száján is, tán még több is – a hatás érdekében. Hegedűs maga is e történelmi tájegység szülötte, alaposan ismeri is földijeit. Helyenként valósággal brillírozik.

Fölöttébb tanulságos Kántor Lajos *Golyószórásban, repülőszőnyegen* című, Lászlóffy Aladáról szóló könyvéről írott recenziója. Hegedűs itt kettős portréről beszél. Joggal, hisz sok éves barátságuk, egyazon szakmai akolba tartozásuk folytán Kántor, önkénte-

len, önmagáról – és az őt körülvevő kulturális, társadalmi közegről – is emlékezetes képet alkotott.

Különös véletlen: Lászlóffy a forradalom kitörésekor épp Magyarországon tartózkodott, s így ’56 „történelmi korszakhatár” volt az ő életében is – jegyzi meg Hegedűs. Majd így folytatja: megírja nagy verseit, „s ettől a pillanattól a hazatérő fiatal költő a román párthatalom titkosrendőrségének örökös nagyvadja, kiszemelt célpontja lesz”. Megkezdődtek a letartóztatások: Páskándi, Dávid Gyula, Páll Lajos, Varró János, Bodor Ádám, Palocsay Zsigmond börtönbe kerültek.

A bukaresti román diktatúra „olyan apparátust épített ki, elsősorban az erdélyi magyarság ellen, amely kegyetlenségében és rafináltságában fölért a szovjet KGB-vel. Ez volt a Securitate.”

Kántor a Lászlóffy árnyékoló eseményeket sem hallgatja el. Aki – kényszerhelyzetben – kollaboránsként „úgy jelentett, hogy dicsért”.

A kötet több mint tíz év elteltével újraközli azokat a recenziókat is, amelyek *A néma esküje* című esszeregényről, Hegedűs Imre János egyik legnagyobb munkájáról jelentek meg. A műről többen is – Csiki László, Beke György, Gazda József – mély empátiával írtak 2004-es megjelenését követően.

Hegedűs úgy tartja – mondja regényének bírálója, Gazda József –, hogy saját erkölcsi normái szerint ő „a legrettenetesebbet követte el”, amikor Ceaușescu poklából menekülve elhagyta hazáját. Cserbenhagyta népét, azt a nyáját, amelynek „pásztorolása rábízott”. Ebben persze van igazság, de szükségszerűen felvetődik az a kérdés is: cserbenhagyás-e a távozás, ha „a szülőhaza földjén nem adatik meg az író, a művész, a tudós számára tovább a cselekvés lehetősége?” Sokat lehetne – pro és kontra – töprengeni, vitatkozni erről, de milyen a túlérzékeny lélek: súlyosnak vélt büntudatában „szükségét érzi az önigazolásnak”. *A néma esküje* „korrajz is, s mint ilyen: dokumentumregény”.

Az olvasó szerencséje, hogy a *Repkény a falon* sokkal gazdagabb annál, semhogy a recenzens mindenről reflektálhatott volna. Az esszékötet gondolatgazdagsága s egyéb erényei folytán észrevétlenül lopja be magát a könyvszerető emberek szívébe.

Aniszi Kálmán

**Elfelejtett
hősök,
láthatatlan
emlékművek**

Margittai Gábor: *Szamár-sziget szellemkatonái. A nagy háború eltitkolt halálmarsa.* Külső Magyarok Kft. Budapest, 2014.

Krakkói főkonzuli állásomnak köszönhetően több első világháborús galíciai temető magyar parcelláinak rendbe hozását kezdeményeztem, s a velük kapcsolatos munkákban részt vettem. A Pustki-magaslaton, a lengyel címersas formájában terpeszkedő temető legfelső sírsoraiban az 1915-ös májusi gorlicei áttörés 131 magyar hősi halottja nyugszik. Amikor a rekonstruált sírkeresztekre visszaillesztett nevekkal szembesültem, először fordult elő, hogy az I. világháború emlékezetének nem Trianon miatt felfakadó sósavas forrása mart belém, hanem valamiféle megmagyarázhatatlan, időtlen fájdalom...

Személyes sorsok átélése révén ezt tette sajjóbbá, valóságosabbá a Margittai Gábor *Szamár-sziget szellemkatonái* című könyvében feldolgozott magyar (és közép-európai) dráma. A Monarchia harmincöt ezer hadifoglyának a szerbiai Ništól az albániai Valonán át az itáliai Szamár-szigetig szikla-élekkel és tengerhullámokkal az örökkévalóságba vésett golgotavonala immáron a lelkiismeret-furdalás köldökzsinórjaként köt „a nagy háborúhoz”, amelyet évtizedeken át ki akartam törölni emlékezetemből – hőseivel, áldozatvállalásaival, megnyomorítottjaival, országos veszteségeivel és országvesztésével együtt. És ezzel együtt mintha én is hozzájárultam volna mindahhoz, amiről Margittai Gábor így ír: „Az ingatlanjaiktól, nyugdíjuktól megfosztott, nyomorgó frontharcosok, akik becsülettel végigharcolták a világégés négy évét, nemcsak a létezésnek, de a közemlékezetnek is peremére kerültek. A kommunista rendszer megvetéssel és gyűlölettel értelmezte újra az első világháborút mint az imperializmus mézárszékét, s lökte a történelem süllyesztőjébe a régi Magyarország harcosait, hősiességét, erkölcsét, nyelvezetét.”

Igen, tény és való, hogy a történelem iránti érdeklődésem kezdetén Potiorek Oszkár tábornok 5. osztrák–magyar hadtestének a szerbiai hadüzenet után három héttel elszenvedett csúfos kudarca, s az, hogy 1914 őszén a „kis Szerbia” alaposan megtáncoltatta az Osztrák–Magyar Monarchiát, egyszer és mindenkorra elvette a kedvem az I. világháborútól. A jelzett időben vagy nyolcvan-nyolcvanöt ezer osztrák–magyar

katona esett szerb fogságba. A galíciai fronton ugyanekkor még többen lettek az oroszok foglyai. Markovits Rodion *Szibériai garnizon* című világsikerű könyvéből egyértelműen kiderül, hogy az oroszok tisztességesen bántak hadifoglyaikkal. A szerbeknél a tisztességes bánásmód ritkaságszámba ment. Amikor az osztrák–magyar, német és bolgár csapatok koncentrált támadása megindul, 1915. október 19-én Nišben csak harmincöt ezer hadifoglyot tudnak felsorakoztatni, hogy tartson a tengerpart felé visszavonuló több százezer fős szerb hadsereggel és a milliónál is több civil menekülttel. Az előző hónapok során negyven-negyvenöt ezer hadifogoly halt meg a rossz bánásmód és főleg a járványos betegségek következtében.

A zord téli időjárás, a szinte járhatatlan hegyvidéki terep, amelyet az 1912-es háború kegyetlenségei miatt a korábbinál bosszúszomjasabb albánok laktak, a menekülő Szerbiát is sújtotta az alattvalói sorsában szolidárisan osztó Péter királlyal az élen. A hadifoglyok sorsát azonban Milutin Živković őrnagy és beosztottjai még elviselhetetlenebbé tették, mintha rajtuk akarták volna megtorolni a szerbeket bekerítéssel fenyegető ellenség gyors előnyomulását. Igaz, ennek kapcsán a szenvedés egyik érintettje, Szöllősy hadnagy „lovagiasan” megjegyezte naplójában: „...mintha meg kellene bocsátanunk a szerbeknek az albán út szenvedéseiért; mert egy nemzettől, melyet hazájából hadseregünk kiűzött, nem várhatunk, hogy bennünket, hadifoglyokat, külön elbánásban részesítsen, mint királyát.”

Margittai Gábor öt valóságos hőst – Szöllősy Aladárt, a dési 32. gyalogezred hadnagyát, Szakraida Istvánt, a 37. gyalogezred hadnagyát, Aggházy Kamil századost, az I/III. népfelkelő-hadtápszázalaj parancsnokát, Marek Jánost, a békéscsabai 101. gyalogezred közvitézét, Jozef Šrámeket, a pilzeni 7. gyalogezred közvitézét, és egy, különféle sorsokból összegyűrt, „kigondolt szereplőt”, Szücs András – emel ki „az eltitkolt halálmars” tagjai közül. Többek portréját is fel-felvillantja, de elsősorban e hat ember sorsán keresztül látatja velünk a halálba vánszorgó harmincöt ezer ember szenvedéstörténetét. „Csuromvizesen ennivaló után keresgélünk. Rettenetes látvány tárult elénk. Csaknem meztelen bajtársak vonaglottak szanaszét a Vojusza jobb partján. Ezek már előbb

ideértek, s mindenüket letépték magukról, s odaadták ennivalóért a környékből ide-idevetődő albánoknak. Négy napig gyötrődünk így ebben a táborban. Négy nap alatt egyetlen egyszer kaptunk egy evőkanálnyi rizst fejenként, amit legtöbbször csak úgy nyersen ettünk meg. (...) Miért kellett itt vesztegelnünk, rákásra pusztulnunk az éhségtől, mikor a folyó túlsó partján tele élelmiszerraktárak voltak, nem tudtuk megérteni?!” – olvasható egy névtelenségéhez ragaszkodó magyar hadifogoly panasza.

A „tele élelmiszerraktárakkal” arra utal, hogy a behajózásukkal megbízott olaszok megmagyarázatlan okból két hétig elhúzták átszállításukat a folyón. Ezalatt több százan meghaltak. A súlyosan sebesült Aggházy Kamilt korábbi, november végi hátrazottsága és bátorsága mentette meg. „Lemaradóként” ő szervezte ugyanis meg a szerbek által kiűrt Prizren város védelmét a bolgár komitácik, szabadcsapatok ellen, hogy aztán átadhassa azt a reguláris bolgár haderőnek. Hazatérése után tanúskodott az osztrák–magyar fogságba esett korábbi szerb lágerparancsnok, Andrije Lazarević őrnagy mellett, akit vélt kegyetlenkedései miatt hadbíróskodás elé állítottak, s ki akarták végezni. „A szerb tiszt mindenkor kötelességszerűen ugyan, de tisztességesen és humanusan látta el feladatát” – vallotta Aggházy százados, akinek legmaradandóbb emlékműve az általa 1918-ban alapított Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

A Monarchia hadseregének olasz hajóra szálló hadifogoly tisztjeit a nekik kijáró udvariassággal fogadták ellenfeleik. „Másfél év óta először ülhettem terített asztalhoz” – jegyezte föl Szakraida főhadnagy. – Tükörbe nézve, megdöbben a látvány. Amikor azonban saját közlegényeivel találkozik, a látottak rögzítésére alig talál szavakat: „Úgy néznek ki, mint az állatok. [...] Bambán tekintenek szét, az örültek kifejezése ül az arcukon.” Pedig az igazi megpróbáltatás a tisztok és a legénység számára is Asinara, a Szamár-sziget. Hogy a hely baljóslatú lehet, azt a foglyokat kísérő olasz tisztok is sejtik, mert ott csak „néhány száz ember szűkös ellátására és elhelyezésére van mód. S most több tízezer igyekezett a partok felé...”

Nišből Valonába már csak 23–24000 hadifogoly érkezett meg, s közülük február végéig hét–nyolcezeren haltak meg a tengeri szállítás során, majd a Sza-

már-szigeten – a rossz ellátás, víz- és gyógyszerhiány, a kegyetlen bánásmód és a járványos betegségek következtében. „Mindnyájan a temetőfal mögött vagyunk” – jegyzi meg indulatosan Josef Šrámek cseh katona. Szöllösy Aladár is szóvá teszi naplójában az osztrák–magyar orvosoknak az olaszokról alkotott lesújtó véleményét. A hadifoglyokban kialakul az a meggyőződés, hogy a szerbek tisztességesebben bántak velük, mint az olaszok.

A Szamár-sziget Margittai Gábor „fogoly-krónikájának” sokkhatására megszűnik a természet tengerbe illesztett csiszolatlan ékköve lenni: a halál valóságos torz lábszárcsontja a messzeségből nézve. A Földközi-tenger csillámai mintha nem az időben és térben szétteríthető kultúrák mozaiklapocskáit villogtatnák örökkévalóságnak szánt jeladasként... Bennük holttesteken hízott halak pikkelycsillogása kísért.

Hogy a Szamár-sziget áldozatai nem merültek el a feledés hullámaiban, az a kutatásukban úttörő szerepet játszó erdélyi Lőrinczi Lászlón kívül nem kis részben az olaszoknak köszönhető, többek között Giovanni Terranova amatőr történésznek, aki nyugdíjas éveit annak szenteli, hogy a fogoly-áldozatok névsorát összeállítsa, és Pierpaolo Congiatunak, az Asinara Nemzeti Park igazgatójának, aki nemegyszer kesernyésen jegyezte meg: „Igazán elszomorító, hogy a magyarok semmiféle érdeklődést nem tanúsítanak a kérdés iránt.” Némi változás azonban a hivatalok hozzáállása terén is bekövetkezett a közelmúltban, azt pedig maga a szerző, Margittai Gábor tanúsíthatja, hogy a Magyar Nemzetben írt tényfeltáró cikkei mekkora közérdeklődést váltottak ki. Az általa és Major Anita által rendezett vándorkiállítás az elmúlt év során útra kelt a Kárpát-medencében, s a *Szamár-sziget rabjai* című dokumentumfilmjük „az eltitkolt halálmars” tagjainak emlékeztetere eredményesen hívta, hívja fel a figyelmet.

Az I. világháború századik évfordulójának az lehetne legmaradandóbb megemlékezés-bizonyítéka, ha felállítanák a szamár-szigeti hadifoglyok kálváriáját túlélt Ősz Nemes György *Halálmars emlékművét*, amelynek makettje a Nemzeti Galéria raktárában található. Ezzel a szégyenteljesen elfeledett kitűnő szobrászművésznek is méltó elégtételt szolgáltatnánk.

Kovács István

Ágh István (1938, Felsőiskáz) kétszeres József Attila-, Kossuth-, Radnóti- és Prima-díjas, Balassi Bálint-emlékkardos költő, író, műfordító. A Nemzet Művésze, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A Hetek alkotójaként indult. 1975-től az Új Írás munkatársa, jelenleg a Hítel szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Válasz hazulról* (versek, 2015).

Aniszi Kálmán (1939, Magyarakuc, Románia) esszéíró, szerkesztő, egyetemi oktató. A Babeş-Bolyai Egyetem filozófia szakán szerzett tanári oklevelet. 1971-től 1985-ig a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán filozófiát, esztétikát és etikát oktatott. 1985 és 1990 között a Korunk című folyóirat filozófia és társadalomtudományok rovatának szerkesztője volt. 1991–1994 között a budapesti Zrínyi Kiadó felelős szerkesztője. 2000-től a Kapu című folyóirat könyvszerkesztője, főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Csillagösvényeken* (2015).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Naplónál dolgozik, próza- és olvasószerkesztő. Egy évtizedig szerkesztette *Az év novellái* antológiásorozatot. Legutóbbi kötete: *A kristálnak mindig* (interjúk, esszék, kritikák, 2014).

Bolemant László (1968, Ógyalla) költő. 1992-ben Pozsonyban gépészmérnöki diplomát szerzett. 1994-től egy éven át a pozsonyi Irodalmi Szemle szerkesztője volt, később posztgraduális ösztöndíjasként Angliában tanult. Budapesten él, mérnökként dolgozik. Önálló verseskötetei: *Üvegszálak* (1996), *Időszobrok* (2001).

Borbély László (1968, Budapest) író, hírlapíró. Legutóbbi kötete: *Feszület a ring felett* (novellák, 2013).

Both Balázs (1976, Sopron) költő. 2002-ben végzett a Benedek Elek Pedagógiai Főiskolán. Jelenleg a Soproni Rendőrkapitányságon dolgozik szolgálatparancsnoki beosztásban. Legutóbbi kötete: *Ha nem marad kimondatlan* (versek, 2013).

Gabriel Chifu (1954, Calafat) Mihai Eminescu-díjas román költő, prózaíró, a Romániai Írók Szövetségének alelnöke. Huszonegy kötet szerzője.

Czigány György (1931, Budapest) költő. Fontosabb kitüntetései: József Attila-díj, Pulitzer életmű-díj, Stephanus-díj, Prima Primissima-díj. Legutóbbi kötete: *Kalitkám is madár* (versek, 2013).

Dimény-Haszmann Árpád (1977, Kézdivásárhely) költő, szerkesztő. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem néprajz szakán diplomázott. 1996 óta publikál erdélyi folyóiratokban. Jelenleg Csernátóban él, a Kovászna megyei Székely Hírmondó napilap vezető szerkesztője. 2014-ben Szabó Gyula-emlékdíjban, 2015-ben az Erdélyi Magyar Írók Ligájának Méhes György-debütdíjában részesült. Kötete: *Apatológia* (versek, 2014).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) József Attila-, Píllinszky-, Kölcsey-, Arany János-díjas költő, író. A JATE Bölcsészettudományi Karán végzett. A kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója. 1989 óta a Forrás külső munkatársa. Legutóbbi kötete: *Ahogy ő néz, ahogy ő lát* (válogatott és új versek, 2015).

Domokos Kinga (1936, Balassagyarmat) zongoraművész-tanár. 1970 és 2010 között az Óbudai Aelia Sabina Zeneiskolában, a Bartók Béla Konzervatóriumban, illetve a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen volt oktató. 1970 és 1982 között az akkori MTV külső munkatársaként is dolgozott. Artisjus-díjas (2009). 1986-tól Marsall László élettársa, 1995-től felesége. Jelenleg Marsall László irodalmi hagyatékának feldolgozásával és élete politikai háttérének kutatásával foglalkozik.

Döme Barbara (1973, Debrecen) újságíró, szerkesztő az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán, kommunikáció szakon tanult. Diplomamunkáját szociológiából írta. Novelláit az Agria, az Ambroozia, az Irodalmi Jelen, a Képirás, a Magyar Napló és a Napút folyóiratokban publikálta. Kreatív írást tanult a Magyar Írószövetség Íróiskolájában. Első kötete: *A nagymama, aki elfelejtett meghalni* (2013).

Adrian Alui Gheorghe (1958, Topolița-Grumăzești) román költő, prózaíró, esszéista. A Jászvásári Egyetem román nyelv és klasszika-filológia szakán tanult, a filológia doktora. 2002-ben és 2015-ben a legjelentősebb román irodalmi díjjal, a Romániai Írók Szövetségének díjával tüntették ki. A Román PEN Club alelnöke.

Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író, pedagógus. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adta ki a Vita című folyóiratot. Főten él. Legutóbbi kötete: *Babylon polgárai* (kisregény, 2015).

Valentin Iacob (1955, Bukarest) román költő, újságíró. 1979-ben végzett a Bukaresti Egyetem matematika karán, 1993-ig informatikusként és matematikatanárként dolgozott. Íróként az 1989-es forradalom után debütált.

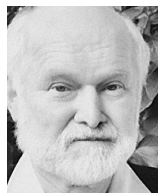

Katona Zsuzsa (1951, Budapest) szobrászművész önálló alkotó tevékenységet folytat, kiállító művészként és alkalmazott műfajokban is eredményes. Fontosabb elismerései: Szakszervezetek Országos Tanácsa-díja (1978); Stúdió-díj (1979, 1981) Derkovits Gyula ösztöndíj (1981–1984); Római Magyar Akadémia ösztöndíja (1984); Szegedi Nyári

Tárlat díja (1988); Eötvös Alapítvány ösztöndíja (1989); Munkácsy-díj (1992); Nagyatádi Faszobrász Szimpózium díja (1994, 2005). A REND csoport tagja.

Kelemen Erzsébet (1964, Edelény) Debrecenben élő író, költő, drámaíró, irodalomtörténész és kutatótanár. A Szent József Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiumban tanít. Doktori (PhD) fokozatot 2011-ben szerzett. Tizenhat kötete jelent már meg. Képerseiből több alkalommal rendeztek kiállítását. Legutóbbi kötete: *Napkelte* (vizuális költemények, 2015).

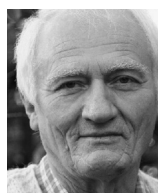
Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündöklete* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: *Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona 1848–1849* (2015).

Madár János (Balkány, 1948) költő a Rim Könyvkiadó vezetője, a Kelet Felől című irodalmi és művészeti folyóirat alapító főszerkesztője. 2002-ben Pro Civitatae kitüntetést kapott az irodalmi, művészeti, helytörténeti értékek megmentéséért végzett munkájáért. Legutóbbi kötete: *Hullong az idő* (versek, 2008).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtájkára. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Íróttábor (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Ajánlott énekek* (összegyűjtött versek, 1960–2015).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007), Bethlen Gábor- (2009), Márai Sándor- (2012), Partiumi Íróttábor (2012) és Magyarország Babérkoszorúja-díjas (2014). Legutóbbi kötete: *Az örült* (regény, 2015).

Oláh Katalin Kinga (1974, Budapest) szobrászművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Mesterei voltak Rétfalvi Sándor, Kő Pál. Munkái Aachenben, Angers-ban, Budapesten, Biatorbágyon, Csöngén, Pécsen, Tokajban, Zsámbékon vannak.

Oravecz Péter (1977, Budapest) Gérecz Attila-díjas, a Tokaji Íróttábor díjával kitüntetett költő, műfordító, zenész. Pályáját a Stádium Fialók Körében kezdte. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar szakán végzett. Legutóbbi kötete: *Tigrisfogat* (versek, 2015).

Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, irodalomtörténész. József Attila- (2000), Szellemi Honvédelem- (2007), Péterfy Vilmos-életműdíjas (2010), Pro Cultura Újbuda (2013), a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (2013) kitüntetésben részesült. Újabb kötete: *Seminoma avagy kórház a város közepén* (regény két kötetben, 2015).

Simon Adri (1974, Szeged) 1998-ban diplomázott a JATE bölcsészkarán, magyar-irodalomelmélet szakon. Szegeden OKJ rendszerinformatikus képesítést szerzett. Verseket, recenziókat publikál. 2010 óta Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Földrengés* (versek, 2015).

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fialók Körének alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztője. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Szomjúság* (kisregény, 2016).

Tóth Gábor (1983, Szeged) 2014 májusában szerzett a Szegedi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskolájában PhD fokozatot. Eddigi publikációinak nagy része Martin Heidegger Kant-interpretációja témakörében az Elpis, az Asociación Hispanismo Filósofo, illetve a Revista de Bajo Palabra című folyóiratokban jelentek meg.

Varga Viktor (1987, Budapest) szerkesztő, kritikus. 2011-től a PPKÉ BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe: a fantasztikus műfaj elmélete és magyarországi megjelenési formái. A Kortárs Online filmes rovatának vezetője volt. Tanulmányai és kritikái a Szépirodalmi Figyelőben, a Kortársban, a Kortárs Online-on, az Irodalomismeretben, illetve különböző konferenciakötetekben jelentek meg.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, filozófus. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a Debreceni Egyetem filozófia szakán (2004) végzett. Nagymaroson él. József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Hogy szívedet kiürítsd* (kisregény, 2014).

Vörös István (1964, Budapest) József Attila-, Jan Smrek-, Füst Milán-, Déry Tibor-, Vilenica- és Bohemica-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nyugati Szláv Nyelvek Tanszékének vezetője volt, a kreatív írás program oktatója. Legutóbbi kötete: *Százötven zsoldár* (2015).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar PEN Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Össze* (válogatott és új versek, 2015).